

ӨМІРЗАҚ СҰЛТАНҒАЗИН АТЫНДАҒЫ ҚОСТАНАЙ МЕМЛЕКЕТТІК
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ӨНЕР КАФЕДРАСЫ

ЖАҚАЕВА К.А.
ЖАҚАЕВА С.А

«МУЗЫКА ПӘНІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ»

«Музыкалық білім» мамандығы студенттеріне арналған
оқу құралы

Қостанай 2019

ЭОЖ373
ББЖ74.268.53
Ж 20

Авторы:

Жакаева К.А. Өнер кафедрасының аға оқытушысы, педагогика магистрі,
Жакаева С.А. п.ғ.к, профессор

Рецензенттер:

Нурсеитова А.К. педагогикалық ғылым кандидаты.
Сапиева М.С. педагогикалық ғылым кандидаты, Ө.Сұлтанғазин атындағы
Қостанай мемлекеттік педагогикалық университетінің Өнер кафедрасы-
ның меңгерушісі

Ж 20 Жакаева К.А.
Музыка пәнін оқыту әдістемесі: Бакалавриат 050106 «Музыкалық
білім» студенттеріне арналған оқу құрал / К.А. Жакаева, С.А.
Жакаева; КГПУ. – Қостанай: КГПУ 2019. – 92 б.

ISBN 978-601-7601-13-3

Оқу құралында студенттерге музыкалық білім берудің әдіс-тәсілдерін
үйрету және болашақ музыка мұғалімдерінің мектеп оқушыларына музыкалық
тәрбие беру жұмысына дайындау мәселелері қарастырылады.

Оқу құралы студенттерге, музыка мұғалімдерге арналған. Мәліметтердің
мазмұны бакалавриат 050106 «Музыкалық білім» мамандығына мемлекеттік
білім стандартына сәйкес.

ЭОЖ 373
КБЖ 74.268.53

Ө.Сұлтанғазин атындағы Қостанай мемлекеттік
педагогикалық университеті Ғылыми кеңесімен бекітілген.

ISBN 978-601-7601-13-3

© Ө.Сұлтанғазин атындағы Қостанай мемлекеттік
педагогикалық университеті, 2019 ж.

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	5
1 ТАРАУ. «Музыка пәнін оқыту әдістемесі» пәнін мәні.	
1.1. Мақсаты мен міндеттері: «Музыка пәнін оқыту әдістемесі» пәнін бағыты.....	7
1.2. Қазіргі білім беру үдерісіндегі музыкалық өнер орны.....	7
1.3. Жалпы білім беретін мектептің музыка мұғалімі.....	9
2 ТАРАУ. Музыка сабағы-негізгі форма ретінде мектепте музыкалық білім беру жүйесі.	
2.1. Музыкалық білім берудің заманауи әдістемесіндегі музыка сабағын ұйымдастыру міндеттері.....	13
2.2. Музыкалық білім беру әдістемесіндегі музыка сабағы тұтастығының мәселелері.....	14
2.3. Музыка сабағының құрылымы мен мазмұны.....	15
3 ТАРАУ. Музыка сабағындағы іс-әрекет түрлері	
3.1. Музыканы қабалдау және тыңдау кезеңдері.....	20
3.2. Музыкалық-орындаушылық іс-шаралар.....	23
3.3. Балалардың музыкалық аспаптарында ойнауы.....	26
3.3. Хормен ән айту еркешелігі.....	30
3.4. Музыкалық-ырғақтық іс-әрекет ырғақ.....	31
4 ТАРАУ. Музыка мұғалімнің музыка-педагогикалық қызметтері	
4.1. Музыкалық ұстаздың конструктивті кәсіби қызметі.....	35
4.2. Музыкалық-орындаушылық іс-шаралар.....	36
4.3. Коммуникативтік және ұйымдастырушылық қызмет.....	38
4.4. Музыкалық ұстаздың зерттеу жұмыстары.....	39
4.5. Музыкалық ұстаздың кәсіби қасиеттері.....	41
5 ТАРАУ. Музыкалық білім беру әдістері.	
5.1. Музыкалық сабақтарда жалпы оқыту әдістерін қолдану.....	45
5.2. Музыкалық білімнің арнайы әдістері.....	47
6 ТАРАУ. Студенттермен сабақтан тыс және сабақтан тыс жұмыс.	
6.1. Қосымша музыкалық білім сипаттамасы.....	50
6.2. Музыкалық топтар. Музыкалық жұмыстың тұрақты түрлері.....	51
6.3. Музыкалық фестивальдар мен жарыстар. Мектеп мерекелері музыкалық жұмыстың тұрақсыз түрлері.....	55

7 ТАРАУ. Мұғалімнің практикалық қызметінің негіздері.	
7.1. Мектеп оқушыларының жалпы және музыкалық дамуының жас ерекшеліктері.....	59
7.2. Қазақстандық жалпы білім беру мектебінің «Мұрагер» бағдарламасы (А.И. Райымбергенов құрастырған).....	61
7.3. «Музыка» бағдарламасының негізгі принциптері мен мазмұны Д.Б. Кабалевский.....	65
7.4. «Елимай» бағдарламасының музыка сабағында дәстүрлі мәдениет әдістерін қолдану.....	67
7.5. Жалпы білім беретін қазақ мектебіндегі музыкадан бағдарлама. (құрас: Ш.Б.Құлманова, Б.Р.Сүлейменова, М.А.Оразалиева).....	68
7.6. Орыс тілінде оқытылатын Қазақстан мектептеріндегі «Музыка» бағдарламасына қосымша. (1-8 сыныптар, құрас: Л.П.Мамезерова, Г.М.Самотокина. Жетекші: Б.Ғизатов.....	70
8 ТАРАУ. Шетел зерттеулеріндегі музыканы оқытудың әдістемелік мәселелері.	72
ҚОРТЫНДЫ.....	76
ТЕСТ ТАПСЫРМАЛАРЫ.....	78
ГЛОССАРИЙ.....	83
АРНАЛҒАН ӘДЕБИЕТ.....	89

КІРІСПЕ

Болашақ музыка мұғалімінің педагогикалық қызметтің кәсіпқойлығын қалыптастырудың заңды кезеңдері – білім, білік және дағды жинақтауы. Сонымен қатар көркемдік-шығармашылық қабілеттерінің дамуы үнемі жүріп тұрады. Музыка пәнінің мұғалімі мамандығы педагогика мен музыка өнерінің қиылысында, жалпы педагогикалық және арнайы қабілеттерінің міндетті болуын көздейді.

«Музыка пәнін оқыту әдістемесі» курсы жалпы білім беретін мектептегі музыкалық-педагогикалық қызметтің міндеттерін, мазмұнын және ұйымдастырылуын зерттейтін орталық пәндерінің бірі болып табылады. Музыкалық білім беру теориясы мен әдістемесімен бірігіп мектепте музыка оқытудағы кәсіби тәсілдің негізгі заңдылықтары оқытылады. Кез келген педагогикалық міндетке жету жолдары әр түрлі болуы мүмкін және шаблонды шешімдерге жол бермейді.

Басты пәнді орналастыру бір материалды қисынды аяқтауды және басқа материалды одан әрі өрістетуді көздейтін ретпен жүзеге асырылады.

Бірінші тарауда музыкалық білім беру әдістемесінің мәні, курстың жалпы мазмұны, негізгі міндеттері көрсетіледі. Онда теорияның және практиканың түрлі аспектілерін қамтитын музыкалық білім беру педагогикасының қазіргі жағдайы көрініс табады.

Екінші тарау болашақ мұғалім-музыкантты практикалық жұмысқа дайындау мәселелеріне, музыкалық сабақты жоспарлау және талдау, ең алдымен музыка сабағын қалыптастыруға арналған.

Музыка мұғалімінің практикалық қызметінің өзіндік ерекшелігі келесі қағидаттарға негізделген: сабақтың ерекше эмоционалдық-эстетикалық атмосферасын құру қажеттілігінде, оқушы тұлғасының рухани әлеуетінің дамуы мен қалыптасуына бағыттылығында, музыка тыңдау, орындау, музыкалық-орындаушылық қызметке қатысу процесінде жеке шығармашылық қабылдаумен ұжымдық қызметтің әртүрлі түрлерін үйлестіретін сабақты ұйымдастыру.

Оқу құралы музыка мұғалімінің музыкалық-педагогикалық технологияларының мәнін анықтауды қарастырады, олар: музыка тыңдау, музыкалық-орындаушылық қызмет, балалар музыкалық аспаптарында ойнау. Үшінші тарауда балалар музыкалық аспаптарына қысқаша сипаттама берілген, ол музыка сабағында музыкалық-орындаушылық қызметті ұйымдастыру бойынша музыка мұғаліміне көмектеседі.

Педагог-музыкант оқу кезінде аспапта ойнау, сабақта немесе сыныптан тыс жұмыста мектеп хорымен дирижерлау арнайы білім алады. Бірақ алған білімдерін кешенді түрде қолдана білу, әуестену атмосферасын

енгізу, оқушыларды музыкалық өнерге деген эмоционалдық қарым-қатынасымен шабыттандыру барлық түлектердің қолынан келе бермейді.

Музыка мұғалімінің кәсіби-педагогикалық қасиеттерінің негізінде (4-тарау) музыка, оның эмоционалдық бояуы, құндылық қатынасы сияқты ерекше қасиеттерге ерекше назар аударылады. Болашақ мамандар әртістік туралы, оның орындаушылық міндеттерді шешудегі шығармашылық процестерге, балалармен эмоциялық-рухани қарым-қатынасты ұйымдастырудағы әсерін біледі. Мектепте музыкалық тәрбиенің эксперименталды міндеттерін шешудегі кәсіби-тұлғалық ұстаным ретінде эмпатиялылық қарастырылады.

Курстың мазмұны студенттердің Қазақстан Республикасының ғылым және жоғары білім министрлігі ұсынған мектептегі музыкалық тәрбиенің түрлі бағдарламаларын меңгеруін қарастырады.

«Елімай» бағдарламасының мақсаты – оқушылардың музыкалық білім беру тұжырымдамасының ерекшелігін дәстүрлі көркем мәдениет құралдарымен музыкалық-эстетикалық тәрбиесін қалыптастыру.

Д.Б.Кабалевский «Музыка» бағдарламасының мазмұнында оқушылардың музыкалық дамуының жетекші принципі музыка мен өмір арасындағы байланысты біртіндеп кең және терең ашу болып табылады.

«Мұрагер» бағдарламасында балаларды рухани, адамгершілік, интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуда қазақтың дәстүрлі көркем мәдениетін зерттеуге баулу басты мақсат болып табылады.

Шет елдердің музыкалық жүйелері туралы материал берілген тарау құнды және маңызды болып табылады. Ж-Далькроз бағдарламасында басты идея балаларды музыкаға, музыкалық қозғалыс, музыкалық ритмика негізінде үйрету болып табылады. Золтана Кодайи музыкалық жүйесінде ноталар бойынша ән айту тәсілі әуеннің қоймасын қалпына келтіруге мүмкіндік берді, ал әзірленген ырғақтың буындық жүйесі әр ұзақтықтың мәнін оңай және тез меңгеруге мүмкіндік берді. Орф ұсынған балалардың музыкалық инструментариінің арқасында балалар ұжымдық музыка ойнай алады, бұл музыкалық білім беру жүйесінде үлкен маңызға ие.

Оқу құралында музыкалық білім беру теориясы, музыка теориясы мен тарихы, музыкалық орындаушылық, хор сыныбы, вокал сыныбы бойынша негізгі әдістемелік ережелердің тығыз байланысы қарастырылған.

Студенттердің осы оқу құралының мазмұнын меңгеруі әдістемелік білім мен тәсілдерді меңгеруде, кәсіби-педагогикалық қызметтің шығармашылық тәжірибесін жинақтау үшін қажетті теориялық және практикалық базаны қалыптастыруда бағдар бола алады.

1 ТАРАУ.«Музыка пәнін оқыту әдістемесі»пәнінмәні

1.1. Мақсаты мен міндеттері: «Музыка пәнін оқыту әдістемесі» пәнін бағыты.

Музыкалық тәрбие және білім беру балалардың музыкалық қабілеттерін мақсатты және жүйелі дамытуды, эмоционалдық көңіл-күйді, музыкалық өнердің мазмұнын түсіну және терең сезіну қабілетін қалыптастыруды көздейді. Музыкалық білім беру мен тәрбиелеудің маңызды қорытындысы оқушылардың жалпы мәдениетін қалыптастыру болып табылады. Болашақ мұғалімнің педагогикалық қызметтің кәсіпқойлығын қалыптастырудағы заңды кезеңдердің бірі ретінде білім, білік және дағды жинақтауы бұл жоғары оқу орнындағы оқу үрдісінің өзі болып табылады.

«Музыка пәнін оқыту әдістемесі»курсы музыка-педагогикалық факультетінде музыка мұғалімінің кәсіби-педагогикалық даярлығын қалыптастыруға бағытталған арнайы оқу пәндерінің циклінде біріктірілген және орталығы болып табылады. Музыкалық тәрбие әдістемесін меңгеру үшін мектеп бағдарламасына музыка неге енгізілгенін, музыкалық өнердің тәрбиелік мүмкіндіктері қандай екенін білу маңызды. «Музыка пәнін оқыту әдістемесі»– балалармен музыкалық жұмыстың міндеттерін, мазмұнын, ұйымдастырылуын, формалары мен әдістерін зерттейтін пән. Әдістеме-әр түрлі пәндерді оқыту теориясын білдіретін педагогикалық ғылым саласы. Сөздің тар мағынасында әдістеме-бұл қандай да бір, нақты пәнге оқыту әдістері туралы ілім, ол музыкалық білім берудің оқыту, тәрбиелеу және дамыту функцияларын жүзеге асырады және ғылым мен өнер арасында біршама орын алады. Ол музыкалық білім берудің мақсатын, міндеттерін, мазмұнын, әдістерін, құралдарын нақтылауда өз түсінігін табады және оқу бағдарламаларында, әдістемелік ұсынымдарда мұғалімнің, оқушылардың музыкалық өнермен және жалпы музыкалық мәдениеттің өзара әрекеттестігінің көрнекі үлгілерінде жүзеге асырылады.

«Балаларға музыкалық тәрбие беру әдістемесі» оқулығында О. А. Апраксина «әдістеме» ұғымына мынадай тұжырым береді: «Әдістеме – педагогиканың бір бөлігі, ол дидактикалық принциптер негізінде, қандай тәсілдер, әдістер көмегімен оқу-тәрбие процесін құру, оған кіретін жеке және жалпы міндеттерді қалай шешу керек».

Музыкалық тәрбие мен білім берудің ерекшелігі-музыкалық білім беру процесінде жеке тұлғаның жеке басын дамытудың тәсілдері мен құралдарымен қатар оқушылардың ұжымдық орындаушылық шығармашылығының әртүрлі түрлерін қалыптастыру жолдарының маңызы зор.

Жоғары оқу орнының «Музыка пәнін оқыту әдістемесі»пәнінің мақсаты – болашақ музыка мұғалімдерін жалпы білім беретін мекемелерде кәсіби қызметке дайындау.

Пән келесі міндеттерге ие:

- пән, оның бөлімдері, бағыттары туралы білімді меңгеру;

- жалпы білім беретін үлгідегі мекемелерде музыкалық білім беру процесі мен мазмұны туралы студенттердің әдістемелік білімін меңгеруіне және музыка қағидалары мен формалар бойынша бағдарламаларды жүзеге асыруда әр түрлі сыныптарда музыкалық жұмыс ерекшелігін зерделеуге, оқушылардың жас ерекшеліктерін, олардың қызығушылықтарын, бейімділігін ескере отырып оқу-тәрбие процесін құруға ықпал ету;

- өз жұмыс тәжірибесін жинақтауда қойылған міндеттерге, шығармашылық ізденістерге сәйкес балалармен жұмыс әдістемесін меңгеру;

- мұғалім-тәрбиеші, сыныптан тыс музыка жұмысын ұйымдастырушы және жетекшінің кәсіби-педагогикалық дағдылары мен іскерліктерін меңгеру;

- мұғалімнің болашақ музыка мамандығына деген жеке-құнды қарым-қатынасының қалыптасуына ықпал ету;

- конструктивтік, музыкалық-орындаушылық, коммуникативтік-ұйымдастырушылық, зерттеу дағдылары мен біліктерін қалыптастыруға ықпал ету;

- музыкалық қызмет түрлерін ұйымдастыру технологиясын меңгеру арқылы музыка сабағын ұйымдастыру шеберлігін меңгеруге ықпал ету;

- студенттердің болашақ өнерге деген шығармашылық қарым-қатынасын ынталандыру.

«Музыка пәнін оқыту әдістемесі» пәні кәсіби қызметтің келесі бағыттары бойынша қалыптасады.

Оқу-тәрбие қызметі саласында:

- білім беру бағдарламасына сәйкес оқыту процесін жүзеге асыру;

- оқу жоспарына сәйкес бағдарлама тақырыптары мен бөлімдерінің ерекшеліктерін ескере отырып, оқу сабақтарын жоспарлау және өткізу;

- заманауи ғылыми-негізделген тәсілдерді, әдістерді және оқыту құралдарын пайдалану;

- оқытудың техникалық құралдарын, ақпараттық және компьютерлік технологияларды пайдалану;

- оқыту және тәрбиелеу нәтижелерін бағалаудың қазіргі заманғы құралдарын қолдану;

- жеке тәсіл негізінде оқушылардың рухани, адамгершілік құндылықтары мен патриоттық нанымдарын қалыптастыру;

- сыныптан тыс шараларды ұйымдастыру және өткізу.

Ғылыми-әдістемелік қызмет саласында:

- ғылыми-әдістемелік жұмысты орындау, ғылыми-әдістемелік бірлестіктердің жұмысына қатысу;

- өз қызметін талдау, өз біліктілігін жетілдіру және арттыру.

Әлеуметтік-педагогикалық қызмет саласында:

- оқыту және тәрбиелеу процесінде әлеуметтік алдын алу бойынша іс-шараларды жоспарлау және өткізу;
- кәсіби бағдар беру жұмыстарын жүргізу.

Мәдени-ағарту қызметі саласында:

- оқушылардың жалпы мәдениетін қалыптастыру;

Курстың мазмұнында студенттердің Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігі ұсынған мектепте музыкалық тәрбиенің түрлі бағдарламаларын оқып үйренуі қарастырылған.

Оқу курсы аяқтауға Мемлекеттік нормативті құжаттарға сәйкес студенттер келесі білімді меңгеруі тиіс:

- оқушылардың жас ерекшеліктерін, оқыту мен тәрбиелеудегі сараланған тәсілдерін ескере отырып, олардың музыкалық қызметінің түрлерімен байланысты музыкалық білім берудің әдістері мен формалары мен құралдары туралы;

- жалпы білім беретін мектептерге арналған музыка бағдарламаларының, оқулықтар мен оқу құралдарының мазмұны туралы,

- музыка сабағын жоспарлау, өткізу және талдау технологиясы туралы;

- сыныптан тыс және мектептен тыс музыкалық іс-шараларды ұйымдастыру әдістемесі туралы;

- оқушылардың өздігінен білім алу қабілетін дамыту құралдары мен әдістері туралы;

- оқушылардың музыкалық дамуын педагогикалық бақылау технологиясы туралы;

- музыка мұғалімінің педагогикалық қызметінің жеке стилі туралы.

Келесі іскерлікті меңгеру:

- музыкалық білім беру мен тәрбиелеудің мазмұны мен процесін дамытуды ескере отырып құрастыру, ұйымдастыру және талдау;

- әр түрлі формадағы, жанрлар мен стильдегі жоғары көркемдік музыкалық шығармаларға қызығушылық;

- музыкамен қарым-қатынас қажеттілігі;

- аспаптық және вокалдық шығармаларды кәсіби және мәнерлі орындау;

- оқушылардың тыңдаушылық, орындаушылық іс-әрекеттерін кәсіби басқару;

- музыкалық қызметтің барлық түрлерінде оқушылардың шығармашылық көріністерін бағыттау;

- музыкалық білім беру үрдісі мен нәтижелерін талдай білу.

1.2. Қазіргі білім беру үдерісіндегі музыкалық өнер орны.

Музыкалық білім берудің әдістемелік негіздерін меңгерудің көрсеткіші педагогикалық практикада жүзеге асыру болып табылады.

«Музыка пәнін оқыту әдістемесі» курсы менгеру барысында студенттер барлық материалдың теория мен практикаға байланысты салынғанын түсінуі тиіс. Бұл заңдылықтарды ұғыну теориялық ережелер оларды практикада қолдану нәтижесінде, талдау және сабақтарда ұжымдық талқылау процесінде органикалық меңгерілуі тиіс деген бағдар болуы мүмкін.

Өнер жүйесінде музыка ерекше орын алады. Қазіргі уақытта оған қызығушылық өте жоғары. Көрнекті педагог В. А. Сухомлинский музыканы эстетикалық тәрбиенің күшті құралы деп атады. "Музыканы тыңдау және түсіну-эстетикалық мәдениеттің қарапайым белгілерінің бірі, онсыз тәрбиелеуді елестету мүмкін емес" – деп жазды ол. А. А. Мелик-Пашаевтың пікірінше, музыканың ерекшелігі-оның мәнерлілігі өмірдің құбылыстары мен оқиғаларының бейнесі үшін өшпейтін тыңдаушыдан жасырынбайды, ал оның жанына тікелей әсер етеді. Сондықтан музыка балаға көркем шығарманың мәні оның мәнерлігінде екенін сезінуге және түсінуге көмектеседі.

Педагогика философиясында қоғамдағы музыкалық білімнің мақсаты туралы көптеген пікірлер мен көзқарас қалыптасты, музыка индивидке, оның көркемдік, эстетикалық, адамгершілік дамуына әсер ету құралы болып табылады.

Музыкалық тәрбие ой-өрісін, сезімнің эмоционалдық мәдениетін, адамгершілікті қалыптастыру құралы болып табылады және музыканың өнер түрі ретіндегі ерекшелігіне, оның мазмұнының ерекшелігіне негізделеді.

Музыка қозғалыстағы, даму динамикасындағы шындықты көрсетеді. Ал бұл қозғалыстың орталығы-оның ойлауы, қабылдауы бар адам.

Музыкалық өнерді талдау кезінде ассоциативті ойлау мәселелеріне ерекше орын беріледі. Ассоциативті ойлау композиторлық және орындаушылық өнердің бейнелілігін, мәнерлілігін анықтауға көмектеседі. Музыкалық шығарманың мазмұны музыканың идеялық және эмоциялық түсінігі біздің ойымызға түрткі болады.

Өнер бізді өз идеяларымен еліктіре алады, бірақ тек эмоционалды түрде ғана. Өнерден туындаған эмоциялар-бұл сезімнің ерекше түрі-көркемдік эмоциялар.

Олар психиканың жоғары қызметін, ойлау қызметін талап етеді. Музыкамен қарым-қатынас жеке тұлғаның рухани қалыптасуына, оның өзі танытуына мүмкіндік береді, музыкалық қызметтің ұжымдық түрлері (хор, аспаптық) музыкалық-шығармашылық қызметке қатысу сезімін

тууға және дамытуға, музыкамен қарым-қатынас барысында олардың бірігуіне ықпал етеді.

Музыкалық білім эстетикалық сезімнің, талғамның, көркемдік қажеттіліктің, сұлулықты сезінудің, өнердегі және қоршаған өмірдегі үйлесімділіктің қалыптасуына ықпал етеді. Осыған байланысты, музыка пәнінің мұғалімі алдында оқушыларды отандық және әлемдік музыка мәдениетінің жауһарларына тарту, онымен қарым-қатынас жасауға деген мұқтаждықты қалыптастыру, музыкалық ой-өрісін кеңейту, музыкадағы сезімге, ой-өрісіне эмоциялық және эстетикалық тұрғыдан қарауға тәрбиелеу міндеті тұр.

Д. Б. Кабалевский «Музыка мектеп маңызы», – деп атап өтті. Сондай-ақ, әдебиет, бейнелеу өнері, музыка біздің мектеп оқушыларын тәрбиелеу мен білім берудің барлық салаларында кеңінен қолданылады, олар рухани әлемнің қалыптастыруындағы мықты және ешнәрсе алмастырмайтын құрал болып табылады". Музыка адамға шынайы әсер етеді, эмоционалдық стресстерді алып тастау, жалпы психикалық жағдайды реттеу, тұлғаның эмоциялық-интеллектуалдық дамуын, оның ерік-жігерін үйлестіру.

Соңғы уақытта музыкалық бағдарлы арттерапияның әр түрлі түрлері белсенді жүргізіліп, практикаға енгізілуде. Музыка емдеу немесе түзету мақсатында қолданылады.

Музыка – күшті эмоционалдық әсерге ие, ол адамның жақсы сезімін оятады, оны жоғары және таза етеді. Ол өнердің бір түрі бола отырып, оқушыларға жалпы музыка өнерінің ерекшелігін тануға мүмкіндік береді. Бір өнер түрінің табиғатын көріп, оны басқа түрлермен салыстыра отырып, балалар олардың ортақ және ерекше екенін анықтай алады.

1.3. Жалпы білім беретін мектептің музыка мұғалімі.

Музыка мәдениетінің жолсерігі бола отырып, музыка пәнінің мұғалімі оқушылардың музыкалық тәрбиесіне жауапты екенін сезінуі тиіс. Бүгінгі таңда музыка пәнінің мұғалімі тек педагогикалық функцияны ғана емес, ағартушылық қызметті орындауға арналған, өйткені қазіргі оқушыға сана – сезімді емдейтін, талғамды дамытатын және барлығына қарсы тұратын псевдокультураның қуатты ағыны-мектептегі музыка сабағының басты міндеті. Ағартушылық қызмет тәрбиелік міндеттерді іске асыру үшін іргетасқа айналады.

«Мұғалім мамандықтың күрделілігі, «мұғалім» ұғымына және «музыкант» ұғымына кіретін элементтердің тығыз өзара байланысы қажеттілікпен анықталады, оның әрқайсысы көп қырлы» – деп жазған, белгілі педагог О. А. Апраксина.

Музыка пәнін мұғалімі оқу-педагогикалық қызметін жүргізеді, көз-қарастарды, сенімдерді, қажеттіліктерді, талғамдар мен идеалдарды қа-

лыптастыруға қатысады. Ол өз пәнін жақсы білетін кең білімді адам ғана емес, осы сөздің жоғары қоғамдық мағынасында жеке тұлға болуы керек. Балаларды музыкалық өнер құралдарымен тәрбиелеуде, оның көзқарастары, нанымдары, дүниетанымы бірінші дәрежелі мәнгі ие".

Мұғалімдерде көптеген рөлдер бар, бірақ олардың барлығы бір-біріне сәйкес келеді: балаларды үйлесімді ұстауға және дамытуға, шығармашылық тұлғаны дайындауға бағыттайды. Музыкант-педагогтың кәсіби қызметі көбінесе өзіндік жұмыстың сапасы мен әртүрлілігіне байланысты болады, өйткені онда өзінің жеке қасиеттеріне, жеке табиғи мүмкіндіктері мен қабілеттеріне, мақсаттары мен қондырғыларына сәйкес алынған білім, білік пен дағды кеңейтіледі, бекітіледі, жетілдіріледі және түзетіледі.

Педагогикалық мамандық кез келген мамандық мұғаліміне көптеген талаптар қояды. Өзінің педагогикалық қызметінде мұғалім әдіскер, тәрбиеші және психолог ретінде бір мезгілде әрекет етеді және бұл одан арнайы дағдыларды, білім мен іскерлікті меңгеруді талап етеді. Әр кезде сұрақ туындайды, біз түсінеміз астында даярлаудың сапасын учителя музыкасы, онда біздің ойымызша, ақылға қонымды бөлу ғана емес, оны меңгеру кешені кәсіби білім, білік және дағдыларын арнайы пәндік облыстарында, педагогика, музыкалық психология, эстетика, бірақ құрайтын, олар оң әсер етеді, кәсіби даярлық сапасына тұтастай алғанда.

Музыка мұғалімі тамаша музыкант, музыкалық аспапты, дауысты жақсы меңгеруі, жұқа музыкалық есту қабілеті болуы, парақтан оқу дағдыларын меңгеруі, импровизациялауы тиіс. Бұл қасиеттердің барлығы оның қызметінің сапасы мен табысын анықтайды.

Балаларды тәрбиелеуде музыкалық-теориялық дайындық маңызды. Музыка тарихын білу, музыкалық тілдің ерекшеліктері мен заңдылықтарын білуге мүмкіндік береді. Жан-жақты музыкалық дайындық болашақ педагогқа өз пәнін білуін береді. Мұғалім қарым-қатынас өнерін меңгеруі керек, өз сөзін басқара білуі керек.

Музыка сабағы жағдайында әндерді орындау, музыкалық шығармаларды тыңдау және оқушылардың басқа да іс-әрекеттері мұғалімнің әңгімесімен сүйемелденуі тиіс. Осы мәселе бойынша Г. Л. Арчажникова былай дейді: "оқушылардың орындауы үшін бейнелі ассоциациялардың пайда болуын ынталандырады, тыңдалғанды логикалық пайымдауға ықпал етеді, оларды белсенді тыңдауға апарып, музыкада өмір сүруге үйрету қажет. Бұл міндетті орындау үшін ауызша пікір қолданылады".

Музыканы қабылдау кезінде оқушылардың уайымдарына сезімталдық, көңіл аудару, сенім мен құрмет сезімін тудырады.

Мұғалімнің беделі оның талапшылдығына және оқушыларға қамқорлық жасауға байланысты. Олар әрдайым мұғалімнің көмегі мен қолдауын,

оның көңілін және жылы қарым-қатынасын қажет етеді, онсыз сабақты сапалы әрі табысты өткізу мүмкін емес.

Мұғалімнің шығармашылығы, оның педагогикалық табыстары мектептегі алғашқы дербес қадамдардан басталады. Педагогикалық шеберлікті меңгеру одан өзінің артықшылықтары мен кемшіліктерін, өзін-өзі бағалау мен өзін-өзі жетілдіру қабілетін білуді талап етеді. Мұғалімдердің жан-жақты байлығы, ақыл-ойы, ақыл-ойы, ақыл-ойы, ақыл-ойы, ақыл-ойы, ақыл-ойы, ақыл-ойы, білімі, жұмыс істеуге деген ынтасының қалыптасуына әсер етеді.

Бақылау сұрақтары

1. «Музыка пәнін оқыту әдістемесі» пәнінегізгі міндеттерін анықтау. Курстың мазмұнын ашу
2. "Музыкалық білім" терминінің қазіргі түсінігін сипаттаңыз және оның негізгі түрлерін көрсетіңіз.
3. Оқу-тәрбие қызметі саласында "Музыкалық білім беру әдістемесі" қандай білімді қалыптастырады?
4. Қазіргі мұғалім тұлғасының негізгі қасиеттерін сипаттау.
5. Музыка мұғалімінің кәсіби қызметінің мәнін ашу.
6. Музыка сабағындағы оқушылармен жасалатын іс-әрекет түрлері.
7. Музыка сабағын жаңаша оқытудың әдіс-тәсілдері.
8. Мектеп репертуарлары және оларға қойылатын талаптар.
9. Қазақстандағы музыка сабағына арналған бағдарламалар мазмұны.
10. Музыка мұғалімінің орындаушылық шеберлігі арқылы оқушылардың белсенділігін арттыру тиімділігі

Өзіндік жұмыстарға арналған тапсырмалар

- 1.«Музыка пәнін оқыту әдістемесі»ұғымына жататын негізгі категорияларды бөліңіз.
- 2.«Музыкалық білім беру теориясы» пәнінің негізгі мазмұнына сипаттама беріңдер.
3. «Әдістеме» ұғымын сипаттаңыз, музыкалық тәрбие саласындағы жетекші музыкалық қайраткерлердің осы санатының түсіндірмесін табыңыз. (О. А. Апраксина, М. С. Осеннева, Л. В. Школяр және т. б.)
4. Музыка пәні мұғалімдері үшін оқушының жауапты музыкалық мәдениетін қалыптастыруы заңды ма?
5. Баланың өмірінде музыка қандай орын алады?
6. «Музыкалық оқу» терминін кең және тар мағынасында сипаттау.
7. «Музыка пәнінің оқыту әдістемесі»мен музыкалық-педагогикалық білім терминдерінің айырмашылығын көрсетіңдер.
8. Ежелгі кезеңдегі музыкалық тәрбие беру тәжірибесі музыкалық білім беру педагогикасының қалыптасуына қандай роль атқарды?

9. А.Н.Карасев, С.И.Миропольский, Д.Н.Зарин, А.Л.Маслов, С.Т.Щацкий, В.Н.Щацкая т.б. ғалым-педагогтардың музыкалық-педагогикалық пікір қозғарастарының білім беру педагогикасындағы маңызы неде?

10. XX ғасырдың 30-жылдарында сыныптан және мектептен тыс музыкалық тәрбие жұмысының жандануына не себеп болды?

11. Б.Л.Яворский мен Б.В.Асафьев сияқты ғалымдардың музыкалық-педагогикалық көзқарастарындағы жалпы қағидалар мен өзіндік ерекшеліктерге сипаттама беріңіздер.

12. Д.А.Кабалевскийдің музыка-педагогикалық тұжырымдамасының тарихи мәні неде?

13. Ресей педагогикасымен тарихи тағдырлас Қазақстандағы музыкалық білім беру педагогикасының даму ерекшеліктері қандай?

2 ТАРАУ. Музыка сабағы-негізгі форма ретінде мектепте музыкалық білім беру жүйесі

2.1. Музыкалық білім берудің заманауи әдістемесіндегі музыка сабағын ұйымдастыру міндеттері.

Қазіргі уақытта музыкалық білім беру әдістемесі мен музыкалық-педагогикалық тәжірибе музыка сабағының мазмұны мен ұйымдастырылуын анықтау жолдары мен құралдарына әр түрлі тәсілдерді жүзеге асырудың үлкен тәжірибесін жинақтады. Музыка пәнінің мұғалімі үшін бастапқы мәселе-музыка бойынша оқу бағдарламаларының бірін таңдау туралы мәселе. Оның негізінде жұмыс бағдарламасы құрастырылады, онда мұғалімнің музыкант педагогы ретіндегі жеке тұлғалық ұстанымы және осы бағдарлама жүзеге асырылатын педагогикалық шарттары ескеріледі. Барлық мектеп бағдарламалары өз мазмұнымен ерекшеленеді, олардың әрқайсысында оқу тақырыптарында көрініс беретін қандай да бір тақырыптық бағыт ұсынылады. Әр түрлі оқу бағдарламаларында сабақ құрудың логикасы мен барысы сәйкес келмейді, бірақ нақ осы ерекшелік мұғалімді белгілі бір оқу бағдарламасын таңдауда, өзінің жұмыс бағдарламасын әзірлеуде және нақты сабақтың тақырыбын құрастыруда бағыттайды. Музыкалық білім беру үдерісін ұйымдастыруда музыка сабағын құру мәселелері үлкен маңызға ие. Болашақ сабақты ұсына отырып, музыка мұғалімі оны тек жоспар – конспектіде немесе әдістемелік өңдеуде ғана емес, оның педагогикалық құрылымының нұсқаларын анық ұғынуы тиіс. Балалардың музыкамен тікелей қарым-қатынасы мұғалімнің алдын ала ойлаған және жасаған жоспарына белгілі бір түзетулер енгізеді. Кез келген сабақтың ажырамайтын және өзара байланысты қырлары мен Ой-сана-сезімдік, оны жоспарланған ретінде дәл жүргізу мүмкін емес екенін ескеру қажет. Ю. Б. Әлиев атап өткендей, сабақты жоспарлай отырып, мұғалім "тәрбиеленушіге" қайта топтастыру керек, тек осындай қайта топтастыру арқылы ғана сынып шаттыққа әкеледі, ойға, рухани күш-жігерге итермелейді" деп айтуға болады.

Л. В. Горюнова сабақта ең бастысы – рухани тәжірибені қалыптастыру деп санайды, бұл "әрбір сабақта оқушылар тәжірибе мен әсер арқылы көп қырлы өнер, адам сезімінің қанша реңктері мен күйлері оған үн қатады деп сенді".

Сабақтың кез келген тақырыбын нақты іске асыру көптеген шешімдерді болжайды. Сабақтың мазмұны мен ұйымдастырылуын ойлай отырып, мұғалім балаларға музыка түсінігін, оны жан тереңіне дейін қозғанын білуі тиіс.

Сабаққа деген осындай көзқарас көптеген педагогикалық міндеттерді шешу жолдарын табуға көмектеседі.

Музыкалық білім берудің қазіргі заманғы педагогикасы музыка сабағының ерекшелігі туралы мәселені зерттеуде үлкен тәжірибе жинақтады.

Толығырақ оқу Л.Гродзенская сабақ драматургиясын құру үшін әртүрлі музыкалық құрылымдарды интерпретациялады: үш бөлшекті форма, рондо, вариация. Әр таңдалған құрылым қандай да бір көркем-педагогикалық міндетке байланысты болды. Бұл музыка немесе музыкалық драматургия күшін түрлендіретін жағдайда, сонаталық форманы қолдануға болады. Барлық ғасырларда жақсылық пен зұлымдықтың күш-жігері өзара күресте өрілгендігін көрсету маңызды, және бұл қарсы тұру үнемі музыкалық өнерде көрініс табады. Сабақтың басында осы идеяны ашу үшін оқушылар әр түрлі іс-әрекеттерде: ән айту, музыкалық-пластикалық қозғалыстарда өсіп келе жатқан интриганы бейнелеуге белсенді қатыса алады- бұл экспозиция. Одан кейінгі өңдеу әлдеқайда қиын, өйткені мұғалім рөлі әсіресе үлкен. Ол балаларды музыканы қабылдауға қалай даярлайтынына көп нәрсе байланысты: бұл ең алдымен балаларға түсінікті және қызықты сипаттамаларды, ассоциациялар мен салыстыруларды, болашақ қиял мен қиялды көрсететін, күш-жігердің тірі күресін қабылдауға көмектесетін тақырыптарды түрлендіру шеберлігі. Балалар вокалдық, аспаптық және пластикалық формадағы тақырыптар мен әуендерді интонациялай отырып, қатыса алатын соңғы реприз.

2.2. Музыкалық білім беру әдістемесіндегі музыка сабағы тұтастығының мәселелері.

Ұзақ уақыт бойы музыканы оқыту теориясында музыка сабағының тұтастығы туралы мәселе бойынша пікірталас жалғасуда. О. А. Апраксина сабақтың мазмұнына әр түрлі қызмет түрлерін енгізу сабақтың нақты мақсаты болып табылатындығын, олардың бағыттылығында сабақтың тұтастығы жүзеге асырылуы тиіс екенін атап өтті. Д. Б. Кабалевскийдің пікірінше, "музыка сабағы әрқашан біртұтас болуы керек, оның барлық элементтерін біртұтас ұғымға: музыка, музыка өнері". Бұл оның оқу бағдарламасында берілген тақырыпқа байланысты.

Кабалевский "музыкалық өнерді ұғынуда" ерекше маңызға ие, ол "оқушылардың ішкі рухани әлемін, олардың сезімдері мен ойларын белсендіреді. Тыңдаудан тыс музыка өнер ретінде жоқ".

Оқушылар сабақ бойы үздіксіз музыка естуге үйренуі керек. Егер балалар музыканы адамның сезімдері мен ойларынан тұратын өнер ретінде естуді үйренбесе, оның рухани әлеміне әсері туралы мағынасыз сөйлейді.

Әдетте, сабақтың мақсаты жалпы оқу бағдарламасының тақырыптарымен және нақты сабақтың тақырыбымен анықталады. Сондықтан тақырыптың мазмұны мен сипаты сабақтың тұтастығын қалыптастыруға музыкалық-педагогикалық көзқарасты білдіреді.

Музыканы оқыту теориясында күрделі және әзірленбеген болып музыка сабағының типологиясы туралы мәселе саналады. Жалпы педагогикада әр түрлі сабақ түрлері бар: аралас немесе аралас, білімді бекіту бойынша жаңа материалмен танысу сабақтары, зерделенген материалды жинақтау және жүйелеу сабақтары, білік пен дағдыны бекіту сабақтары, білімді тексеру сабақтары. Музыкалық білім беру педагогикасында сабақ түрлерінің әртүрлі тұжырымдарын кездестіруге болады. Мысалы, П. И. шығармашылығына арналған сабақтар "Музыка музыкасы Эдвард Грига", ("интонация", "Марш", "Музыкальный образ"), "фольклор әлемі", "музыканың қайта құрушы күші".

О. А. Апраксина мәселені қарастыра отырып, бір музыка сабағында әр түрлі сәттер үйлесе алатынын атап көрсетеді: жаңа материалды бекіту кезінде ескі материал қайталанатын, жаңа мәліметтерді хабарлай отырып, мұғалім бұрын өткен сабаққа сүйенеді, әдетте, әр сабақтың өзінің басты міндеті болады, оның өзегі қалған сәттер – сабақтың мазмұны, оның құрылымы, қолданылатын әдістері топтастырылған.

Л. В. Школярдың пікірінше, сабақтың тұтастығына қол жеткізу тәсілдерінің бірі мұғалімнің іс-әрекетін баланың шығармашылық процесіне дайын болуына бағыттау болуы мүмкін. Іс-әрекеттің арқасында оқушы жасаушы – композитор, жасаушы – ақын, жасаушы – суретші позициясына қойылады, оқушының салыстырудың қажеттілігін сезінуі, оның қандай да бір құбылыстың естілуі мен көрінуін жақсы білдіретінін таңдау қажет. Музыка сабағында ең маңызды сәттердің бірі оның критерилерін белгілеу мәселесі болып табылады. Музыка сабағында белгі оқушылардың музыка мен музыкалық сабақтарға деген қарым-қатынасын симуляциялаудың маңызды құралы болып табылады. Үлгерім сапасын бекіту кезінде оқушының музыкалық сабақтарда белсенділігі ерекше рөлге ие болады, ол белгі қою кезінде ескеріледі. Бағалау мұғалімнің оқушыға деген жан-жақты, толерантты, талапшыл қарым-қатынасын, оның психологиясын білу мен есепке алуды жиі куәландырады. Баға қою кезінде жалпы және музыкалық мәдениетті, сондай – ақ баланың сипатын, оның тәрбиелілігін, дарындылығын, шеберлігі мен дағдыларын, музыкалық-шығармашылық көріністерін, өнерге көзқарасын ескеру қажет.

2.3. Музыка сабағының құрылымы мен мазмұны.

Музыка сабағының мәні оқушылардың оқу-танымдық қызметін ұйымдастыруды құрайды. Сабақта оқу-тәрбие процесінің барлық негізгі компоненттері (міндеттері, мазмұны, оқыту әдістері) ұсынылуы тиіс. Әр сабақ өзінің ішкі логикасына ие. Сабақты ұйымдастырудың маңызды шарты оқушылардың міндеттері, мазмұны, әдістері, оқыту түрлері мен дайындық деңгейі арасында сәйкестікті орнату болып табылады.

Музыка сабағы-мектептегі музыкалық білім берудің негізгі формасы.

Білім беру түріндегі мекемелерде (мектептер, лицейлер, гимназиялар) "Музыка" оқу пәні музыкалық білім берудің жалғыз пәні болып табылады. Оқу пәні бола отырып, музыка сабағы барлық мектеп пәндеріне қойылатын талаптарға жауап береді:

- тәрбие, оқыту, дамыту міндеттерін шешуге бағытталған.
- оқушылармен ұжымдық, топтық және жеке сабақ түрлерін үйлестіреді;
- оның мазмұны басшылыққа қабылданған бағдарламамен анықталады, сонымен қатар сабақ өткізудің нақты шарттарына, балалардың музыкалық тәжірибесі мен қабілетіне, жалпы білім беретін мекемелердің бағытына қарай мұғалімнің оны іске асыруға шығармашылық тұрғыдан көзқарасын қарастырады және жол береді.

Музыка сабағы-педагогикалық үдерісті ұйымдастыру нысаны, онда мұғалім нақты белгіленген уақыт ішінде оқушылардың тұрақты тобының танымдық, музыкалық және басқа да іс-әрекетін басқарады, олардың әрқайсысының ерекшеліктерін ескере отырып, жұмыс түрлерін, құралдарын және әдістерін пайдаланып, "Музыка" пәнінің негіздерін оқыту процесінде меңгеруге, сондай-ақ оқушылардың танымдық қабілеттерін тәрбиелеу мен дамытуға қолайлы жағдай жасайды.

Мектепте музыка сабағының және басқа пән мұғалімдерімен ұқсастығы бар:

- оқу жоспарына кіретін барлық пәндер жалпы мақсатын біріктіреді: жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру;
- кез келген мектеп сабағын құру негізінде психологиялық-педагогикалық заңдылықтар жатыр;
- сабақ оқушылардың жалпы даму заңдылықтарын ескере отырып құрылады;
- музыка сабағы, басқа мектеп сабағы сияқты, жалпы дидактикалық принциптер негізінде құрылады: оқыту, қол жетімділік, көрнекілік және т. б.;
- сынып белгілі бір жас тобы оқушыларының бір құрамы, барлық оқушылар үшін міндеттілігі, сабақтың ұзақтығы, жаңасын хабарлау, бекіту, қайталау, өткен материалды меңгеруін тексеру;
- әр түрлі жұмыс түрлерін пайдалану кезінде (мұғалімнің әңгімесін тыңдау, ән айту, музыка тыңдау) сабақ тұтас болуы тиіс;
- музыка сабағында басқа да мектеп сабақтарында қолданылатын оқытудың негізгі әдістері қолданылады. Сонымен қатар музыка сабағының басқа пәндерден айырмашылығы бар:
- музыка сабағы баланың психикасына, физиологиялық процестеріне кешенді әрекет етеді;
- эмоциялық және саналы, көркем және техникалық;

- сабақта көбінесе ұжымдық жұмыс түрі қолданылады.

Сабақтың тақырыбы тоқсан тақырыбына негізделеді және оның жан-жақты дамуына ықпал етеді. Сабақ тақырыбы музыка бағдарламасы бойынша құрылған. Музыка сабағы тақырыбының тұжырымдамасында тоқсанның барлық сабақтарының сабақтастығы мен өзара байланысы сақталады.

Музыка сабағының мақсаты нақты сабақта тәрбиелеу мен оқытудың нәтижесі болып табылады және музыкалық өнердің заңдылықтарын анықтаумен және оның өмірмен өзара байланысымен байланысты.

Сабақтың мақсаты етістіктердің көмегімен нақты және қол жеткізуге болады: анықтау, қалыптастыру, көрсету, анықтау, ашу және т. б.

Сабақтың міндеттері: Білім беру, тәрбие және дамыту.

Білім беру міндеттері музыка туралы бұрын алған білімдері мен түсініктерін бекітуге, музыкалық шығармаларды талдаудың жаңа түсініктерін, шеберлігі мен дағдыларын қалыптастыруға, музыканы тыңдау мен орындау дағдыларын қалыптастыруға, музыкалық-шығармашылық дағдыларды дамытуға бағытталған.

Тәрбие міндеттері әр түрлі стильдер мен бағыттардағы музыкаға, халықтық және кәсіби музыкаға қызығушылықты және сүйіспеншілікті тәрбиелеуге, оқушылардың музыкалық-эстетикалық талғамын тәрбиелеуге бағытталған.

Дамытушы міндеттер музыкалық қабілеттерін, музыкалық қабілеттері мен дағдыларын, музыкалық-шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Музыка сабағының мазмұны Қазақстан Республикасының мемлекеттік білім беру стандартымен және сабақ репертуарын құрайтын, оқуға ұсынылатын музыкалық шығармалардың тізбесін анықтайтын музыка бойынша оқу бағдарламасымен анықталады.

Музыка сабағының репертуары үш бағыттағы: ұлттық, ұлтаралық және әлемдік музыкалық шығармалардан тұрады:

- көркемділік және еліктірушілік;
- педагогикалық орындылығы;
- тәрбиелік маңыздылығы.

Музыка сабағының мазмұны оқу материалының мазмұнын меңгеруге бағытталған түрлі оқу, соның ішінде музыкалық іс-әрекет процесінде ашылады.

Заманауи арнайы жабдықтар музыка сабағын өткізу үшін қажетті белгілі бір эмоционалдық атмосфераны құруға ықпал етеді. Музыка сабағының табысты өтуі жабдықтың сапасына, заманауи дайындығына және шебер қолданылуына байланысты.

Музыка сабағының жабдығына кіреді:

- техникалық құралдар;

- фонохрестоматия;
- музыкалық аспап;
- көрнекі құралдар;
- көрнекілік-дидактикалық құралдар.

Оқытудың техникалық құралдарына әртүрлі орындаудағы музыкалық шығармалармен (оркестр, хор, ансамбль) таныстыруға көмектесетін аудио және бейнеаппаратура жатады, олардың әр түрлі музыкалық аспаптардың дыбысы мен адам дауысының мәнерлілігі туралы ой-өрісін кеңейтуге мүмкіндік береді. ТСО сабақта әндерді, балалардың импровизациясын орындауға, өзінің орындалуын тыңдауға және талдауға мүмкіндік береді.

Фонохрестоматия Музыка сабағында тыңдауға арналған шығармалардың дыбыс жазбасы болып табылады.

Музыкалық аспап (фортепиано, баян, аккордеон, домбыра) музыканың жанды орындалуын естуге мүмкіндік береді, сыныпта эмоционалдық атмосфера жасайды, мұғалімге жеке эпизодты қайталауға немесе шығарманың басына қайта оралуға мүмкіндік береді.

Сабақта әр түрлі көрнекі құралдарды қолдану (суреттер, суреттер, музыкалық туындының мазмұнымен үндес) оқушылардың музыкаға эмоциялық ынтасын оятуға ықпал етеді.

Көрнекі-дидактикалық құралдар музыкалық есту қабілетін дамытуға, ноталар бойынша ән айту дағдыларын меңгеруге, ән репертуарын тез меңгеруге ықпал етеді. Музыка сабағында жабдықтарды дұрыс және ақылға қонымды пайдалану музыкалық тәрбие міндеттерін табысты шешуді қамтамасыз етеді.

Музыка сабағы Музыкалық білім беруді ұйымдастырудың негізгі нысаны болып табылады, ең алдымен оқушылардың музыкалық өнермен араласуын білдіреді. Музыка жүйесіндегі мұғалім-мұғалім-оқушылар, музыка өнері мен оқушылар арасындағы делдал болып табылады.

Оқу іс-әрекеті барысында мұғалім балаларға музыканың өмірмен байланысын анықтауға, музыкалық қабылдауды дамытуға, шығармаларды мәнерлеп орындау дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Музыка мұғалімінің басты міндеті балалардың эмоционалдық, рухани қарым-қатынасын орнату болып табылады, соның арқасында тәрбие міндеттері, оқушының жеке тұлғасын дамыту процесі барынша толық жүзеге асырылады.

Музыкалық-педагогикалық дайындықтың жоғары кәсіби деңгейі, оқушылардың психологиялық мүмкіндіктерін білу мұғалімге белгілі әдістер мен оқыту тәсілдерін ғана емес, сонымен қатар музыкалық сабақтарды ұйымдастыру тәжірибесін байыта отырып, жаңа әдістерді табуға мүмкіндік береді.

Бақылау сұрақтары.

1. Музыка сабағының мәні мен ерекшелігін-музыкалық білімнің негізгі формасы ретінде ашыңыз.
2. Музыка сабағын жоспарлау кезінде мұғалімге есепке алатын негізгі ережелерді сипаттаңыз.
3. Музыка сабағында қолданылатын музыкалық қызмет түрлерінің өзара байланысын ашыңыз.
4. Бастауыш сынып оқушыларының әншілік қызметінде музыкалық тәрбиенің міндеттері қандай?
5. Музыка сабағының басқа мектеп пәндерімен ұқсастығы мен айырмашылықтарын анықтау.
6. Музыка сабағында драматургиялық дамудың мәнін сипаттаңыз.
7. Жалпы білім беру жүйесіндегі музыка сабақтарын таңдау және ұстау және ұйымдастыру бойынша әдістемелік позицияларды ашыңыз: Д. Б. Кабалевский, Ю. Б. Алиева, АИ. Раимбергенова, М. Х. Балатбаева.
8. Музыка сабағы тұтастығының негізгі принциптерін анықтаңыз.

Өзіндік жұмыстарға арналған тапсырмалар

1. Екінші сынып оқушыларының сабақтарының біріне көрнекі құралдар дайындау, олардың оқу-тәрбиелік маңызын ашу.
2. Мектеп әнін таңдау, авторлар туралы, ән құру туралы материалдар табу.
3. Музыка сабағын ұйымдастыру мен өткізуде музыка пәнінің мұғалімі алдында қандай басты қиындықтар болады?
4. Музыкалық сабақтардың мектепте оқытылатын өзге сабақтардан өзгешелігі мен ерекшелігі неде?
5. Музыка сабақтарына қойылатын талаптарға сипаттама беріңіздер.
6. Музыка сабақтарының типологиясы, құрылымы туралы түрлі көзқарастарды қалай түсінесіздер?
7. Музыкалық білім беру педагогикасындағы музыка сабақтарына қатысты жаңа педагогикалық категориялар жөнінде сіздің пікіріңіз қандай?
8. Музыкалық поэма, ода, аңыз, фреска, вернисаж формасындағы музыка сабақтарының тақырыптық желісіне мысал келтіріңіздер.
9. Музыка пәні мұғалімінің сабақты жоспарлауына, даярлығына қандай педагогикалық шарттар ықпал етеді?
10. Музыкалық білім жетістіктерін тексеру және нәтижелеріне баға берудің білімділік және тәрбиелік маңызы қандай?
11. Музыка сабақтарына қатысып, оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастырудың қандай формалары мен әдістері қолданылатын және олардың тиімділігін анықтаңыздар?
12. Музыкалық білім берудің теориясы мен практикасында музыкалық психологияның атқаратын қызметі қандай?
13. Музыкатану проблемаларының мектептегі музыка пәнінің оқу бағдарламаларында көрініс алуын ашып көрсетіңіздер.
14. Музыка өнерінің жастар ортасындағы әлеуметтік дәрежесіне баға беріңіздер.
15. Музыкалық-педагогикалық іс-әрекетте психологияның жалпы ғылыми принциптерінің жүзеге асырылуына мысал келтіріңіздер.

3 ТАРАУ. Музыка сабағындағы іс-әрекет түрлері

3.1. Музыканы қабалдау және тыңдау кезеңдері.

Музыка сабағының мектепте жүргізілетін басқа пәндік сабақтарға тән ерекше айырмашылықтары бар. Жалпы сабақта қолданылатын музыкалық материалдарды таңдай білудің мәні зор, өйткені, ол шығармалар арқылы балалар өмірдің сан қилы оқиғаларынан хабардар болады, сондықтан да музыкалық материалдар уақыт өткен сайын өзгеріп отырады, толықтырылады немесе алынып тасталынады. Ән айту барысында кездесетін қиындықтарды балалар оны әдемі, мәнерлі орындауға қажетті бірден-бір жол деп түсінуі қажет.

Балалардың эстетикалық сезімін қалыптастырып, әрі қарай дамытуда, музыкалық ой өрісін кеңейтіп, талғамын тәрбиелеуге тыңдауға арналған репертуардың мәні зор. Музыка туралы әңгіме тыңдай отырып, балалар композитордың өмірі мен творчествасынан мағлұмат алып қана қоймай, шығарманың сипатын, оның образын ашуда қолданылған мәнерлік құралдарын анықтап олардың шығармаға қандай көрік беріп тұрғанын қалыптастырады.

Осылайша музыкаға қызығушылығын, оған эмоциялық көзқарасы қалыптасады. Әр шығарманың мәнерлі құралдары болатынын ажырата алатын болады. Балалармен тікелей жұмыс істеген музыкант-ғалымдар, ұстаздар, зерттеушілер музыканы қабылдаудың әртүрлі жақтарын жан-жақты дамыту керектігіне айрықша назар аударды.

Ең негізгісі-оларды қызықтыра білу. Музыка сабағындағы болып жатқан әрекеттерге эмоциялық қарым- қатынасын дамыту. Орыстың ұлы жазушысы Д.Кабалевский былай деп жазған болатын.

«Музыка деген қызығушылық, музыкамен әуестену, ұнату- оның ғажайып сұлулығын түсіну үшін қажетті шарт. Сонда ғана ол өзінің тәрбиелік және танымдық ролін атқара алатын болады. Ал музыкаға қызықпаған, онымен айналыспаған адамға білім және тәрбие беремдеу сәтсіздікке ұшшыратпай қоймайды. Бұдан шығатын қорытынды: балалардың музыкаға деген қызығу сезімін оятпай, олармен музыкалық сабақ өткіземін деу- бос әурелік. Ал, музыканы ұнату, оған қызығу сезімдері балалар музыкалық өнердің нағыз көркем, үлгілерін сезінгенде ғана пайда болмақ» – деп жазды.

Сабақтың өз дәрежесінде өту әрине, мұғалімдерге байланысты. Мұғалім тұлғасы сабақ үстінде жан-жақты әрі қырынан байқалады: ол тек бір шығарманы орындап немесе айтып қана қоймай, ол туындылар жөнінде әңгіме жүргізеді, өзінің композиторға деген көзқарасымен пікір алысады, музыканың әсер ету күшінің мүмкіндігін жеткізе түсуге жағдай жасайды.

Әрине мұғалім жұмысында ұйымдасушылық қабілетінің үлкен рол атқаратынын атап айтқан жөн.

Музыкалық іс-әрекет түрлері музыка сабағы құрылымының компоненті ретінде, оқушылардың музыкалық өнермен өзара әрекеттесуінің түрлі тәсілдерін және оны тануға бағытталады. Оқушылардың музыкалық іс-әрекет түрлеріне: музыканы тыңдау, хормен ән айту, музыкаға қозғалыс, музыкалық аспаптарда ойнау, балалардың музыканы импровизациялау және шығару немесе басқаша музыкалық-шығармашылық қызмет, музыкалық-танымдық қызмет жатады.

Музыкалық іс-әрекеттің барлық түріне балаларды еліктіріп әкету үшін мұғалім өзі отты жігерлі болуы тиіс. Мұғалім сабақтың қызықты және нәтижелі өтін қамтамасыз етеді. Музыка сабағының басқа пәндік сабақтармен ұқсастығына, айырмашылығына таңдана отырып, әр сабақтың өзінің бір-бірін қайталамайтын өрнектермен ерекшеленетінін айта кетек жөн. Бұл, әрине, музыка мұғалімінің шеберлігіне шығармашылық қасиетіне байланысты.

Әнді үйреткеннен бұрын оқушы оны өзі орындап, көрсетеді. Бұл көрнекілікке жатады. Дирижерлік қимыл, түрлі суреттер, иллюстрациялар пайдалануда солай. Сабақ қызықты өту үшін мұғалім оның жан-жақты әдіс-тәсілдерге бай, түсінікті болуын қадағалап, үйретілетін ән мен тыңдалатын музыкалық шығармалардың ерекше құндылығын ескеруі тиіс. Егер балалар сабаққа қызықса, олардың белсендігі де артады. Мұндағы ең негізгі мәселе қайталау мен пысқтау. Ол балалардың ойлауын, есте сақтау мүмкіндіктерін жетілдіруге жағдай жасайды. Әрбір үйретілетін ән балалардың жас ерекшеліктеріне қарайтаңдап алынады.

Музыка сабағы арнаулы жоспармен жүргені тиімді. Сабақтың негізгі мақсаты-ән үйрету мен қатар, хор айту, музыка тыңдап оның сауатын үйрету. Сол себепті оқушы сабақ өтуге берілген 45 минутты тиімді ұтымды пайдаланған жөн. Ол үшін алдын-ала жоспарлап алған жөн. Сонымен қатар музыка сабақтарында оқытылатын тақырыптар күні бұрын жоспарланып, әр тоқсанға бөлініп қойылуы керек. Ән үйретуде, музыка тыңдауда есте сақтайтын жай, әр тоқсанның мазмұнына сай әнді үйретіп, музыка тыңдауды осы тәсілмен жасаған жөн. Дегенмен мұғалім оқу барысында әртүрлі жағдайға сәйкес кейбір әндерді музыкаларды қосымша етіп бергісі келгендіктен бағдарламадан тыс әндер береді. Мысалы: әртүрлі мереке-лерге қатысты, жаңа жыл, наурыз, аналар күні, жеңіс күні т.с.с.

Бағдарламаға енгішен әндердің көркемдік жағын оқушының түйсігіне жеңіл жастық дауыс ерекшеліктерін еске алып іріктеп алған жөн. Апта сайын сабақ қайталанып тұратындықтан, мұғалім келесі сабақты қайталай бермей, соңғы сабақты соның жалғасы ретінде жоспарланса, әртүрлі методикалық тәсілдермен сабақ ұтымды, нәтижелі болуы сөзсіз.

Музыканы тыңдауға дайындаудың маңызды міндеттерінің бірі-оқушылардың музыкалық шығарманы мұқият және қызығушылықпен тыңдауына аудиторияда қажетті әрі қолайлы жағдай жасау.

Әдетте музыканы тыңдау шартты түрде келесі қадамдарда жүргізіледі:

- оқытушының дайындық жұмыстары;
- кіріспе немесе кіріспе әңгіме;
- жұмысты орындау (тыңдау);
- тыңдалған жұмыс туралы әңгімелесу;
- қайта тыңдау;
- жалпылау.

Мұғалімнің дайындық жұмысы-музыкалық шығарманың ноталық және әдеби мәтінін зерттеу және талдау, авторлар туралы мәліметтерді іріктеу, көрнекі-дидактикалық материалдарды дайындау.

Кіріспе сөз немесе кіріспе әңгіме тиісті эмоциялық көңіл-күй қалыптастыруға, оқушылардың қабылдауын белсендіруге бағытталған. Кіріспе әңгіменің негізгі мақсаты – балалардың назарын аударып, шығарманы тыңдауға қызығушылығын арттыру, балалардың назарын аудару үшін мұғалім олардың дайындығына байланысты олардың алдына түрлі міндеттер қояды. Кіріспе әңгіме барысында мұғалім композитор туралы, шығарманың құрылу тарихы туралы қысқаша айтып бере алады, орындаушы туралы мәлімет және музыкалық шығармаға сипаттама береді, мәнерліліктің негізгі құралдарын анықтай алады, шығарманың басты музыкалық бейнесін анықтай алады.

Шығарманы орындау (музыка тыңдау) – музыканы қабылдаудың бірінші сатысы. Музыканы тыңдау барысында музыканың әр түрлі дыбысталуын (дыбыс жазу, тірі орындау) пайдалануға болады. Оқытуға ұсынылған шығарманы соңына дейін немесе аяқталған фрагментін ғана тыңдау керек.

Музыканы тыңдаудың алғашқы күнінен бастап мұғалім орындау кезінде тыныштыққа қол жеткізуі тиіс. Бастауыш сынып балалары үшін жанды сипаттағы музыкалық шығарманы орындау кезінде тыныштықты сақтау өте қиын. Бұл мақсатқа жету үшін олардың қиялымен жұмыс жасау (олар концертте отырады) ойын әдісін қолдану қажет (би, марш, өздігінен іштей ән айту, сырттай емес).

Тыңдалған шығарма туралы әңгіме – мұғалім мен оқушылардың белсенді әрекеттестігі, сұрақ-жауап әдісі.

Музыка туралы әңгіменің негізі – сұрақтардың толыққанды жүйесі. Әңгімелесудің басты мақсаты – музыкалық шығармалардың көркемдік бейнесін анықтау. Жас ерекшеліктеріне қарай әңгіме қол жетімді, қызықты, тыныш және жанданған болу керек. Әңгіме барысында мұғалім бала-

лардың қате жауаптарына қатты назар аудармауы қажет және ол үшін оларды кінәлауға болмайды.

Талдау, әңгіме нәтижесі бойынша барлық балаларда тұтастай алғанда, оның авторы, сипаты, музыкалық өрнектің құрылымы туралы дұрыс түсінік болуы керек.

Музыканы қайта тыңдау – музыканы тұтас қабылдаудың соңғы сатысы. Жаттығу кезінде жұмыс толығымен басынан аяғына дейін көрсетіледі. Қайталанатын тыңдау өте маңызды, ол білім мен әсерді нығайту үшін өткізіледі.

Жалпылау жұмыстың тыңдалу барысында алған әсерлерін синтездеу және кіріспе сөзден және музыкамен әңгімелесуден, музыканы қайта тыңдаудан алынған білімнің талдауы болып табылады. Алынған білім негізінде жалпылама үрдісте қорытынды жасалады. Жалпылама диалог түрінде (сұрақтар мен жауаптар), оқушылардың жауаптары негізінде құрастырылады, мұғалім қорытынды (қорытынды) тұжырымдамасын береді.

Музыка тыңдату сабағын тиімді дәрежеде өткізу үшін арнайы жабдықталған музыка бөлмелері міндетті түрде болуы керек. Музыка кабинетінде композиторлар портреттері, музыка ұжымдарының яғни, оркестрлердің (ұлт-аспаптар, симфониялық, үрлемелі аспаптар), хор ұжымдарының суреттері, оркестр құрамына енетін аспаптар суреттері, т.б. болғаны балалардың тыңдау кезінде музыкалық сауаттылықтарын толықтырып отыруларына әсері бар.

3.2. Музыкалық-орындаушылық іс-шаралар.

Музыканы ойнату музыкалық белсенділіктің түрі болып табылады, оның негізгі мазмұны музыканың бір бөлігін ойнау болып табылады. Музыка орындаушыларының келесі түрлері бар:

- ән айту;
- вокалды-хорлық іс-шара
- балалар музыкалық аспаптарда ойнау;
- музыкалық ырғақты қозғалыстар.

Ән айту – бұл музыкалық белсенділіктің бір түрі, оның негізгі мазмұны вокал жұмысын атқарады. Соло, ансамбль, хор әні бар. Оқушыларға арналған музыкалық белсенділіктің ең көп таралған түрлерінің бірі – вокалды-хорлық белсенділік.

Вокалды-хорлық іс-шара оқушылардың вокалды-хорлық мәдениетін қалыптастыруға, вокалды-хор іс-шараларына қызығушылықты дамытуға, дауысты, музыкалық құлақты, музыкалық естеліктерді қалыптастыруға ықпал етеді. Музыкалық сабақтарда олар өз халқының және басқа елдердің тарихы, салт-дәстүрлері мен мәдениетін құрметтеуге, ән айту дағдыла-

рына, театрландыру және интерпретациялау тәжірибесіне, музыкалық есту қабілетін дамытады.

Вокалдық-хорлық жаттығулардың мазмұнына ән айту дауысын дамыту және қажетті вокалдық-хорлық дағдыларды беру үшін енгізіледі. Алғашқы кезеңде вокалдық-хорлық білім берудің маңызды және тұрақты міндеті – нашар интонациялаушы балалармен жұмыс жасау. Олармен жұмыс істеу үшін белгілі бір студенттегі бұл құбылыстың себебін анықтау: нашар есту, есту қабілетінің жеткіліксіздігі және есту үйлестіруі, вокалдық ауру немесе ән айтудың жеткіліксіз тәжірибесі.

Мұндай жағдайларда жұмыстың әр түрлі тәсілдері, "жұмыс дауысы" ауқымын біртіндеп кеңейте отырып, оған қызықты және қозғалыспен қарапайым әуендерді орындау негізінде қарапайым дыбысталу аймағының ерекшеліктерін анықтау ұсынылады. Барлық жағдайларда нашар интонациялайтын балалар жақсы ән айтушылардың жанында отырып, олардың ән айтуына тыңдаған жөн. Сабақ мазмұнына отандық және шетелдік композиторлардың әндерін жаттықтыру және орындау кіреді.

Оқушылардың вокалдық-хорлық әрекеттерінің мазмұны мен ұйымдастырылуы туралы ойлану керек, ол төрт жұмыс түрін қамтиды:

- ән айту және ән айтуды баптау;
- жұмысты үйрену;
- жұмыстарды орындау;
- жұмыстың сөз сөйлеуі.

Негізгі вокалдық міндеттер балалардың музыкалық тыңдауын дамытумен тығыз байланысты. Дұрыс тыңдау, дыбысты қабылдау және дұрыс ойнату. Қате ән айтудың себептері әртүрлі болуы мүмкін:

- назардың болмауы;
- ән айтудың дамымауы;
- есту мен дауысты үйлестірудің жоқтығы.

Мұғалім кез келген дағдыны қалыптастыру үшін уақыт талап ететінін есте сақтауы тиіс. Ән біртіндеп жүреді деген ұғым кездейсоқ емес. Әрбір бала әуен қозғалысына құлақ салып, өз дауысыңызға дәл осы дыбысты ойнату керек. Бірінші басты міндет балаларды дыбысты "созу", бірқалыпты (легато) ән айтуды үйрету болып табылады.

Ән айтудың алғашқы кезеңінде балалар ән айтады, ең алдымен, мұғалім мысалдар арқылы көрсете алатын сөз бен ән арасындағы айырмашылықты түсіну керек. Кез келген жаттығуды ән айту, тіпті егер бұл бір дыбыс болса да әдемі болуы керек. Балалар бірінші сабақтан бастап өздерінің ән айту және жолдастарының ән айтуын тыңдап, бағалауы тиіс.

Ән репертуарының шығармаларын меңгерудің негізгі кезеңдері. Оқуға қойылатын талаптар:

- бірінші дыбысты теңестіру;

- әдеби мәтінді әуенмен оқыту;
- мәтінді және әуенді түсіну бойынша жұмыс;
- сөйлемдегі сөйлемдерді біріктіру;
- музыкалық жазба қолдану;
- Жұмысты дұрыс дыбыс ғылымымен белсенді дыбыспен қалыпты қарқынмен үйрену;
- мәнерлілік, интонация бойынша бір уақытта жұмыс жасау;
- фраза, сөйлемнің әр қайталануына дейін нақты тапсырмалар қою;
- білімді үзінділерді біріктіру (ән, хорус);
- екі немесе үш вокалдық шығармаларды оқу;
- оқыған жұмысын орындау;
- қорыту.

Оқытушының дайындық жұмыстары. Музыкалық және музыкалық жұмыстың әдеби мәтінін зерттеу және талдау, авторлар туралы ақпаратты іріктеу, визуалды және дидактикалық материалдарды дайындау.

Кіріспе сөз немесе кіріспе әңгіме оқушыларды қабылдауды жақсартуға, эмоционалды қарым-қатынасты қалыптастыруға бағытталған. Кіріспе әңгіменің негізгі мақсаты балалардың назарын аудару, балалардың назарын жұмылдыруға назарын аудару және мұғалімдерге әр түрлі тапсырмаларды дайындауға байланысты. Кіріспе әңгіме барысында мұғалім композитор туралы, жұмыстың тақырыбы, кімнің орындағаны туралы қысқаша сөйлесе алады.

Әнді көрсету. Алғашқы танысу баланың қызығушылығын тудырып, өздерін қалай ән айтуды үйренуге тырысады. Сондықтан, шоу көркемдік, мәнерлі болуы тиіс. Мұғалім баланы жақсы көретіндіктен, әндерді айқындауға міндетті. Әуен мен сөздердің айқын, мағыналы екендігі маңызды.

Ән туралы сөйлесу. Ол сөзсіз болуы керек, ал оның басты мақсаты – әннің көркемдік бейнесін түсіндіру. Кейде балаларға ән ұнамайды, әдетте, бұл – таңғажайып, мұңлы табиғаттың әні, бірақ осындай мұңғы әнде ән айтқан сайын, ол жақынырақ бола алады. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың көпшілігі күлкілі және көңілді әндерді жақсы көреді. Үйренетін сөздер мен әуендер әннің күрделілігіне байланысты, ауызша мәтін әуенмен бір мезгілде оқиды немесе сәл алда. Әнді әдетте фразалар бойынша үйренеді. Фраза туралы ұғымды балалар өз сөзінде алады, ол әндерді жаттаған кезде, "бір тыныс алу кезінде фразаны ән айту", "фраза арқылы тыныс алуды алмау" талаптарын орындаған кезде бекітіледі.

Әуеннің қозғалысы қолмен, қол белгілерімен көрсетілгенде жақсы сіңеді. Айқындық қағидасын қолданған кезде, музыкалық сауаттылықтан алынған ақпараттар әннің жақсы меңгерілуіне мүмкіндік береді, білімнің күші мен хабардарлығын арттырады.

Орындау мәнерлілігі бойынша жұмыс әннің барлық жаттықтыру процесін сүйемелдейді. Оны соңғы кезең ретінде қарастыруға болады.

Әннің сөздері мен әуендері терең білгенде, оны шығармашылықпен түсіндіру мүмкіндігі туындайды. Көркем әнге шығарманың авторлары, оның құрылу тарихы туралы қызықты хабарлар ықпал етеді.

Н.Л.Гродзенская балалардағы алғашқы сабақтан бастап әдемі, мәнерлеп ән айтуға дейінгі білімнің маңыздылығын атап өтті. Исполняя песни разного характера, дети более глубоко, творчески осознают значение элементов музыкальной выразительности в создании содержания песни.

Әртүрлі табиғат әндерін орындаған балалар әннің мазмұнын жасауда музыкалық көркемдік элементтерінің маңыздылығын терең және шығармашылық түрде біледі.

Алдын ала жұмыстың негізінде келесі міндеттер шешіледі: студенттердің көркемдік имиджін орындау, ән салу үдерісіндегі эмоционалдық қабілеттерін дамыту, командамен бірлікті сезіну – яғни, ол керемет өнерді шырқайды.

Г.П. Стулова өз шығармаларына ән айту дауысын дамыту мәселесіне ерекше назар аударады. Автордың негізгі сұрақтарының бірі – ән айту дыбысының сапасы, балалар дауысының оңтайлы дамуына ықпал ететін әдіснамалық тәсілдерді іздеу. Нәзік балалардың дауысын қорғау үшін оларды дауыстап, ән айтуға шоғырландырып, қалыпты және табиғи дауысты дамытуға кепілдік беретін әндерді әр жерде қорғау қажет.

3.3. Балалардың музыкалық аспаптарында ойнауы.

Музыкалық аспаптардың әрқайсының өзіне тән дыбыс бояуы (тембр), динамикалық мүмкіндігі (ырғағы), белгілі бір диопазоны болады. Музыкалық аспаптардың дыбыс шығару сапасы аспаптарды жасауда қолданылатын материалдардың түрі мен қасиеттіне, дыбыс шығару тәсіліне байланысты. Қай халықтың музыкалық аспаптары болмасын өмірге жайдан жай келмеген. Ол адамның жан дүниесі, ішкі сезім иірімдерін білдіру қажеттілігінен әр халықтың тұрмыс-тіршілік, салт-дәстүр, әдеп-ғұрпына орайласа туындап пайда болған. Адам болмысының сөзбен жеткізе алмайтын күрделі сезімдерін сыртқа шығару үшін музыкалық аспаптарды ойлап шығарған.

Музыкалық аспаптардың алғашқы қарапайым түрлері хайуанаттардың құстардың, желдің дауысына еліктеуден шыққан. Ол "халықтық" және "кәсіби" музыкалық аспаптар болып бөлінеді. Әр халықтың музыкалық аспаптарының өзіндік ерекшеліктері болады. Қазақтың ұлттық музыкалық аспаптары дауыс ерекшелігі, жасалуы, қолданылуына байланысты мынандай топтарға бөлінеді

1. Шертпелі аспаптар.

2. Ыспалы аспаптар.
3. Үрмелі аспаптар.
4. Ұрмалы-сілкімелі аспаптар.
5. Ұрмалы-соқпалы аспаптар.

Домбыра – қазақ халқының арасына өте ерте және кең тараған, ғасырлар сырын сақтаған қос ішекті шертіп ойнайтын музыкалық аспаптың бірі. Өзіне тән ерекшелігі бар, ішекті, шертпелі аспаптар тобына жатады. Домбыра әр түрлі үлгіде тұтас ағаштан ойылып, немесе құрап жасалады.

Мойнына он тоғыздан жиырма екі санына дейін пернелер байланады, арнайы құлақ күйге келтіріледі. Домбыраның екі ішектісінен басқада үш ішекті, қос жақты, кең шанақты, қуыс мойын, шіңкілдек деп аталатын түрлері бар. Даусы майда, қоңыр, құлаққа жағымды.

Қыл қобыз – ерте заманнан келе жатқан қазақ халқының екі ішекті ысқышпен ойналатын аспабының бірі. Өзіндік жасырын сыры мол, адамның еркіне көне қоймайтын, күрделі аспап. Ішегі жылқының қылынан жасалады. Қобыз аспабының екі ішектісімен бірге – үш, төрт ішектілер және «нар қобыз», «жез қобыз» деп аталатын түрлері де бар. Қобызды ағаштан шауып немесе құрап жасайды. Беті жартылай терімен қапталады. Ол дыбыстың жаңғырып шығуы үшін керек. Ерте заманда қобызды тек бақсы – балгерлер ғана ұстаған. Халық аңызында қобыздың пайда болуы Қорқыт ата есімімен тығыз байланысты екені де айтылады.

Жетіген – қазақ халқының өте ерте заманнан келе жатқан жеті ішекті шертпелі музыка аспабы. Аспап ағаштан құрастырылып жасалады. Құрылысы өте қарапайым. Жетіген аспабы талай жүздеген жылдар өтседе, баяғы қарапайым күйінде. Жетілдірілген түрінде он үш ішек байланып, арнайы тиектер қойылады. Аспаптың үні өте нәзік, құлаққа жағымды. Ел арасында аспаптың шығуы жайында көптеген аңыздар айтылады. Сол бір аңыздың бірінде : өткен заманда өмір сүрген бір қарияның жеті баласынан айрылған қасіретті қайғысынан туындаған әуен- деседі. Бізге «жетіген» деген атау осылай жеткен. Қазіргі кезде жетіген аспабы көптеген ансамбльде ойналып, кеңінен насихатталып келеді.

Адырна – қазақ халқының өте ерте заманнан келе жатқан көп ішекті музыка аспабының бірі. Ежелгі заманда бұл аспапты аңшылар ұстаған. Садақ атып, жебе тартып, аң- құстарды аулаған. Әуелде адырна садақ пішінді болды. Кейін бұл аспапты бұғы, марал, арқар тұрпатты аңдардың тұлғасына ұқсастырып жасады. Әуелі ағаштан құрап шанақ, мүйіз жасалынып, шанақтың асты- үсті терімен қапталады. Мүйізге жағалай құлақтар бекітіліп, ішіктер байланады. Сөйтіп, аспапты екі тізенің үстіне қойып, оң қол, сол қол саусақтарымен іліп тартып ойнайды.

Шертер – ежелгі ішекті аспап. Шертерде домбыра сияқты ойнайды. Шертердің көлемі домбырадан көп кіші, бірақ сыртқы түрі қобызды еске

салады, оған жұмыр түр беріп, сыртын терімен қаптайды, аттың қылынан екі шек тартылады. Аспап бір ғана бұрандалы болып келеді, шектің бір басы бұрандаға, екіншісі басына бекітіледі. Шертер аспабы аңыз, ән, ертегілерді айтқанда қолданылған. Ол бақташылар арасында кең тараған. Қазақтың көне музыкалық аспаптарының біріне жататын ол шертіп ойнау тәсілінебайланысты шертер деп аталған. Шертер екі немесе үш ішекті болып келеді. Ертедегі шертерлер ағаштан ойылып, шанағы көнмен (терімен) қапталған.

Шаң қобыз – бітімі бөлек, ойналуы ерекше қазақ халқының көне музыкалық аспабы. Үні құлаққа жағымды, адам даусына жақын. Аспапта ойнау ерін мен тістің арасындағы қуысқа тікелей байланысты. Ойнау кезінде орындаушы оң қолымен тілшенің ұшын шалып отырып, шапшаңдаты дыбыстайды. Дыбысы тілшені қозғалысқа келтіргенде шығады. Аспапта жеке ән- күй орындап қана қоймай, басқа да көне музыка аспаптарымен бірге халық әуендерін сүйемелдеуге болады. Шаң қобыз аспабының құрылысы қарапайым, жұқа тақтайшадан жасалады.

Саз сырнай – алты тесікті үрлеп ойналатын аспап. Саз балшықтан күйдіріліп жасалады. Мұның бетіне өрнек ойылып, ол жыланкөзбен көмкерілген

Сыбызғы – үрмелі аспаптардың ішінде кең тарағаны. Бұл аспап бақташы-малшылардың өмірімен тығыз байланысты болғандықтан, ел ішіндегі қариялар оны «жылқы малының азаны» деп атаған. Сырты жылтыр сары қурайдан жасалатын сыбызғының сырты малдың ішегімен кейде мал өңешінің ақ шелімен қапталады. Бұл оның жауын-шашынға төзімді болып сақталуына, қурайдың жарылып кетпеуіне және үнінің таза сақталуына байланысты қолданылатын әдіс-тәсіл. Сыбызғы аспабының үні самал желдей майда, тембрі жұмсақ, ерекше әсер береді. Мұның бетіне өрнек ойылып, ол жыланкөзбен көмкерілген

Ұран – өзегі алынып, қаққа бөлінген іші қуыс екі ағашты қайта біріктіріп, сырты қайыспен орап жасалады. Дауысы күшті, жуан, алайда 1-2 дыбыстан артық дыбыс бермейді. Ертеде жаугершілікте ұран шақырып, құс салып, аң қамауға қолданылған.

Сақпан – өзіндік үнімен ерекшеленетін сілкімелі қазақ халқының көне музыкалық аспаптарының бірі. Ертеде үй тұрмысында, әсіресе мал шаруашылығында кеңінен қолданылған. Қойшылар көктемгі төл кезінде бұл аспаптың дыбысымен қой қайырған. Шаруалар егістікке қонған құстарды үркіту үшін де пайдаланған. Кейбір өнерпаздар сақпанмен өзінің әуенін сүйемелдеген. Сөйтіп, сақпан музыкалық аспап дәрежесіне көтерілді.

Аса таяқ – сілкі арқылы үн шығаратын көне музыкалық аспап. Ұзындығы 110- 130 см. Тұтас ағаштан арнайы қалыпта жасалады. Басы күрек тектес. Бас жағына түрлі темір сақиналардан сылдырмақтар тағылып,

өрнектермен әшекейленеді. Аса таяқ өзіндік үнімен ерекшеленеді. Аспапты ырғап, шайқап ойнайды. Аса таяқ аспабын ертеде көбінесе бақсылар қолданған. Қазіргі кезде көне үлгілері қайта жасалынып, ұрмалы музыкалық аспаптар тобына қосылады.

Дауылпаз – халықтық нұсқада жасалатын көне аспап. Ертеде аңшылық, саятшылық, құсбегілік салт-дәстүрлерде қолданылған. Шанағы өзегі алынған сырты жұмыр бітеу ағаштан жасалып, сыртына ғаныштау әдісімен ою-өрнектер салынады. Аспапты таяқпен ұрып ойнайды. Көбінесе халықтық мерекелерде және үлкен оркестр құрамында ойналады.

Дабыл – ұрып ойнайтын аспап. Оның екі жағы да терімен қапталады. Құлақшалары бар. Ол теріні керіп тұру үшін жасалады. Дабылды саусақпен немесе арнайы жасалатын басы жұмыр шағын таяқшамен ұрып ойнайды. Даусы – терінің жұқа немесе қалыңдығына, терінің қатты немесе орташа керілуіне және арнайы жасалған қорапта сақталуына байланысты болып келеді. Дабылдың шанағы тал, қайың, тораңғы секілді иілуге көнетін ағаштардан жасалады.

Шыңдауыл – ертеде аң-құстарды үркітіп, көптеп үйіріп, қаумалап аулау үшін немесе қуып тосынға түсіру үшін қолданылған. Шыңдауылдың шанағы тұтасымен металдан жасалып, бір жақ беті мал терісімен қапталады. Тері қапталмас бұрын шанақтың ішіне шулы үн беретін сылдырмақ-қоңыраулар немесе темір шығыршақтар тағылады.

Балалар осы аспаптардың түрлерін дауыс ерекшелігіне және құрылысына, аспапта ойнау тәсіліне орай ажырата біледі.

Қазіргі таңда жас ұрпаққа өнегелі тәрбие беру ісі маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Тәлім-тәрбиенің негізгі бөлігі болып табылатын эстетикалық тәрбиенің балалардың әсемдікті түсініп, ұға білуі және олардың дүние танымының қалаптасып дамуы жолында атқарар маңызы зор.

Музыка мектептері мен жалпы білім беретін мектептер, балалбақшалар мекемесіндегі әуесқой оркестрлер мен ансамбльдердің жұмысы оқушыларды және мектепке дейінгі жас бүлдіршіндерді әсемдік әлеміне жетелеп, оларға эстетикалық тәлім-тәрбие берудің бірден-бір тиімді тәсілі болып табылады.

Сондықтан да бұл жағдай мектеп, балабақшаларда әуесқой оркестрлер мен ансамбльдер үйірмесін батыл түрде ұйымдастырып, оларды оқу процесінде және сыныптан тыс жүргізу барысында кеңінен пайдалану қажеттігін тудырады.

Баланың шығармашылық қабілетін қалыптастыру даму бағытындағы іс-әрекетке көшу заман талабы. Шығармашылық, бұл тіршілік көзі. Адам баласы сөйлей бастаған кезінен бастап бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктерінің өзі шығармашылықтың нәтижесі болып табылады.

Музыка аспаптарына үйретудің негізгі мақсаты: балаға музыканың құдретті күшін таныту, сүйтіп білімгерлердің санасын еркіне әсіресе олардың сезімі мен ұшқыр қиялына пайдалы әсер ету.

Балалар аспаптарының топтасуы:

1. Ішектегі: балалайка, мандарин.
2. Ұрмелі: флейта, саксафон
3. Түймелі тілшікті: баян, акардион
4. Ұрмалы тілшікті: күйсандық
5. Ұрмалы: бубен үшбұрыш, барабан, металлофон, румба, маракас, трещотка т.б.

Металлофон – латын тілінен «металл дыбыстылық» дегенді білдіреді. Темір тілшіктен құралған музыкалық аспап. Басына мата оралған таяқшамен ойнайды. Қатты ойнағанда ашық үн естіледі., ақырын ойнаса таза мөлдір, сыңғырлап естіледі.

Румба – латын американдық сәндік биден шыққан. Бишілер қолдарына қос-қостан сылдырмақ тағылған ағаш аспапты ұстай жүріп билейді. Бұл аспап румба деп аталады. Оны сілкіп не оң қолға ұстап, сол қолмен соғу арқылы түрлі ырғақтық үн шығарады.

Маракас – латын америкасынан шыққан, какос жаңғағы сияқты формасы, ішіне тастың ұнтағы зәйтүн ағашының дәндерін салады. Қазіргі кезде ағаштан, металлдан жасайды да ішіне әртүрлі ұнтақ салып сілкіп, қозғап ойнайды.

Ұшбұрыш – ұрмалы музыкалық аспап. Оны темірден үшбұрыштап иіп жасайды. Дыбысы нәзік, әрі ашық болады. Аспапты металл таяқшамен ұру арқылы үн шығарады.

Бубен – ежелгі елдерде ертеде пайда болған ұрмалы аспап. Ағаштан жасалған шанақ үстіне жұқа былғары керіледі. Шанақтың жан-жағына темір шылдырмақ тағылады. Бубенді сілку арқылы қолмен соғу не саусақпен дірілдету арқылы ойнайды.

Трещотка – сылдырмақ ойыншық, орыс халқының аспабы. Жоғары жағын жіпке тізілген таяқшалар құрайды. Ойнаушы жіпті 2 жағынан ұстап, сілку арқылы құрғақ дыбысты әртүрлі дыбыс шығарады.

Бастауыш сыныптарда қарапайым музыкалық аспаптарды, яғни ойнауға жеңіл асатаяқ, тайтұяқ, үшбұрыш, бубен, маракас т.б. қолдану балалардың музыкаға деген ынтасын, сүйіспеншілігін, белсенділігін, жауапкершілігін арттырады. Олардың музыкалық қабілетін дамытуға, шығармашылық дербестігін қалыптастыруға ықпал тигізеді. Шығармашылық әрекет кезінде музыканы қабылдау, бірігіп орындау (ансамбль), сезімі және дағдысы дамиды. Балалар үшін сабақта қолданылатын музыкалық аспаптар көлемі, салмағы жағынан ыңғайлы, құрылысы қарапайым, әрі мықты болуы керек.

Аспаптарды таратып берген соң мұғалім оның шығу тарихы, тембрі туралы түсінік бере отырып, оны сабақта пайдаланудың тиімділігін, мақсатын әңгімелеп, ойнау тәсілдерін көрсеткені жөн. Мұғалім балалардың одан әрі қызығушылығын арттыра түсуі үшін Құрманғазының «балбырауын», Дәулеткерейдің «Қос алқа», халық күйі «Келіншек» т.с.с. жеңіл, ойнақы күйлерден үзінділер алып қолдарына аспап беріп бірге ойнатуына болады.

3.4. Хормен ән айту ерекшелігі.

Хор өнері түрлі музыкалық өнерден тұрады, ал хормен ән айту трлі музыкалық орындаушылық болып табылады. Хор деп әртүрлі дауыстардан құрылған хор ұжымын айтамыз. Хор жанрының халық арасында кеңінен таралып, көпшілігі орындалатын лайықты шығармаларды уағыздау, халықты өнерге тәрбиелеумен ортақ іске жұмылдыру мақсатында дамып келеді.

Кейбіреулер кез келген бір топ адамның бас қосып ән салуын хор деп санайды. Тіпті, жеке дауыста орындауға бейім шығармаларды бәрі бәр дауыста орындаса да, хормен орындадық деп, мәз болысады. Мұндай топтың орындауларын хор деп атауға болмайды. Хор – әр түрлі дауыста ән салатын адамдардан топтасып ұымдасқан коллектив. Дәлірек айтқанда, хор дегеніміз – шығарманы көркем тілмен бірнеше дауыстың үндескен әуені арқылы идеялық мазмұнын бұзбау, нақтылы түрде тыңдаушыға жеткізетін және хор айтудың техникалық орындау шеберлігін игерген, әсемдеу жағынан толық мағұлматы бар коллективі. Хормен ән айтудың өзіне тән спецификалық ерекшеліктер болады.

Хортану әдебиеттерінің көпшілігінде хор спецификасы ең біріншіден оның вокалдық табиғатымен байланыстырылады және вокалды қызметке қажетті жауапты сапалар мен дағдыларға арналған. Назар аударылмай қалатын мына факт, бұл хорды дауыстар құрамайды, дауыс иелері – тірі, ойлай алатын және сезіне алатын адамдар, шығармашылық қызмет процесіне олардың айқын қарым-қатынастары бір-бірімен қалай болса, дирижермен де солай болады. Соған қарамастан, маңызды кезең, айқындаушы специфика және хормен ән айту «аспап» және хормен орындаушылық, хордың сапасы дауыстардың дыбысталуына ғана тәуелді емес, сонымен қатар әншілердің бір-бірімен қатынасы, өз жетекшісіне, қаншалықты олардың эстетикалық қажеттіліктерінің ұқсасатығына, қызығушылыққа, ұмтылуға, ұжымда қандай шығармашылық өнегелі, эстетикалық атмосфера, олардың қаншалықты көркемдік қажеттілікті түсінуіне байланысты.

3.6. Музыкалық ырғақтық қозғалыстар.

Музыкалық ырғақты сабақтар әсемдік пен қатар баланың бұлшық еттерінің дамуы мен дене сымбатының дұрыс өсуіне тигізер әсері мол.

Дені сау баланың көңіл-күйі де жақсы болатыны анық яғни, баланың өз-өзіне сенімділігі мен ерекшелігін сезіну жеке тұлға ретінде қалыптасуына маңызды рөл атқарады. Дәлірек айтар болсақ, бала өсіп дамиды сонымен қатар әуенге сай ырғақты би қозғалыстарына деген қажеттіліктері ұлғаяды.

Ал, музыка әуеніне қозғалу бұл би. Ырғақты би- бала үшін қозғалыс арқылы өз-өздерін көрсетудің тәсілі болып табылады. Ал, қазіргі заманғы музыка әуені кең қозғалыстығымен көңілді динамикасымен балаларға жақын.

Музыкалық қызметтің бұл түрі балаларға пластикалық қиялдар арқылы музыка ерекшеліктерін түсіну мәселелеріне бағытталған. Музыкалық қызметтің бұл түрі балаларға пластикалық қиялдар арқылы музыка ерекшеліктерін түсіну мәселелеріне бағытталған.

Музыкалық-ырғақты қозғалыстар музыканы қабылдау үдерісін көрсету үшін, қажетті білімді игеруге ықпал ететін көркемдік құралдарын анықтау үшін арнайы визуалды түрде көмектеседі. Бұл музыкалық іс-әрекет әр мектеп оқушысына, оның ішінде ән айту жұмысы қиындықты тудыратын балаларға қолжетімді.

Музыкалық-ырғақты қозғалыстар музыканы қабылдау үдерісін көрсету үшін, қажетті білімді игеруге ықпал ететін көркемдік құралдарын анықтау үшін арнайы визуалды түрде көмектеседі. Бұл музыкалық іс-әрекет әр мектеп оқушысына, оның ішінде ән айту жұмысы қиындықты тудыратын балаларға қолжетімді.

Бастауыш сынып оқушылары жүру, жүгіру, секіру кезінде жақсы үйлесімге ие. Олар музыка бірлігі мен қозғалыс сезімін тән музыкалық - ырғақтық қызметтің негізінде музыкалық материалды моторлы-пластикалық пысықтау жатыр.

Музыкалық-ырғақтық іс-әрекет ырғақ сабақ жұмысының мазмұны болады да, оның нәтижесінде оқушылар музыкаға қосылып, қозғалысарқылы өзін, яғни «мен» дегенді көрсетеді.

Музыкалық-ырғақтық қозғалыс-музыкалық-орындаушылық қызметтің түрі, оның негізінде моторлы-пластикалық функция жатыр. Музыкалық-ырғақтық кез келген қызметтің негізгі мазмұны музыкалық шығарманың сипатына сәйкес әр түрлі, арнайы таңдалған қозғалыстарды (жүру, секіру, мақта, қол қозғалысы, құру және қайта құру, заттармен қозғалыс, би элементтері және т.б.) жүзеге асыру болып табылады. Музыкалық-ырғақтық қызмет өзара байланысты үш бағытқа ие:

Біріншісі музыкалық дамуды, музыкалық есту қабілетін дамытуды, музыка қимылдарын бағындыра білуді қамтамасыз етеді. Екінші дұрыс қозғалыс дағдыларын береді: – жаяу (маршевая, бодрая, спорт, байсалды, ырғақты); – кадам (жоғары, шұлықта, хоровод); – секіру (жеңіл, қуатты) және т. б. Үшінші дене қозғалыстарын қалыптастыруды, басқаруды қамтамасыз етеді.

Сабаққа дайындала отырып, педагог тақырып және қозғалыс дағдылары бойынша сабақ тақырыбына жауап беретіндей, нақты музыкалық-есту қойылымдарын, музыкалық білімдерін тереңдетіп, бекітетіндей музыкалық материалды таңдайды. Оқушылардың қимыл-қимылдарды орындау сапасы олардың музыкалық бейнені, сондай-ақ мәнерлі бейнені түсінуіне, сондай-ақ мұғалімнің музыкалық орындауына байланысты.

Материалды жатқа білу керек. Өйткені қозғалыс кезінде оқушылардың қателіктерін көру және түзету керек.

Барлық қозғалыстарды мұғалім балаларға, әсіресе I және II сынып оқушыларына көрсетуі тиіс, өйткені бір ғана түсініктеме оң нәтиже бермейді. Қимылдарды көрсету музыкаға эмоционалдық реакцияны белсендіреді.

Қозғалыстарды үйрену барысында бейнелі сөз, түсініктеме, өлең мәтіні қолданылады. Түсіндіру, қозғалыс кезінде жарқын салыстыру оқушыларға оны мәнерлеп және дұрыс орындауға көмектеседі. Музыкамен қозғалысты ұйымдастыру кезінде оқытудың техникалық құралдарын кеңінен пайдалану қажет. Бұл оқушыларды белгілі шығарманың жаңа дыбысталуымен таныстыруға мүмкіндік береді, педагогке қозғалыстардың орындалу сапасын бақылауға және қажет болған жағдайда оларды түзетуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, ТСО пайдалана отырып, мұғалім бірлескен шығармашылық үдерісіне қатыса алады (мысалы, музыкалық – ойын бейнесін жасау, әндерді сахналау кезінде). Сабаққа дайындала отырып, педагог грамматикалық жазбада қандай шығармаларды жақсы қолданатынын, оқушылармен бірге шығармашылықта оның рөлі неде екенін шешеді.

Ырғақты би балаларды эстетикалық құндылыққа тәрбиелейді, эмоцияналдық көңіл-күйін жақсартады. Бимен айналысу арқа, іш және аяқ бұлшық еттерін нығайтады әрі бүкіл ағзадағы және буындар мен омыртқадағы қан айналымын, сондай-ақ зат алмасу процесін жақсартады. Сонымен қатар қимыл-қозғалыстың үйлесім-ділігін арттырып, дене бітімін жетілдіруге, тыныс алу жүйесін жаттықтыруға көмектеседі.

Ырғақ – оқушының эмоционалдық қалпын және тәртібін қалпына келтірудің жақсы құралы болып келеді.

Ырғақтық-гимнастикалық жаттығулар баланың қозғалыс координациясының дамуына көмектеседі. Оқушылар қолдың, бастың, дененің және

аяқтың қозғалыстарының үндесуін үйренуін және оларды синхронды орындауға тырысуына сабағымда басты назарға аламын. Музыка ырғағымен істелінетін жаттығулар физикалық дамуындағы ауытқуларды ғана түзете қоймай, сонымен қатар барлық психикалық процестердің жетілуіне көмектеседі.

Сынақ сұрақтары

1. Музыка тыңдау әдістерінің мақсаты мен міндеті нені көздейді?
2. Музыка тыңдауға қандай талаптар қойылады?
3. Музыка тыңдатту үшін репертуарларды қалай таңдау керек?
4. Музыкалық шығармаларды қабылдаудың негізгі кезеңдері мен әдістері қандай?
5. Музыка тыңдатуда қандай көрнекіліктер мен техникалық құралдар қолданылады?
6. Музыка тыңдау арқылы балалардың шығармашылығын қалай дамытамыз?
7. Музыкалық қызметтің қарым-қатынасын кеңейтіңіз.
8. Музыка сабағында музыка тыңдаудың мағынасын кеңейтіңіз.
9. Музыкалық сабақта музыка тыңдауды ұйымдастырудың негізгі кезеңдерін сипаттаңыз.
10. «Музыканы тыңдау» және «музыканы тыңдау» деген сөздердің мағынасын қалай түсінесіз?
11. Ұлдардағы мутацияның негізгі белгілерін анықтаңыз.
12. Музыкалық аспаптарды ойнау сияқты қызметті ұйымдастыру және өткізу қандай қиындық тудырады?
13. Музыкасабақтарда оқушылардың жұмысы қандай?
14. Қазіргі оқушылардың музыкалық дамуының жас ерекшеліктерін анықтайтын факторларды сипаттаңыз.
15. Қазақ музыка мәдениетін, оның ішінде аспаптарды зерттеген-зерттеушілер?
16. Болат Сарыбаевтың аспаптар классификациясы қалай топтастырылды?
17. Ішекті аспаптар тобына жататын аспаптар және оларға тәнерекшеліктер?
18. Музыкалық қызмет түрлерінің өзара байланысын ашыңыз.
19. Музыка сабағында музыка тыңдауының мәнін ашыңыз.
20. Музыка сабағында музыка тыңдауын ұйымдастырудың негізгі кезеңдерін сипаттаңыз. "Музыканы тыңдау" және "музыканы тыңдау" сөздерінің мағынасын қалай түсінесіз?

Өздігінен жұмыс істеу мәселелері

1. «Жыл мезгілдері», «Қазақстан композиторлары», «Музыкалық станция және жоғары жиек» тақырыбына көрнекі құралдарды дайындау. Кіріспе және аяқталудың нақты көрсетілімі бар мектептегі әндерді орындау

2. Музыкалық сабақта өлеңді үйренудің негізгі кезеңдерін сипаттаңыз.
3. Суреттер альбомын дайындаңыз: қазақ халық музыкалық аспаптары, Карл Орф аспаптары, қарапайым балалар музыкалық аспаптары.
4. «Музыкалық-ырғақты қозғалыстар» музыкалық іс-әрекетінің мәнін, оларды музыкалық сабақтарда қолданудың білім беру құндылығын анықтау.
5. Домбыра аспабының шығу тарихы туралы әңгіме дайындауы.
6. Музыка және композиторлардың өмір-баянамасы туралы қызықты-әңгімелерін жинап дайындаңыз.
7. Музыка іс-әрекеттерінің ұйымдастыру жұмысын көрсету.
8. Балаларға арнаған музыкалық аспаптарды өз қолымен жасауы.
9. Музыка аспапта ойнауын көрсетіңіз.
10. Музыка сабағының фрагментын тапсыру.
11. Музыкалық ұжымдардың жұмыстық әдістемесін көрсетіңіз.

4 ТАРАУ. Музыкалық-педагогикалық қызметтегі музыка мұғалімдері

4.1. Музыкалық ұстаздың конструктивті кәсіби қызметі.

Музыкалық мұғалім мамандығы туралы сөйлескенде, оның қызметін музыкалық-педагогикалық сипаттау заңды. Қазіргі заманғы педагогикалық теория мен тәжірибе мұғалім-музыканттың шеберлігі көптеген педагогикалық және арнайы кәсіби шеберліктердің, жалпы мәдениет, құзыреттілік, кең білім берудің, сондай-ақ өздерінің білім беру және кәсіптік іс-әрекеттерін және іс-әрекеттерін дербес жоспарлау, бақылау, реттеу мүмкіндігін болжайды. Болашақ мұғалімнің кәсіптік даярлау процесінің сапасын нақты сипаттайтын студенттер. Музыкалық ұстаздың қызметі музыкалық мәдениеттің көркемдік үлгілерінде қамтылған әмбебап құндылықтармен таныстыру, студенттің шығармашылық күштерін анықтау үшін оны күшті музыкалық белсенділікпен айналысу арқылы студенттің тұлғасын қалыптастыру болып табылады.

Музыкалық-педагогикалық қызмет, кез-келген адам сияқты, іс-әрекеттер тізбегі түрінде бар, олардың әрқайсысы белгілі бір деңгейде маманның музыкалық-педагогикалық сапасын қалыптастырудың белгілі бір деңгейіне сәйкес келеді. Ол педагогикалық және мамандандырылған білімнің барлық спектрін қамтамасыз етеді.

Музыкалық-педагогикалық қызмет құрамында: алынған білімді өз бетінше қорытуға және жүйелендіруге негізделген конструктивті, музыкалық және орындаушылық, коммуникативті және ұйымдастырушылық, зерттеу қызметі бар.

Музыкалық ұстаздың музыкалық-педагогикалық қызметі музыкалық өнердің ерекшеліктерімен анықталған, арнайы бағыттағы психологиялық, педагогикалық және арнайы білімдердің, дағдылар мен қабілеттердің кешенін иемденеді.

Музыкалық-педагогикалық қызмет педагогикалық, хор, музыкалық, коммуникативті, ғылыми-зерттеу жұмыстарын біріктіріп, алған білімдерін өз бетінше қорытуға және жүйелеуге мүмкіндік береді.

Кәсіби музыкалық мұғалімнің негізгі түрлерін қарастырайық.

Музыкалық мұғалімнің конструктивті музыкалық шығармашылығы белгілі бір идеяны және олардың даму логикасын бейнелейтін жекелеген музыка сабақтарының, сабақтар блогының, тұтас тоқсанның және т.б. көркем-педагогикалық құрылыстың мазмұны мен әдістерін түсінуге бағытталған.

Бұл қызмет мұғалімге музыкалық белсенділіктің сипатына сәйкес келетін эмоционалды күйлердің, олардың энергиясының өзгеруін болжайды.

Сондай-ақ, бұл шығармашылық мұғалімнің музыкалық білім берудегі өз авторлық үлгісін музыкалық сабақ жоспарлау түрінде жасайды.

Мұғалім-музыканттың конструктивті қызметінің негізі кәсіптік маңызды дағдыларды қамтиды:

- тәрбие жұмысын жоспарлау;
- оқу материалын таңдау;
- сабаққа студенттердің қатысуын арттыру;
- Сіздің педагогикалық тәжірибеңізді және басқа адамдардың тәжірибесін жинақтау;
- жеке тұлғаның дамуына және мектеп командасының біліміне ықпал ететін жағдайларды болжау.

Кез келген оқу жоспары оқу материалын іріктеу мен құрудың белгілі бір логикасы болып табылады, мұғалімнің міндеті – бұл логикаға сүйеніп, оған сәйкес сабақтарды жоспарлау жүйесі, музыкалық білім берудің мазмұны, формалары мен әдістері әрбір класс ерекшелігі.

Педагогикалық процестің келесі педагогикалық шарттары мен ерекшеліктеріне сәйкес әр сыныпқа қатысты таңдалған бағдарламаның негізгі қондырғыларын көрсетудің конструктивті қызметі:

- студенттердің жалпы және музыкалық даму деңгейі, олардың қабілеттері, қызығушылықтары және музыкалық тәжірибесі;
- сабақтар өткізу шарттары;
- белгілі бір оқу материалдарын меңгерген студенттердің қарқыны, музыкалық қызметтің әртүрлі түрлерін игеру;
- тұтастай алғанда мектептің бағыты;
- мектептегі музыкалық өмірде әрбір нақты сыныпты тарту сипаты;
- осы мектептегі өнер, гуманитарлық және басқа да пәндерді оқыту ерекшеліктері;
- стильдің ерекшеліктері, оқытушылардың басқа оқытушылардың пәндерінің сипаты.

Мұғалімнің осы іс-әрекетінің мазмұны аудиториядағы импровизациялық сәттердің әртүрлі түрлерін жоспарлауды, музыка сабақтарының нұсқаларын, сыныптан тыс формаларын және музыкалық әрекеттердің түрлерін қамтиды.

Ең шығармашылық және тәжірибелі мұғалім мектептің оқу бағдарламасының талаптарына жауап беретін музыкаға арналған өзінің жеке оқу бағдарламасын құра алады. Бағдарламалар мектеп педагогикалық кеңесі немесе музыка мұғалімдерінің облыстық әдістемелік бірлестігі арқылы нақты мектепте жұмыс істеу үшін талқыланады және бекітіледі.

4.2. Музыкалық-орындаушылық іс-шаралар.

Музыкалық-педагогикалық білім беру жағдайында музыкалық спектакль ерекше маңызға ие, онда оқу үрдісінде алған біліктіліктері мұғалім-музыканттың кәсібилігі мен педагогикалық дағдысы арқылы жетілдіріледі.

Музыкалық-шығармашылық қызметі мұғалімге музыкалық, білім беру, музыкалық-ағартушылық міндеттерді орындауға мүмкіндік береді, мұғалімнің жұмыс сапасын жақсартуға көмектеседі. Орындаушы ретінде мұғалім балаларға музыканы түсінуге және бағалауға үйретеді, эмоцияларын бақылайды, ол өз шығармашылығымен керекті эмоционалды қарым-қатынас жасау, музыканы түсінуге көмектесетін ынта-жігер мен қызығушылықты тудырады.

Ән музыкасының өнімділігі, әдетте, мектептің сыныбын қабылдауға және музыкалық дайындық мүмкіндіктерін ескере отырып салынған әңгімемен бірге жүруі керек. Мектеп аудиториясымен қарым-қатынас жасау қабілеті үнемі дамитын сапа болып табылады. Мұғалім-музыкант тек ашық және көркем түсіндіріп қана қоймай, сонымен қатар оның сөздерін музыкалық шығармалардың орындалуымен қамтамасыз етуі тиіс. Жақсы музыкалық аспапқа ие болу үшін, сіз өзіңіздің ән дауысыңызды еркін меңгере аласыз. Дыбыс кәсіби түрде орнатылуы керек, дыбысы әдемі, икемді және мәнерлі. Музыкалық ұстаздың кәсіби орындаушылық дағдылары көптеген компоненттердің органикалық үйлесіміне негізделеді: музыкалық-теориялық білімді дамыту, музыкалық аспапта мәдениет және техника, музыкалық өндірістің көркемдік бейнесін ашу қабілеті. Орындаушылық қызметі мұғалімнің музыкант ретінде беделін нығайтады, сондықтан ол үнемі өз жұмысының дағдыларын жетілдіреді. Музыкалық жұмыста өз бетімен жұмыс істеу дағдысын меңгеру, мектеп репертуарының ерекшеліктерін білу. Музыкалық мұғалімге арнайы дайындықтың маңызды аспектілерінің бірі концерттік-кітаптық жұмыс дағдыларын игеру болып табылады, ол: хор және соло әндерін орындауға, бір парақтан оқып, әртүрлі алаңға көшіруге, әндерді тыңдау және әуенмен тыңдау, ансамбльде ойнау дағдыларына ие болады.

Мұғалім өз білімдерін жүйелі түрде жақсартып, кәсіби дағдыларын жетілдіріп, сөйлеу және шығармашылық мәдениетін қалыптастыруға тиіс.

Музыкалық-ағартушылық қызмет педагогикалық бағдарға ие және мыналарды қамтиды:

- балалар аудиториясына бағдар беру;
- өз мутацияларына негізделген балаларды музыкамен бірге тұтқындауға деген ұмтылыс;
- балаларды бірлескен орындаушылық іс-шараларға тарту;
- шығармашылық қабілеттерін, қиялын, ассоциативті ойлауды ояту.

Музыка мұғалімінің музыкалық-орындаушылық жұмыстары келесі негізгі түрлерді қамтиды: жеке ән айту, студенттермен ансамбльде ән салу, аспаптарда ойнау, хор немесе оркестр, музыкалық пластикалық қозғалыс.

Жеке орындаушы әнші.

Сыныптағы мұғалімнің жұмысының бірі – бұл жұмыстың вокалды орындауы. Бұл классикалық, халықтық, діни және заманауи музыканың жұмысы болуы мүмкін. Ұжыммен бірге және жоқ. Музыкалық жұмыс аудиторияда немесе жеке бөліктерде орындалады. Жұмысты орындау барысында мұғалім эмоционалдылықты, музыкалықты, ән айту дағдыларын меңгеруді, композитордың орындау стилін, дәуірін және ұлттық стильді сақтауы керек. Мұғалім сүйемелдеумен жұмыс жасағанда, балалармен көз алмасуға, аудиториядағы атмосфераға бақылау жасауға және балалардың орындаған жұмысына қалай жауап беретініне сүйенуі керек.

Мұғалімнің ән айту сапасы оқушылардың вокалды-хоралық мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мұғалімнің ойдағыдай, дәл және құзыретті жұмысы вокалдық шығармаларды орындауға тырысатын балалар үшін үлгі бола алады. Балалармен ансамбльде ән айту.

Вокалдық белсенділік түрлерінің бірі балалармен ансамбльде ән айту. Ол мұғалімнің және студенттердің бірлескен ән айту қызметіне негізделген. Оның мазмұны мұғалімнің педагогикалық және орындаушылық міндеттеріне байланысты (жұмыс сипатын, қарқыны, динамикасы).

Құралды ойнату.

Музыкалық сабақтарда оқытушы аспаптық орындаудың әртүрлі түрлеріне ие орындаушы-аспапшы ретінде қызмет етеді. Жұмыстың ерекшелігі мұғалімнің барлық стильдер мен жанрлардан тұратын репертуарға ие болуын талап етеді.

Мұғалім қарапайым музыкалық аспаптарда ойнау керек, ал оның өнімділігі музыкалық және сауаттылық талаптарына сай болуы керек.

Мұғалім музыкалық шығармаларды балалардың ән айтуы үшін ыңғайлы тонусымен еркін ауыстыруы керек. Балалармен ойнайтын ансамбль қарапайым музыкалық және халық аспаптарында музыка ойнайтын ұжымдық және ансамбль түрінде жүзеге асырылады.

4.3. Коммуникативтік және ұйымдастырушылық қызмет.

Оқытушының коммуникативтік және ұйымдастырушылық қызметі тәрбие жұмысын жоспарлау және ұйымдастыру бойынша мақсатты іс-әрекеттермен байланысты және келесі міндеттерді шешуге бағытталған:

- музыкалық сабақтарды ұйымдастыру және өткізу;
- оқу-әдістемелік материалдарды іріктеу, білім беру және тәрбие жұмысының түрлі нысандарын ұйымдастыру;

- өздерінің іс-әрекеттерін және балалардың музыкалық сабақтардан және сыныптан тыс іс-шаралардан өтуін жоспарлау

- эмоционалды және рухани қарым-қатынас атмосферасын қалыптастыру, мұғалім мен балалардың арасында достық және сыйластық қарым-қатынас жасау.

Мұғалімнің коммуникативтік және ұйымдастырушылық қызметінде оның ерекше маңыздылығы оның ұжымдық орындаушылық іс-әрекеттерін ұйымдастыруда көрінетін эмоционалды-еріктілік қасиеттері болып табылады. Музыкалық сабақтың эмоционалды атмосферасы балаларға музыкаға деген көзқарастарын жиі жеткізеді, сондықтан мұғалім балалардың нақты мүмкіндіктерін, олардың музыкалық қабілеттерін білуі керек. Ол оқушылармен қарым-қатынасын және сабақтың атмосферасын шеберлікпен және шыдамдылықпен реттейді. Музыкалық мұғалімнің коммуникативті белсенділігі балаларды музыкамен белсенді шығармашылық қарым-қатынасқа тартуға, музыкалық белсенділіктің әртүрлі түрлерінде өздерінің қабілеттерін ашуға, оларға қуаныш пен сенімділік сезімін оятуға көмектесетін «табысқа жету жағдайын» жасауға бағытталған. Өзіңді шығармашылық адам ретінде көрсете білу.

Музыкалық мұғалімнің коммуникативтік және ұйымдастырушылық қызметінің тиімділігі педагогикалық шарттарға байланысты: музыка сабақтарында шығармашылық атмосфераны қалыптастыратын мұғалім мен студенттер арасындағы қарым-қатынас жасау. Оқушыларға жеке көзқарас қолдану, тәрбиелеу, аудиториядағы музыка жұмысына балалардың қызығушылығы, музыкалық материалдар мен міндеттердің күрделілігінің әртүрлі деңгейлерімен бірге музыкалық сабақтарды құрастыру.

4.4. Музыкалық ұстаздың зерттеу жұмыстары.

Зерттеу бағыты мұғалімнің іс-әрекетінде көрінеді, студенттің музыкалық даму үдерісін, оның қабілеттерін, дағдыларын және қабілеттерін, қызығушылықтарын, музыкалық және шығармашылық тәжірибелерін және дәмін зерттеу. Бұл өзіңіздің музыкалық-педагогикалық қызметті талдау, үздік оқытушылардың тәжірибесін синтездеу, оқытудың тиімді әдістерін пайдалану және кәсіби өзін-өзі дамыту.

Зерттеу қызметі проблеманы көре білу, гипотезаны қалыптастыру, фактілерді талдау, өз тұжырымдары мен қорытындыларын жасау мүмкіндігінде көрінеді. Ол әдістерді, мазмұнды, оқу үдерісін жетілдіруге байланысты идея туындағаннан кейін пайда болады және дамиды. Мұғалім пайда болған идеяны жүзеге асырады, оны жүзеге асыру технологиясын дамытады, содан кейін оны іс жүзінде тексереді.

Мұғалімнің ғылыми-зерттеу жұмыстарына қатысуының көрсеткіші оның арнайы әдістері, музыкалық шығармаларды талдау және т.б. сияқты

шығармашылық жұмыстары болуы мүмкін. Музыкалық мұғалімнің ғылыми-зерттеу жұмысының жоғары деңгейі – сабақты өткізудің мінсіз әдістерін іздеу, сабақтан тыс іс-шаралар.

Зерттеу жұмысының барысында мұғалім мен оқушылар арасындағы арнайы шығармашылық байланыс пайда болады. Бірлескен шығармашылық іздестіру, балалардың танымдық мүдделерін ынталандырады. Көптеген жылдар бойы инновацияның ғылыми сипаты басқа мұғалімдердің тәжірибесіне енгізілсе, ақталған деп саналады. Соңғы жылдары, әсіресе психология саласында, бірегей, бірегей инновация педагогикалық тәжірибені қамтитын жаңа ғылыми білім ретінде қарастырылуы мүмкін.

Бұл жағдайда мұғалім-музыкант өзі ұсынған инновацияның мәнін, оның қандай музыкамен байланысы бар екенін – музыкалық психология, музыкология, орындау теориясын және т.б. зерттеуге, құрылымды, инновация механизмін түсінуге тырысуы керек. Арнайы әдебиеттерді оқып-үйрену арқылы бұрын музыкалық білім беру әдіснамасы мен практикасында орын алғандығын тексеру қажет. Мұғалім баланың музыкалық дамуы үшін ұсынылатын инновацияларға неше көңіл аударуы керек. Бұл тиімді даму, кез-келген қабілет, дағды, жеке тұлғаның дағдысы болуы мүмкін. Бұл жағдайда мұғалім инновацияны қолданғанға дейін зерттелетін құбылыстың деңгейін анықтау маңызды. Содан кейін жаңалықтарды іс жүзінде қолдану процесін егжей-тегжейлі сипаттаңыз, балалардың сауалнамасын өткізіп, зерттелген параметрлердің тиімділігін жазып алыңыз.

Қызметтің бұл түрі философиялық, жалпы ғылыми (психологиялық-музыкалық және т.б.), жеке ғылыми, яғни, музыкалық және педагогикалық деңгейлерді қоса алғанда, әртүрлі деңгейдегі зерттеу әдістерінің жүйесін иеленуді талап етеді.

Зерттеу әдістері теориялық және эмпирикалық болып бөлінеді. Бірінші топқа музыкалық-педагогикалық фактілер мен құбылыстарды талдау, синтездеу, синтездеу жатады. Зерттеу әдістерінің екінші тобы бақылау, салыстыру, педагогикалық тәжірибені қамтиды. Олар бірге зерттелетін мәселе туралы тұтас көзқарас қалыптастыру мүмкіндігін және мұғалім-зерттеуші ұсынған инновациялардың тиімділігі мен тиімділігін қалыптастыруға мүмкіндік береді, ал мұғалім ғылыми зерттеулердің теориялық негіздерін және тәжірибелік жұмыстарды білу керек:

- келесі – оқу үрдісін бақылау және талдау;
- педагогикалық фактілерді анықтау және жүйелеу;
- олардың дамуындағы музыкалық құбылыстарды көру;
- белгілі бір педагогикалық жағдайға музыкалық білім мен дағдыларды шығармашылық пайдалануға;
- проблемалық музыкалық сабақтардың әдістемесін қолдану;

- музыкалық-педагогикалық ықпал ету міндеттерін толық шешу үшін сабақта қосымша материалдарды қолдану;
- өз жұмысының күтілетін нәтижелерін болжау;
- оқушылардың музыкалық даму деңгейін болжау;
- өзін-өзі тәрбиелеуге үнемі араласуға, тыңдауға және тәжірибе жинақтауға, музыкалық репертуарды жинауға, оқушылармен ауызша қарым-қатынас жасау дағдыларын жақсартуға.

Болашақ музыкалық мұғалімнің ғылыми-зерттеу қызметі шығармашылық әлеуетінің және жалпы адамның дамуының кәсіби деңгейін жоғарылатуға ықпал етеді.

Мәселен, музыкалық педагогикалық қызметтің кейбір аспектілерін қарастыра отырып, біз мұғалімнің педагогикалық шеберлік деңгейін көрсететін көптеген өзара байланысты элементтердің жиынтығын білдіретінін атап кеттік. Музыкалық-педагогикалық қызметтің негізгі сипаттамаларының бірі оның шығармашылық сипаты.

Музыкалық мұғалімнің жұмысындағы шығармашылық түрлер – оқу үдерісін басқару, сондай-ақ музыкалық сабақтарды ұйымдастырудың тиімді әдістерін меңгеру және дамыту, сондай-ақ жан-жақты дамып келе жатқан студенттік тұлғаны қалыптастыру бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстары.

4.5. Музыкалық ұстаздың кәсіби қасиеттері.

Белгілі бір жеке қасиеттердің болуы музыкалық мұғалімнің музыкалық және білім беру қызметінің тиімділігін қамтамасыз етеді.

Музыкалық мұғалімнің педагогикалық қызметінің кәсібилігі қазіргі заманғы мазмұнды меңгеру өлшемі және музыкалық білім беру саласындағы кәсіби проблемаларды шешу құралымен анықталады.

Мұғалімнің педагогикалық қызметінің сапасының сипаттамасын анықтау И.Ф. Харламов шеберлікті, шеберлікті және инновацияны кәсіптік деңгей ретінде атап өтеді.

Педагогикалық шығармашылық тұжырымдамасы, зерттеуші белгілі бір жаңалықтың элементтерін, педагогикалық және білім беру ісінде түбегейлі жаңа қалыптастыру үдерісін, педагогикалық мәселелерді шешудің керемет жолдарын іздейді.

Музыкалық мұғалімнің педагогикалық қызметінің кәсібилігінің ең маңызды ерекшелігі музыкалық сипатқа ие – ол жылтыратылған және музыкамен үнемі байланыста болатын табиғи сыйлық. Музыкалық – музыкалық талғамға, музыканы толығымен қабылдау қабілетіне, ондағы кәсіби музыканттың дайындығына мүмкіндік беретін табиғи бейімділік кешені.

Музыкалық адамның шығармашылық қабілеттерін ғана емес, кәсіби жетістіктер деңгейін де анықтайды. Музыкалықтың маңызды көріністері-

нің бірі – музыкалық дәм. Музыкалық мұғалімде дамыған музыкалық дәмнің болуы оқушылардың музыкалық мәдениетін дамыту процесінде табысқа жетудің міндетті шарты болып табылады. Музыкалық музыка мұғаліміне өнердегі жаңа үрдістер мен құбылыстарды түсінуге, қызықты музыкалық шығармаларды түсінуге және бағалауға көмектеседі. Ол өзінің педагогикалық қызметінің барлық түрлерінде вокал, аспаптық орындау, музыкалық және пластикалық белсенділік, импровизация, вокалды-хор жұмыстары, музыкалық шығармаларды іріктеу және т.б.

Музыкалық мұғалімнің табыстылығы мен өнімділігі үшін қажетті шарт – бұл адамдармен қарым-қатынас жасау, адалдық пен мейірімділікті сезіну қабілеті деп түсінетін эмпатия. Эмпатикалық музыкалық мұғалімнің дамуы студенттермен рухани туыстықтың қағидалары бойынша қарым-қатынас жасауға, олардың әрқайсысында пайда болатын тұлғаны және музыкалық білім беру үдерісінде оларға көмектесу қажеттілігін көруге мүмкіндік береді.

Педагогикалық шеберлікті жетілдіру барысында мұғалімнің педагогикалық импровизацияға қабілеттілігін дамыту өте маңызды. Педагогикалық импровизация және педагогикалық өрлеу педагогикалық шығармашылықтың негізі. Мұғалім өз қызметінің сипаты бойынша үнемі өзін-өзі қалпына келтіріп, дұрыс шешімдерді табуға тырысады. Ол теңгерімді, тыныштықты, кез-келген жағдайда өзін ұстай білуді, жеке оқушылармен бірге, сондай-ақ бүкіл студенттік класспен сырттай мінез-құлқын талдау үшін дұрыс қарым-қатынас жолын табуды талап етеді.

Музыкалық ұстаздың жеке құрылымында ерекше орынды өзінің кәсіби қызметіне негізделген сапа ретінде ойлау керек. Музыкалық мұғалімнің кәсіби ойлауы музыкалық ойлауды қамтиды, бұл студенттердің музыкалық ойлауының табысты дамуының басты шарты. Кәсіби ойлау ойлаудың, оның музыкасының, психологиялық-педагогикалық аспектілерінің, кәсіби бағдарланудың, стильдің және ойлаудың көркемдік және ғылыми аспектілерінің кездесуі болып табылады. Музыкалық мұғалімнің ойлаудың маңызды санаты – музыканы тыңдау барысында музыкалық өнердің мәні бар эмоциялар. Музыкалық мұғалімнің кәсіби ой-пікірлері балаға қатысты және тұтастай алғанда педагогикалық процесте көрініс табады, бұл мұғалім мен студенттер арасындағы қарым-қатынаста көрініс табады.

Мұғалімнің кәсіби ойлаудың негізгі бағыттарының бірі – психологиялық-педагогикалық ойлау. Мұғалімдер мен студенттер арасындағы қарым-қатынас процесінің сипаттамалары, белгілі музыкалық-педагогикалық тапсырмаларды шешу, музыкалық-педагогикалық инновацияларды енгізу, жас ерекшелігі мен жеке тұлғаны түсіну, студенттердің психологиялық ерекшеліктері.

Музыкалық мұғалімнің кәсіби ойлауының дамуы өздерінің педагогикалық қызметін талдауға және кәсіптік өзін-өзі ақпараттандыруды дамытуға маңызды назар аударады. Кәсіптік өзін-өзі ақпараттандырудың негізі кәсіби рефлексия – біздің музыкалық және білім беру іс-шаралары мен процестерін талдауға, көрсетуге, бағалауға мүмкіндік беру. Музыкалық ұстаздың кәсіби жеке көрінісі мұғалімнің тұлғасына әсер етеді және ішкі рухани әлем идеясына және кәсіби дағдыларды одан әрі жетілдіруге әсер ететін «еркіндік» және «шығармашылық» философиялық санаттарын түсінудің жеке темпераменті мен қатынасына байланысты.

Музыкалық ұстаздың кәсібилігінің маңызды және қажетті компоненттерінің бірі – шеберлік. Артист әрдайым педагогикалық сыйлық және өнер және музыка педагогикасының көрнекті шеберлерінің шеберлігінің белгісі болды, Р.Нейгауз, Д. Б. Кабалевский және басқалар. Студенттердің музыкаға деген қызығушылығын оятып, Д.К.Кабалевский оны оқытудың әдісі, балалармен шығармашылық қарым-қатынасты жүзеге асыру қабілеті, музыкалық және шеберлік секілді жеке даралық қасиеттерін ғана көрсете білді. Шеберліктің негізі музыка мұғалімінің біліктілігін арттыру сатысында және музыкалық және білім беру тәжірибесінде жетілдірілуде. Мұғалімнің шығармашылық шеберлік сабақтарын орындауда, эмоционалдық музыкалық туындыларында, композиторларда, олардың шығармашылығында, балалармен шынайы, құпия қарым-қатынаста көрініс табады.

Музыкалық мұғалімнің музыкалық-педагогикалық қызметі табиғатта шығармашылық. Шығармашылық авторлық оқу бағдарламасын дамытуда, жаңа музыкалық материалдарды табуда және табуда, жаңа принциптерді, әдістерді, әдістерді, музыканы оқытуда көрініс табуы мүмкін.

Жалпы алғанда, музыкалық мұғалімнің шығармашылық сипаты оның музыкалық-педагогикалық қызметінде көрініс табады.

Балалармен жұмыс жасау барысында ұйымдық әдістер мен жұмыс әдістерінің жаңа комбинацияларын, балаларға, топқа, сыныпқа жеке көзқарас қажет ететін жағдайлар туындайды.

Музыкалық мұғалімнің жеке кәсіби позициясы музыкалық-педагогикалық шындыққа, балаға, музыкаға, музыканың көрсетілуіне қызығушылық пен ақылға қонымды қарым-қатынас білдіреді. Музыкалық мұғалімнің кәсіби позициясы жеке қалауы, оқушылардың музыкалық және жалпы мәдениет деңгейі, музыкалық қойылымдарды ұйымдастыру шарттары. Музыкалық педагогтың өзіндік жұмысының келесі бағыттары осы ұстанымды қалыптастыруға ықпал етеді:

- әртүрлі көзқарастарды салыстыру және салыстыра отырып, музыкалық білім беру саласындағы педагогиканың негізгі теориялық және әдістемелік ережелерін зерттеу және көзқарас;

- ең қолайлы тұжырымдаманы таңдау және оны негіздеу;

- педагогикалық жаңалықтарды студенттермен тәжірибелік жұмысқа әзірлеу және тестілеу.

Жеке, кәсіби позиция – музыкалық мұғалімнің музыкалық және білім беру қызметінің барлық салаларына әсер ететін қажетті және маңызды бөлігі. Музыкалық ұстаздың кәсіби ұстанымына шығармашылық көзқарас музыкалық білімнің мазмұнын және процессін жаңа, жалпы және жеке аспектілерде көруге мүмкіндік береді, кәсіби өсудің перспективасын айқындайды, музыкадағы мақсатын көрсету музыкалық мәдениеттің фигурасы ретінде білім алу.

Сынақ сұрақтары

1. Қоғамдағы музыка мұғалімінің әлеуметтік жағдайын сипаттаңыз.
2. Музыкалық және оқу үдерісіндегі музыкалық мұғалімнің дүниетанымының әсерін қалай көруге болады?
3. Музыка мұғалімінің шығармашылығы қайда және қалай жасалады? Бұл сапа мұғалімдермен қарым-қатынаста ең құнды және қажет пе?
4. Музыка мұғалімінің кәсіби ойлауының мәні неде?
5. Музыканың мұғаліміне тән қасиеттер – шеберлігі деп ойлай аламыз ба? Музыкалық сабақта қалай көрінеді?
6. Музыкалық мұғалімнің музыкалық шығармасының мазмұнын ашу. Музыканың мұғаліміне оның педагогикалық білімі не музыкалық шығармалары туралы не бірінші?
7. Музыкалық ұстаздың сындарлы кәсіби жұмысының мәні қандай екенін айтып беріңіз. Музыка мұғаліміне болашағы зор білім беру жоспарын дайындаңыз.

Өзіндік жұмыстарға арналған тапсырмалар

1. Зерттеу жұмысының мазмұнын сипаттаңыз.
2. Сіздің ойыңызша, музыкалық-педагогикалық сипаттағы мәселелерді одан әрі жетілдіру және зерттеу қажет.
3. Музыкалық ұстаздың коммуникативтік және ұйымдастырушылық қызметінің мәнін анықтау. Бұл іс-әрекеттің қандай аспектілері сіз үшін ең маңызды болып саналады?
4. Студенттерге музыканың көркем-терапиялық әсерлерінің мүмкіндіктері туралы айтып беріңіз. Осы техниканы зерттеу авторларын атаңыз.
5. Музыкалық педагогикалық түйіннің қандай екенін түсіндіріңіз. Музыкалық сабақтарда импровизацияны қолданудың мысалдарын келтіріңіз.

5 ТАРАУ. Музыкалық білім беру әдістері

5.1. Музыкалық сабақтарда жалпы оқыту әдістерін қолдану.

Музыкалық білім берудің педагогикасында бұл әдіс педагогикалық әдістердің жиынтығы ретінде музыкалық білім берудің мазмұнын меңгеруге және мұғалімдер мен студенттердің музыкалық мүдделерін, мұқтаждықтарын, дәмін, жалпы музыкалық қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған дағдылар мен қабілеттерді дамытуға бағытталған бірлескен жұмыс әдістерін меңгеруге бағытталған. , жады, ойлау, қиял.

Педагогикалық теорияның көптеген іргелі зерттеулерінде, сондай-ақ нақты пәндерді оқытудың жеке әдістерінде қарастырылғанына қарамастан, оқыту әдістерінің мәселесі бүгінгі күні өзекті болып табылады.

Музыкалық сабақтардың тәжірибесінде мұғалімге бағытталған әдістемелік жұмыста арнайы зерттеулер музыкалық сабақта оқушылардың музыкалық білім беру қызметінің жекелеген түрлеріне сәйкес келетін ерекше әдістер мен әдістерді жинады.

Музыкалық білім берудің формалары мен әдістерін дамытудағы бұл бағдар тақырыптың мазмұнымен байланысты болды.

Бұл қарапайым шешімдердің дағдыларын дамытатын хор және жеке әндердің (Н.Добровольская, Д.Локшин, Н.Орлова, Т.Овчинникова, А.Свешников және басқалар) дағдыларын дамыту әдістері (П. Вайсс, М.Раммер және т.б.) жеке музыкалық қабілеттерін дамыту: ырғақты (К.Самолдина), гармоника, полофоник (Д.Алиев, З.Ринкявичус) және т.б. музыкалық тыңдауды оқыту әдісі, ең алдымен, Б.Асафьев, В.Шацкая, Н. Гродзенская, В.Белобородова әзірленді. Музыкалық қабылдауды жетілдіру әдістеріне ерекше назар аударылады. Л. Горюнова осы мақсаттар үшін интонация-тақырыптық талдау әдісін қолданады. В. Белобородова жұмыстарды көп өлшемді қабылдау әдістерін қолдануды ұсынады. Мектеп оқушыларының белсенділігін арттыру, оқытудағы шығармашылықтың рөлін арттыру, оқушылардың музыкаға қызығушылығы мен дамуының әдістері (Н.Гродзенская, В.Шацкая және басқалар).

Жалпы педагогикада позиция құрылды, оның негізінде оқыту әдістері мен оқыту әдістері бөлінді. Музыкалық білім берудің педагогикасы ерекшелігі музыканы өнер ретінде анықтайды, тәрбиелеу мен білім беру арасындағы сызық жойылады. Музыкалық білім беру әдістері мен музыкалық білім беру әдістерінің арасындағы шекара жойылып жатыр, олардың әрқайсысы оқыту мен тәрбиелеу функцияларын орындайды.

Музыкалық білім беру әдістерінің ішінде обидигидтиктическими анықталуы мүмкін, олар музыкалық сыныптарда өзіндік рефракциясын, сондай-ақ оқытудың әдістері мен әдістеріне бөлінетін музыкалық әдістерді алды. Қазіргі уақытта жалпы педагогикада оқыту әдістері: ауызша, көр-

некі, білімді алу, дағдылар мен қабілеттерін қалыптастыру, түсіндіру және иллюстрациялық, репродуктивті, эвристикалық материалдың игерілуіне байланысты әртүрлі типтері бар, оны біріктіру және т.б. Бұл әдістер музыкалық білім берудің педагогикасында кеңінен қолданылады. Музыка сабақтарында қолданылатын жалпы оқыту әдістерінің мысалдарын қарастырыңыз: салыстыру әдісі – музыкалық білімде кеңінен қолданылатын ең кең таралған әдістердің бірі. Бұл әдіс музыкалық материалдардың осындай негізгі элементтеріне қатысты қолданылады, мысалы, бар, форт және фортепианодағы әлсіз және күшті соққылар, әртүрлі уақытты және уақытты салыстырады.

Контрасттар аспаптық және вокалдық музыкада музыкалық ұлпаны ұйымдастырудың әр түрлі жолдарында байқалады. Музыкалық сабақтарда салыстыру әдісі түрлі нұсқаларда жұмыс істейді:

- оқушыларға әртүрлі композиторлардың шығармашылық стилінің ерекшелігі мен жақындығын анықтауға көмектесетін ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтау әдісі.

- сәйкестендіру әдісі – объектілерді, объектілерді, құбылыстарды және процестерді сәйкестендіру, оларды сәйкестендіру, мысалы: басқа жұмыстар арасында танымал жұмыстарды тану.

- транскодтау әдісі – музыкалық-пластикалық интонациясы арқылы музыкалық бейнені көрсету, мысалы, басқа сигналдық жүйеде музыкалық жұмыстарды көрсету және көрсету.

Салыстыру әдісі тек қана музыкалық шығармаларға ғана емес, сондай-ақ әртүрлі аспаптық интерпретацияларға да қолданылады. Бұл әдіс аудио және көрнекі өкілдіктерді, қауымдастықты дамыту үшін қолданылады.

Жалпы педагогиканың тәжірибесінде әңгіме әдісі кеңінен таралған. Осының арқасында композиторлардың өмірі мен шығармашылығына, көрнекті музыканттарға, орындаушыларға, халық өміріндегі тарихи оқиғаларға, аңыздарға, ертегілерге, атақты адамдардың жұмысына байланысты әңгімелерге байланысты материалдар ұсынылған.

Әңгімелесу әдісінің тиімділігі балалардың қызығушылығын тудырады, олардың назарын аударады, эмоционалды қабылдау, сезім, қиял тудырады.

Біз музыкалық сауаттылық, музыканы тыңдау және импровизациялық міндеттерді орындау барысында теориялық материалдарды таныстыру әдісін қолдандық. Сөйлесу балалармен музыкалық жұмыстың ең танымал әдістерінің бірі болып табылады, ол музыкалық қызметтің барлық түрлерінде қолданылады. Музыканы тыңдау туралы, музыкалық құбылыстар туралы, зерттелетін ән туралы әңгімелесу, бұл балалардың пікірін, олардың білім деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Іс жүзінде бүкіл білім

беру процесі иллюстрациялар әдісін қолдануға негізделген немесе визуализация деп атағанмызға байланысты. Музыкалық жұмыста біз есту және визуалды елесін пайдаланамыз. Музыканы тыңдау барысында оқушылар халық өнерінің қазынасына қосылады және көрнекі түсініктемеде оқушылар композиторлардың, музыканттардың, суреттердің және суреттердің портреттерімен танысады, бұл музыканың мазмұнын ашып көрсетеді алайда, тәжірибе көрсеткендей, иллюстрациялар әдісі бойынша артықшылық студенттердің психикалық белсенділігін төмендете отырып, сабақтың қайнатылуына әкеледі.

Музыкалық практикада көрсету әдісі бар. Мұғалімнің музыкалық туындысын бейнелі қайта құруды – музыкалық шығармалардың фрагменттері, бөліктері, элементтері, әні немесе аспаптық музыкасы деп қарастырады.

Бастауыш мектептегі музыка сабақтарында жағдайды ойнау әдісі оқушыларды қызықты ойын-сауық іс-шараларына тарту үшін пайдаланылады, ойын барысында балалардың білім алуды ынталандыратын эмоциялық құбылыстары бар, нәрсені үйренуге деген ұмтылыс, стресс жеңілдейді, шаршау Ойын жағдайлары үлкен білім беру потенциалына ие - балалар өздерінің күмәндану сезімдерін төмендетіп, өздерінің мүмкіндіктерін және күш-жігерлерін толығымен көрсетуге кедергі келтіреді.

Проблемалық жағдай әдіс ретінде мектеп оқушыларын психикалық және эмоциялық белсенділікке әкеледі, балалар индустрияны дамытады, өз позицияларын қорғай алады.

Тәуелсіз іздеу әдістемесі мұғалімге қолда бар білімдер мен дағдыларға, жеке қабілеттеріне сүйеніп, олардың алдына шығармашылық ізденіс тапсырмаларын қоюға, олардың қызметімен кеңесуге, оның нәтижелерін оқу үдерісіне бағалауға және пайдалануға мүмкіндік беретін оқыту әдісі болып табылады.

5.2. Музыкалық білімнің арнайы әдістері.

Музыкалық білім берудегі педагогиканың жалпы қабылданған әдістерімен қатар, студенттердің музыкалық белсенділігінің әртүрлі түрлерін қамтитын арнайы музыкалық әдістер жасалды.

- Музыкалық сабақта эмоционалды драма әдісі сабақты құруға бағытталған, онда музыкалық сабақтың эмоциялық бағдарлануын көрсететін күрделі шешім бар, әртүрлі музыкалық туындылардың үйлесімділігін және ұқсастығын, үйірмелердің музыкалық белсенділігінің түрлерін үйлестіретін композиция құру, музыка өнері, өнер туындысын тыңдау немесе орындауға байланысты сабақтың шыңы болған жерде.

Көркемдік жұмыс әдісі музыкалық сабақтың мәнін анықтайды (музыка тыңдау, ән айту, музыкалық сауаттылық), шығармашылық тапсырма-

ларды орындау кезінде музыкалық жұмысты бірлесіп ұйымдастыруға көмектеседі. Бұл әдістің педагогикалық қызметі балалардың зерттелетін әндердің, тыңдаған музыка туралы терең білімімен жүзеге асырылады. Бұл әдістің оқыту нәтижесі балалардың музыкалық шығармалардың эстетикалық және моральдық сипатын білуінде көрінеді. Әдістің дамып келе жатқан табиғаты шығармашылық қиялдың, есте сақтаудың, назардың дамуымен анықталады. Әдістің білім құндылығы көркемдік дәмді қалыптастыру, эстетикалық және рухани құндылықтың жоғары көркемдік шығармаларын бағалауға мүмкіндік береді.

«Фронтқа жүгіру» және жабық материалға «қайтару» әдісі немесе музыкалық сабақ барысында перспективті және ретроспективті әдіс (Д.Б. Кабалевский) бағдарламалардың тақырыптары, нақты музыкалық шығармалар, музыкалық дағдылар мен қабілеттердің пайда болуы, музыкалық және шығармашылық қызметтің тәжірибесі арасындағы байланыстарды кең ауқымда құруға бағытталған. Бұл әдіс музыкалық өнер әлемінің студенттердің санасында қалыптасуға, тақырыпты дәйекті және терең білуге және дағдыларды тиімді дамытуға ықпал етеді.

Музыкалық сабақта эмоционалдық, шығармашылық атмосфераны қалыптастыру үшін музыкалық белсенділікті ынталандыру әдістері қолданылады.

- эмоционалдық әсер ету әдісі – мұғалімнің шығармашылық сөздерге, бет-әлпеттеріне, қимылдарына деген көзқарасын білдіру қабілеті.

- сюрприз әсерін жасау тәсілі – мұғалімнің композиторлардың өмірінен алынған ерекше фактілерді тарту, музыкалық шығармаларды құру тарихы, студенттерге музыкаға үлкен қызығушылық тудырады.

- музыкалық қорыту әдістемесі (Э.Б.Абдуллин) студенттерге бағдарламаның тематизмінде қамтылған және музыкалық ойлауды дамытуға бағытталған білімді игеруге бағытталған. Бұл әдіс студенттердің музыкалық өмірлік тәжірибесін, олардың білімдері мен дағдыларын белсендіреді.

Балалардың есту музыкалық тәжірибесіне сүйене отырып, ол музыкалық өнердің заңдылықтарын, оны басқа өнер түрлерімен, өмірмен байланыстырады. Бұл әдіс мұғалімге балалардың ой-өрісін кеңейтуге көмектеседі, алынған білімге қатысты тәуелсіз тұжырымдар мен тұжырымдарды жасауға ниет білдіруде.

Сонымен қатар, әдіс қолданысы студенттердің музыкалық белсенділігінің әртүрлі түрлерінде жаңа білімдер идеясын біріктіруге байланысты, бұрынғы бекітілген білім негізінде музыканы өз бетінше терең зерттеуге мүмкіндік береді.

- музыка туралы ойлау тәсілі (Кабалевский Д.Б.) музыкалық жұмысты талдау кезінде, пікірлердің соқтығысуы «шығармашылық қақтығыстарға»

әкеп соқтырады, нәтижесінде балалар өздерін бұрынғыдай білмейтін жаңа білімдерді тауып, жаңа білімдерін табуда.

- композицияларды жасау тәсілі (Л.В. Горюнова) бірдей музыкалық шығармаларды орындау кезінде музыкалық белсенділіктің әртүрлі түрлерін біріктіруге бағытталған. Әдіс белсенді музыкалық белсенділікті қамтуға көмектеседі және музыкалық жұмысты толығымен зерделеуге көмектеседі.

- көркемдік контексті жасау тәсілі (Л.В.Горюнова) музыкалық шектерден тыс («көрші» өнер формаларына, қоршаған табиғатқа, белгілі бір өмірлік жағдайларға байланысты) «шығып кету» есебінен студенттердің музыкалық мәдениетін дамытуға бағытталған. Бұл әдіс әртүрлі байланысы бар музыкалық музыканы ұсынуға мүмкіндік береді.

Музыкалық білімнің басқа әдістерімен бірге ерекше орын музыкалық және арнайы құрылған жаттығулар арқылы студенттердің психологиялық жағдайын реттеуге бағытталған арт-терапия әдістерімен және әдістемелерімен айналысады.

Осылайша, музыкалық білім беру мен оқушыларды тәрбиелеу туралы шешім мұғалімге өндірістің өзіндік ерекшелігіне, музыкалық және білім беру іс-әрекеттерінің сипаттамаларына, оқушылардың мүмкіндіктері мен мүмкіндіктеріне байланысты әртүрлілігін оңтайлы әдістерді таңдау мүмкіндігін талап етеді.

Сұрақтар мен тапсырмалар

1. Музыкалық өнердің әдістері мен мазмұны қандай?
2. Музыкалық білім берудегі жалпы білім беру әдістерін қолдану туралы айтып беріңіз.
3. Музыкалық сабақтарға арналған көрнекі және техникалық оқу құралдарын таңдауға қойылатын талаптар қандай?
4. Музыкалық қызметтің қандай түрлерінде «эмоциялық әсер» әдісі пайдаланылады, музыкалық жалпылау әдісі?
5. Сіз қалай ойлайсыз, әдістер музыка сабағындағы ең маңызды болып көрінеді? Неліктен?
6. Музыка өнеріндегі оқыту, тәрбиелеу және даму бірлігін музыка мұғалімінің сабақ әдісінде пайдалану шебер
7. Мектептегі сабақтардағы классикалық музыканың тәрбиелік маңызы
8. Музыка сабағында вокалды-хор жаттығуларын қолданудың маңызы.
9. Музыка сабақтарында жаңа технологияны пайдалану арқылы оқушылардың қызығушылықтарын ояту.

Өзіндік жұмыстарға арналған тапсырмалар

1. Музыка сабақтардағы жетекші оқыту әдістерін сипаттаңыз. Музыка сабақтарда практикалық қолдану мысалдарын келтіріңіз.
2. Музыканы тыңдау үшін оқушыларды даярлаудың мазмұнын және ұйымдастырылуын кеңейтіп, осы позициялардан сабақ үзінділерін талдаңыз.
3. Бастауыш мектепте студенттік іс-шараларды ұйымдастыру бойынша әдістемелік әзірлемелерді ұсыныңыз.
4. Өзіңіздің қалауыңыз бойынша музыкалық білім берудің жетекші әдістеріне арналған мақалалардың бірін сипаттаңыз.
5. Халық әндері арқылы ұлттық дәстүрге тәрбиелеудің маңызы.

6 ТАРАУ. Студенттермен сабақтан тыс және сабақтан тыс жұмыс

6.1. Қосымша музыкалық білім сипаттамасы.

Мектептегі музыкалық білім аптасына бір сабақмен шектелмейді. Музыкалық білімге жақсы қосылыс – мектептен тыс музыкалық жұмыс. Оқушылардың мектептен тыс іс-шаралар түрінде табысы көбінесе мұғалімнің таланттарына, мектептің әкімшілігіне, балалардың шығармашылық даму мүмкіндігін түсінуге байланысты. Сабақтан тыс іс-шараларға қатысу оқушыларға өздерін қызықтыратын нәрселерді тереңдетуге мүмкіндік береді. Әрбір балаға өзінің музыкалық мүдделері мен қажеттіліктерін жүзеге асыруға, музыкаға қосылуға, тәуелсіздік пен шығармашылық белсенділікті дамытуға мүмкіндік беріледі. Оқудан тыс музыка сабақтарының барлық түрлері оқушылардың эстетикалық тәрбиесіне, олардың музыкалық талғамдары мен мүдделерін қалыптастыруға бағытталуы керек. Әртүрлі әдістерді кеңінен пайдалану көркемдік мүдделерді оятуға, шығармашылық қиялдың, музыкалық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектесуі керек. Бар формалардың әр түрлілігінде олардың барлығы еріктілік принципіне негізделген. Мұғалімнің алдындағы маңызды міндет – балалардың өзіндік қызығушылығын жоғарылату үшін сабақтан тыс немесе сыныптан тыс музыка жұмысына қатысуға ұмтылу үшін балаларды сабақ өткізу формасымен тұтқындау мүмкіндігі.

Мұның бәрі музыка сабақтарының бағытталуы, оқушылардың шығармашылық әлеуетін толық ашу, олардың музыкалық мүдделерін ескеру, студенттерге музыкалық материалдарды іріктеуге қатысуға мүмкіндік беру, қызықты нысандарды табуға көмектеседі.

Музыкалық білім бойынша барлық жұмыстардың жетістігі көбінесе балалардың музыкалық белсенділіктің әртүрлі түрлеріне қалай ие болатынын және оған қызығушылық пен қажеттілікпен анықталады. Сабақтан тыс іс-шараларда ұлттық сипаттамаларды – балаларға жақын және түсінікті музыкалық дәстүрлерді ескеру маңызды.

Филармония мекемелеріне, театрларға, мұражайларға, көрмелерге ұжымдық сапарлар, музыкалық білім беруді ұйымдастыруға ата-аналардың қатысуы, мектептен тыс мекемелермен байланыс, балалар спектакльдері және т.б. үлкен маңызға ие кәсіптер. Осындай әртүрлі музыкалық өмір балаға табиғи және таныс болуы керек. Ұйымдастырудан тыс, сыныптан тыс және мектептен тыс жұмыс екі негізгі формада біріктірілуі мүмкін: сабақтардың мазмұны тұрғысынан тұрақты және тұрақсыз және студенттердің құрамында жұмыс түрінде.

Музыкалық жұмыстың тұрақты формалары – орта мектепте немесе мектептен тыс білім беру мекемелерінде, клубтарда құрылған жақсы, оркестрлік, вокалдық, вокалдық-аспаптық және басқа музыкалық орын-

даушылар, музыкалық дәрістер, әртүрлі әуесқой музыкалық бірлестіктер. Барлық нысандар үшін ортақ – сабақтардың тұрақтылығы. Оның айырмашылығы, сыныптар жеке және ұжымдық түрде өткізілуі мүмкін. Музыкалық белсенділік түрлерінде айырмашылық бар (аспаптық және вокальдық, музыкалық және сахналық белсенділік).

Музыканың жекелеген формалары студенттің тұлғасы мен белсенділігіне дифференциалды көзқарасқа негізделуі мүмкін.

Ұжымдық пішіндер баланың жеке тұлғаны қалыптастыруда сол немесе әр түрлі жастағы музыкалық шығармашылық ұжымның мүшесі ретінде ең үлкен әлеуетке ие.

Музыкалық жұмыстың тұрақсыз түрлері: музыкалық мерекелер, фестивальдар, шоу-бағдарламалар, конкурстар. Музыкалық жұмыстың осындай формалары үшін сценарийлер немесе шоу-бағдарламалар, фестивальдер мен конкурстарға арналған арнайы ережелер жасалады.

Сыныптан тыс және мектептен тыс музыка сабақтарының бірнеше топқа бөлінуі мүмкін. Бірінші топ үшін музыкалық өнерді үйренудің кезкелген түрімен музыканы оқытудың типтік формалары бар: музыкалық, ұжымдық және жеке ән айту, музыкалық аспаптармен сөйлесу.

Екінші топ білім беру нысандарынан тұрады, олар бірнеше музыкалық пәндерді оқушыларды біртұтастық қағидаты бойынша зерттеуді қамтиды.

Олардың ішінде музыкалық студиялар, балалар музыка мектептері, көркемөнер мектептері, жалпы білім беру мектептері, музыкалық пәндерді тереңдетіп оқыту.

Үшінші топ балаларды музыка өнеріне (балалар музыкалық театрына) енгізудің синтетикалық формаларын қамтиды.

Төртінші топқа музыкалық байқаулар, фестивальдар, мерекелер және т.б. қатысады.

6.2. Музыкалық топтар.

Музыкалық жұмыстың тұрақты түрлері.

Мектептен тысқары музыка қызметінің негізгі түрлерінің бірі – үйірме жұмысы. Шебер бейімділіктің көрінісі, музыкалық, шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық және музыкалық дәмді тәрбиелеу үшін үлкен мүмкіндіктер жасайды. Осы немесе басқа топқа қосылу студенттің көзге түсу ниетімен анықталады. Вокальдық ансамбль, вокаль және хор топтамасы ең танымал және қолжетімді. Мысалы айтқанда (домбыра, фортепиано, гитара) т.б.

Хор үйірмесі. Ұйымдастыру жоспары бойынша хор жұмысы әртүрлі және үйірменің басшысының жақсы мен жаманының артықшылықтарына, мектеп мүмкіндіктеріне, балалардың өз қалауына байланысты. Хор клубының қызметі ұзақтығы қатысушылардың жасына байланысты. Жасөспі-

рім хормен бірге аптасына екі рет (3 есе артық емес) 45 минуттан артық емес жұмыс істеуге кеңес беріледі, бірақ сабақ барысында оқушыларды ынталандыруға арналған жұмыс әдісін таңдау оларға эмоциялық жағынан қызықты болады. Барлық басқа музыкалық сыныптардағы сияқты, шыннайы таңдалған репертуар, балалар үшін қол жетімді және қызықты, ақыл мен жүректі байытатын, орындау үшін ыңғайлы, сыныпта және хор шеңберінде жұмыс істеу әдістері көптеген жолдармен өте ұқсас: хореографиялық, сөйлемдерді үйрену. Репертуар таңдау әр түрлі болуы мүмкін, мысалы: халықтық, классикалық және заманауи музыканың үйлесуі. Оқу мен орындау үшін таңдалған әрбір жұмыс мазмұны музыкалық және жалпы дайындық деңгейіне, педагогикалық және білім беру міндеттеріне сәйкес шығармашылық болуы керек.

Алғашқы сабақтардан студенттердің вокалдық естуін тыңдау, интонацияның тазалығы бойынша жұмыс жасау, жаттығу процесіне шығармашылық, жүйелі үдеріс ретінде қосылу, репетиция жұмысының қажетті бөлігі ретінде ән айту сияқты маңызды. Балаларды алғашқы сабақтардан жазып алуға үйрету ұсынылады.

Мұндай ән әншендік, көп вокалдық ән айту, вокалдық дыбысты теңестіру үшін пайдалы. Әр түрлі аудиторияларға арналған концерттер (ата-аналар, мектепте және сыныптық іс-шараларда, бұл әрдайым команданы біріктіреді, көркемдік қабілеттерін дамытады, сахнаға деген сүйіспеншілікті қалыптастырады, хор әніне қызығушылық тудырады) топты қайта жандандыруға жақсы ықпал етеді.

Г.А. Струве топтағы шығармашылық атмосфераға жетудің маңыздылығын ерекше атап өтті: «Оқылып жатқан әнге, оның шығарушыларына қызығушылығын ояту керек. Балаларда бірлескен ән айтуға деген сүйіспеншілікті дамыту өте маңызды. Біз бойсұнғыш орындаушылар ғана емес, сонымен қатар өздерінің пікірін, ойларын ашық білдіре алатын, ұжымға қатысты барлық нәрселермен белсенді қарым-қатынаста – оның табыстары, сәтсіздігі, хордың әрбір мүшесінің мінез-құлқы туралы білуге тиіспіз. Ол сондай-ақ естіген нәрселерін, көргендері туралы ортақ пікірталас болып табылады». Хордың өз орны болуы керек – сабақ залы, көшбасшы жұмысының бөлмелері, ноталардың сақталуы, аксессуарлар, альбомдар, реликс және т.б. Хормен айналысатын орын арнайы жабдықталған болуы керек – хорлық машиналар – стендтер, фортепиано әрдайым реттеледі (фортепианода жақсырақ), оқу құралдарының болуы, метроном, жақсы жарықтандыру.

Белгілі балалар хорының жетекшісі А.С. Пономарев: «Хордың жетістігі үшін оның күнделікті іс-әрекеті сақталуы тиіс, яғни оның тұрақты өсуі мен дамуы үшін жағдайлар жасалуы керек». Хорды орындау үшін зал үлкен мөлшерде және жоғары төбенің астында болуы керек, балалар бір-бірімен тығыз отырмауы керек, ал төмен төбесі желдетуге қиындық тудырады. Холлда тұрақты таза ауа өнімділіктің қажетті шарты болып табы-

лады. Сабақтар тұрақты болуы керек, сондықтан кесте бойынша хор сабақтарының күндері мен сағаттары әкімшілік үшін қол сұғылмауы керек. Ерекше жағдайлар тек осы ережені бұзуы мүмкін. Хордың қойылымдарын алдын ала жоспарлау керек. Сөз сөйлеу саны және олардың ұзақтығы жеткілікті түрде шектелуі керек.

Жиі спектакльдер олардың сапасына жағымсыз әсер етуі мүмкін, әншілердің шаршағышы жұмыстарды абайсызда орындауға әкелуі мүмкін. Тым көп бағдарламаларды орындау хордың жұмысына кері әсерін тигізуі мүмкін. Орындаушылық балаларға қуаныш сыйлайды, олар адал ниетпен дайындаған мереке.

Қарапайым монофониялық композицияларда жұмыс істеу үшін сізге балаларға есту мен сезінуді үйрету керек, олардың сүйемелдеу бөлігі. Бүкіл бөліктерді есту қабілеті және оның рөлі туралы түсінік беруі әндегі полифонияны табиғи түрде жеңілдетеді.

Хор жетекшісінің өздеріне қамқорлық жасауы, балалармен қарым-қатынас жасауы өте маңызды, егер бұл орын алса, шын жүректен кешіріңіз. Киім, шаш, косметика, зергерлік бұйымдар – бәрі өте сыпайы және қарапайым болуы керек. Балаларға, еріп жүргендерге және өзіңізге тең талаптар қою керек.

Мысал ретінде, В.Рачина балалардың, хор студиясының жұмысын ұйымдастыру және мазмұны бойынша музыкант мынадай негізгі мәселелерді басшылыққа алады:

- негізгі дыбыстардан дауысты бірте-бірте, біртіндеп кеңейту;
- вокал жұмысының негізгі әдісі – мұғалімнің және үздік студенттердің ауызша түсіндірмесі және ән айтуы. Олардың ән айтуы – дұрыс дыбыстың ең тиімді көрінісі. Барлық жұмыс тыныш және достық жағдайда жүргізуге;
- аудиторияда негізгі критерий ән айту кезінде дыбыс пен еркіндік сапасы;
- барлық ән айту жұмыстары музыкалық құлақтың дамуы мен баланың музыкалық дамуымен тығыз байланысты болуы керек;
- оқытудың бастапқы кезеңінде, қарапайым попов және халық әндері вокалдық жаттығулардың рөлін атқарады;
- шапшаң жұмыс істеу; критерий – бұл саны, бірақ білімді сапасы;
- әр сабақта оқушыны қайталау керек;
- артикуляция аппаратының – ерні, жақтары, тілі көрінетін қозғалыстарының көрінісі.

Хор әнін орындаған кезде Б.С.Ригина пайдаланады:

- ауыз қуысының көлемін ұлғайтуға ықпал ететін «және, е, о, а» дыбыстық дыбыстардың жүйелі орындалуы;
- вокалдық бұлшықеттердің кернеулігін азайтуға көмектесетін «а, о, е, у, и» дыбыстың дыбыстарын дәйектілікпен орындау.

Музыкалық ұстаздың тәжірибесі көрсеткендей, аға хордың репертуарында 30-дан астам данасы болуы мүмкін. Б.С. Ригинаның айтуынша, музыка, хор әні, балалардың тәрбиесіне өз үлесін қосып, адамдар әлемінде өмір сүріп жатқан адамның пайда болуына, жақсы сезінетініне, сезіне алатынына, эмоциялай алатынына ерекше назар аударады.

Құралмен ойнаудың жеке үйреніштері (баян, домбыра, гитара). Кез келген адам музыкалық дамудың жасына және деңгейіне қарамастан, мектеп шеңберіне келуі мүмкін. Жеке сыныптар сіздердің әрқайсыңыздың ерекшеліктерін, психологиялық, физикалық, музыкалық және т.б. ерекшеліктерін ескере отырып, оларды әрбір студенттің көмегімен жасауға мүмкіндік береді. Мұндай топтардың қатысушыларынан дуэттерді, триосы, оркестрлерін ұйымдастыруға болады. Қазіргі уақытта аспапта ойнауды үйрену барлық балаларға, қабілеттеріне қарамастан, қол жетімді болды, әр түрлі жұмыстарды шебер пайдалану арқылы табысты жүзеге асырылуы мүмкін музыкалық, шығармашылық дамуына айрықша көңіл бөлінуі керек: импровизация, есту іріктеу, парақтан оқу. Мысалы, жаңа бастаған қатысушылар өздері ұнайтын әуендерді ойнауға ниет білдіріп, шығармашылыққа деген қызығушылық пен қажеттілікті қалыптастырады, бұл әрқашан жақсарады. Тәжірибе жинақтаған кезде оқушылардың назарын түрлі текстураның көмегімен әуенді жақсы үйлестіруді іздеуге тарту қажет.

Соңғы кезеңдерде әншілердің әншілері өте кең тараған. Олар балалармен жеке айналысады, нәтижесінде олардың ән айту тәжірибесі қарқынды дамып келеді және олардың жеке репертуары жаңа жұмыстармен байытылған. Балалардың жеке ән-күйі жас мамандарды, музыканттардың назарын көптеп тартып алды, олар жас көшуді заманауи ауысым ретінде көреді. Ән орындаушысының репертуары оның барлық қосарланған ерекшеліктерін ескере отырып таңдалады, барлық ән ережелері байқалғанда – сабақтардың ұзақтығы, қойылымдардың сипаты, нәтиже оң болады. Бұл балалық шағынан бастап ән айтудың кәсіби вокалшыларға айналғанын білдірмейді. Ең бастысы, дауыстар дау-дамайдан кейінгі кезеңде сау болса да, музыка мен әнге деген сүйіспеншілігі сақталып, баланың рухани әлемі байытылған.

Қазіргі уақытта мектеп оркестрінде орта мектептерде және қосымша білім беру мекемелерінде әртүрлі оркестрлер бар: халық аспаптары, рухани, поптар және т.б. Оркестрмен жұмыс жасау – мұғалім-музыканттың ең күрделі салаларының бірі.

Кәсіби және әуесқойлықтардың заманауи немесе кастраштары көбінесе сол аспаптық композицияға ие. Әрбір құралы өзінің айқын тимбалық түсі, техникалық және көркемдік мүмкіндіктері бар. Бастапқы оқушылармен бірге мектеп оркестрінде бөлек оқып, оларды дайындау дайындық тобында орын алады. Құралдарды тарату кезінде, ең алдымен, әрбір студенттің физикалық және музыкалық деректерін ескеру қажет. Мысалы, бас аспаптарын ойнату басқа құралдарға қарағанда көп физикалық күш талап

етеді. Оркестрге жаңадан келгендер сол консольде отыратын тәжірибелі жігіттерге қамқорлық жасайды.

Лидердің маңызды міндеті – оркестрдің жақсы, жарқын және әдемі дыбысына жету. Әрбір топ өздерінің ролін ойнауы керек. Тақырыптық материалдың анықталуын қамтамасыз ету керек, ал қалған дауыстар жойылады. Кез келген дауыс қозғалысын тұрақты бақылауға мүмкіндік беретін осындай дыбысқа қол жеткізу керек.

Балалар оркестрлерінің жетекшілері өз жұмысында музыкалық сабақтарда аспаптық музыка мен оркестр сабақтарында өзара қарым-қатынас орнатуға көңіл бөледі. Мысалы, А.А. Бороздинова, бұл:

- бірінші сыныптан бастап музыкалық сабақтарда аспаптық музыка енгізу. Ең қарапайым құралдарды ойнауға қызығушылық танытса, көптеген жігіттер басқа, күрделі құралдарды ойнауға тырысады, әсіресе мектепте оркестр болса;

- мектеп оркестрінің аудиториясында музыка үшін мектептің оқу бағдарламасынан жұмыстарды пайдалану;

- музыкалық сабақтарда және әртүрлі дәрежедегі бірдей перне-интонациялық кешендердегі оркестрлік сабақтарда оқу;

- музыкалық сабақтарда пайдаланылатын әртүрлі музыкалық сабақтардың мектептің оркестріне және музыкалық сабақтарда пайдаланылатын, соның ішінде оркестрлік және хор композицияларын тыңдау, үйретілген музыкалық материалдарды ән шырқау, импровизация, ноталар мен есту, музыканы орындау шығармашылық тапсырмалар және т.б.

Көптеген педагогтар мен музыканттар балалардың оркестрлерінің мүшелерін балалардың өздері тарапынан қарапайым музыкалық аспаптарды жасау сияқты іс-шараларға тартуды, сондай-ақ, мектепте оркестрдің саундтрекін жасауды ұсынады. Музыка

Репертуардың дұрыс таңдауы, қызықты жұмыс әдістерін іздестіру, команданың техникалық және көркемдік мүмкіндіктерін ескере отырып, балаларға арналған шығармашылық бастаманы дамыту, оркестрмен жұмыс істеуде айрықша маңызға ие. Жұмыстар оркестрдің мүшелері үшін әртүрлі және қызықты болуы керек. Бір қызығы, сабақтар мен репертуардың таңдаулы таңдауы студенттердің музыкалық өнердің қызығушылығын және сүйіспеншілігін арттыруға ықпал етеді.

6.3. Музыкалық фестивальдар мен жарыстар. Мектеп мерекелері. Музыкалық жұмыстың тұрақсыз түрлері.

Музыкалық фестиваль, конкурс, мектеп мерекелері – мектептен тыс демалыс және шығармашылық жетістіктерді кеңінен таралған формалардың бірі, соның ішінде мектептегі мерекелер (моральдық-эстетикалық сезімдерді, көзқарастарды, студенттер арасындағы наным-сенімдерді қалып-

тастыру), түрлі фестивальдар балалар музыкалық шығармашылығының түрлері, жеке орындаушылық аудандардағы конкурстар.

Жалпы білім беру, білім беру мекемелері, қосымша білім беру мекемелері шеңберінде қалалық, облыстық, өңірлік, республикалық, халықаралық деңгейлерде өткізілуі мүмкін музыкалық байқаулар мен фестивальдар, олардың құқықтылығы, формасы мен ауқымы әртүрлі болуы мүмкін.

Фестивальдің байқаудан айырмашылығы фестивальда музыкалық фестиваль, музыкалық фестивалі және өнер саласындағы шығармашылық жұмыстардың шығармашылық нәтижесі ретінде топтар мен жекелеген қатысушылардың шығармашылық жетістіктерін көрсету болып табылады. Байқау шығармашылық жарысқа қатысады, онда ең үздік анықталады, жеңімпаздар анықталады.

Жарыстарды өткізу кезінде оның ұйымдастырушылары күрделі міндет – музыкалық топтардың қойылымдарының нәтижелерін бағалай отырып, мүмкіндігінше жоғары объективтілікке қол жеткізу. Ықтимал нысандардың бірі келесі қағидаларға сәйкес спектакльдерді бағалау болып табылады:

- конкурстық регламентте көзделген қатысушылардың әрбір санаты үшін жеке бағалау, мысалы: қатысушылардың музыкалық дайындық көлемін ескере отырып (жасөспірімдер, жасөспірімдер, жоғары сынып оқушылары) жас деңгейіне қарай (мектеп хоры, хор балалар музыкалық мектебінің тәрбиеленушілері, балалар хор студиясы және т.б.);

- белгілі бір көрсеткіштерге негізделген бағалау, мысалы;

- орындаушылықтың айқындығы үшін;

- орындау техникасы үшін;

- бағдарлама репертуарының сапасы мен деңгейіне.

Фестивальдар мен байқаулардың өткізілуі командаға халықаралық деңгейде өз өнерлерін көрсетуге, жеке басшылар мен командалардың жетістіктерімен танысуға, әлемнің әртүрлі елдерінің командаларымен жаңа шығармашылық байланыстар орнатуға мүмкіндік береді. Ұжымдардың басшылары, фестивальдердің қатысушылары, байқаулар қатысушылары «мастер-класстарда» тәжірибе алмасады, онда вокал, хор орындаушылық өнердің қазіргі жағдайы және оны дамыту перспективалары айқын көрінеді.

Мектеп мерекесі мектептен тыс сынып жұмысының ең танымал нысандарының бірі болып табылады. Олардың пәндері әртүрлі болуы мүмкін, бірақ маңызды күндерге арналған мерекелер: Конституция күні, Республика Тәуелсіздігі күні, Халықаралық әйелдер күні, Наурыз мерекесі, Жеңіс күні ерекше маңызға ие.

Сондай-ақ, мектепте музыкалық шаралар өткізіледі, олар әннің, халық музыкасының тақырыбына, сондай-ақ музыка өміріндегі оқиғаларға арналған.

Мерекелер студенттерге қуаныш әкеледі, ортақ сезімдермен, тәжірибелермен біріктіріледі және біріктіріледі, әрбір қатысушыға өздерінің музыкалық қабілеттерін, шығармашылық бастамасын көрсетуге мүмкіндік береді. Белгілі бір жастағы оқушыларға мектеп мерекесі қажет. Музыкалық мұғалімнен, сынып мұғалімдерінен, бастауыш мектеп мұғалімдерінен және күндізгі топтардан басқа мерекелерді ұйымдастыруға қатысудан басқа, қызығушылықтар, бейімділіктер, балалардың қажеттіліктері, сабақтар ерекшеліктері дайындалуда. Оқушылар мереке идеясын талқылауға қатысады, сонымен бірге мерекенің түпнұсқасын тауып, оның мазмұнын көрсетіп, сценарий жасайды, көркемдік дизайнды ойлап, әдеби және музыкалық материалдарды тандап, негізгі міндеттерді бөлісу керек. Мерекелік атмосфераны құруға, оның маңыздылығын атап көрсетуге, конструкцияның тұтастығын ойлауға арналған безендіру, әсем плакаттар мен безендіруге үлкен мән беріледі.

Мереке күндерінде қолданылатын музыкалық және әдеби шығармалар мазмұндағы мазмұнды және қызықты болуы керек. Әдеби-музыкалық репертуардың сапасы көбінесе оқушылардың дағдыларына байланысты. Сценарийде оқушылар, мектеп үйірмесінің мүшелері дайындаған сандар келтірілген.

Қуанышты әсердің қайнар көзі бола отырып, мереке баланың ішкі әлеміне жарқын әсер береді.

Қосымша білім беру жүйесіндегі музыкалық жұмыстың мазмұны мен ұйымдастырылуын сипаттайтын болсақ, оқушылардан тыс, сабақтан тыс уақытта музыкалық сабақтардың белгілі бір түрлеріне тарту үшін музыкалық мұғалімдер:

- сыныпта немесе сыныпта кішігірім әңгімелесулер жүргізу – мектептегі түрлі музыкалық және шығармашылық үйірмелерді, музыкалық сабақтарды, таныстырылған балалар мен олардың басшыларын таныстыру, осы топтардың мүшелерін сыныптастар алдында немесе басқа класстардың студенттеріне шақыруға;

- осындай әңгімелер жүргізу – мектепте, ата-аналар жиналыстарында құрылған музыкалық және шығармашылық топтардың тұсаукесерлерін өткізу және баланың музыкалық мүмкіндіктері мен музыкалық мүдделерін қанағаттандыра алатын музыкалық іс-әрекеттің нақты түріне ата-аналарға кеңес беру;

- оқушылармен бірге балалардың мектептегі музыкалық жұмыстың әртүрлі бағыттары туралы түсінік беруіне көмектесетін плакаттар, плакаттар, стендтер, фотокөрмелер жасау;

- мектептегі іс-шаралар бағдарламасында музыкалық және орындаушылық топтардың шығармашылық жетістіктерін көрсетуді қамтиды: мерекелер, музыкалық фестивальдар, шоу-бағдарламалар, конкурстар;

- әуесқой мұғалімдерді студенттер алдында сөйлеуге тарту;
- мектептің оқушылары мен мұғалімдерінің тұрақты немесе уақытша музыкалық және шығармашылық бірлестіктерін құру: вокальдық, аспаптық ансамбльдер, камералық хорлар, оркестрлер;
- музыкалық сабақтарда, мектептегі мерекелерде сөйлеу, кәсіби, музыкалық білім алған немесе музыка әуесқойлары бар студенттердің ата-аналары;
- мектептің музыкалық өміріне белсене қатысатын қатысушылар үшін әртүрлі көтермелеу формаларын қолдануға.

Сынақ сұрақтары

1. Мектептен тысқары музыкалық жұмыстардың негізгі бағыттарын сипаттау.
2. Мектеп оқушыларының мектептен тыс және мектептен тыс музыка сабақтарының нысандарын сипаттаңыз.
3. Музыкалық жұмыстың қандай формалары тұрақты нысандармен байланысты?
4. Музыкалық сабақтың өзіндік формасы туралы айтып беріңіз. Музыкалық сабақтардың ұжымдық формаларын сипаттау.
6. Музыкалық жұмыстың қандай формалары тұрақсыз?
7. Сыныптан тыс және мектептен тыс музыка іс-әрекетінің нысандарын көрсетіңіз.
8. «Қосымша музыкалық білім» терминінің мәнін қалыптастыру.
9. Балалар хорындағы жұмыстың мазмұнын және ұйымдастырылуын кеңейту.

Өзіндік жұмыстарға арналған тапсырмалар

1. Жасөспірімдердің хоры үшін музыкалық репертуарды таңдаңыз. Наурыз мерекесіне арналған мектеп мерекесіне сценарий дайындаңыз.
3. Мектеп әнінің транскрипциясын үш дауыста жасаңыз.
4. «Қазақ күйлері» байқауында мақала дайындау.
5. Байқаудан музыка фестивалінің айырмашылықтарын анықтап, оларды жүзеге асыру талаптарын сипаттаңыз.
6. Сыныптан тыс музыкалық тәрбие жұмысының басты ерекшелігі неде?
7. Сыныптан тыс музыкалық тәрбие жұмысының түрлеріне сипаттама беріңіздер.
8. Музыкалық көпшілік іс-шараны дайындау, өткізу сценарийін жасаңыздар.
9. Мектеп дискотекасының жұмысының мәнін ашыңыздар?
10. Мектептегі хор үйірмесін ұйымдастыру ерекшеліктері.

7 ТАРАУ. Мұғалімнің практикалық қызметінің негіздері

7.1. Мектеп оқушыларының жалпы және музыкалық дамуының жас ерекшеліктері.

Әр жас ұрпақ өз жас ерекшеліктерін сақтай отырып, ата-аналар мен мұғалімдер үшін әр түрлі қиындықтарды тудырады. ХХІ ғасырдың басындағы бүгінгі балалар, ХХ ғасырдың екінші жартысындағы балалардан өте ерекшеленеді. Қазіргі оқушылардың жас ерекшеліктерін анықтайтын бірнеше объективті факторлар бар:

Бірінші фактор – әлеуметтік. Оқушыларға жаңа әлеуметтік қатынастардың әсер етуі, отбасыларын материалдық қолдау және олардың әлеуметтік мәртебесі туралы айтарлықтай айырмашылық. Ата-аналардың жұмысқа орналасуы баланың рухани әлемін қалыптастыруға кері әсерін тигізетін қарым-қатынас, сүйіспеншілік және жалғыздық сезімін тудырады, ересектермен қарым-қатынас жасау баланың алғашқы әлеуметтік қажеттілігі болып табылады. Ересектермен қарым-қатынастың болмауы балаға психологиялық және психикалық шиеленістің пайда болуына ықпал етеді.

Мұның бәрі білім беру ісіндегі проблемалардың пайда болуының алғышарттарын жасайды.

Заманауи студенттің сипаттамаларын анықтайтын **екінші фактор** – бұл балалардың денсаулығында елеулі нашарлау. Көптеген балалар әр түрлі созылмалы аурулардан зардап шегеді, себебі денсаулық жағдайы нашар балалар тез шаршайды, шоғырландыру қиын, олартолық көңіл аударма алмайды. Бүгінгі күні әртүрлі жүйке бұзылулары бар балалар, мысалы, моторлық белсенділіктің жоғарылауы, сөйлеу дамыту ақаулары бар жүйке қозғыштығы, дауыс пен есту қабілеті нашар үйлестірілген балалар саны артып келеді. Мұның бәрі мұғалімнің жұмысын қиындатады, ұжымдық жұмыс ырғағын бұзады, мұғалімнің шеберлікпен иеленуін талап етеді, музыкалық сабақтардағы әр түрлі жұмыс түрлерін үйлестіреді.

Үшінші фактор – балаларға ғылыми, техникалық және ақпараттық прогрестің әсер етуі. Балаларға әртүрлі, соның ішінде жиі кездесетін және сенімсіз ақпарат беретін музыкалық ақпараттың үлкен массасы шабуыл жасайды. Қолжетімді музыканың көптігі балаларға музыканың өмірдің қалыпты фоны болды. Музыкалық материалдардың төмен сапасы студенттердің музыкалық қабілеттерін дамытуға, олардың көркем және эстетикалық қызығушылықтарын және қажеттіліктерін қалыптастыруға кері әсерін тигізеді.

Төртінші фактор – оқушылардың қарқынды, ақыл-ой дамуының үдерісі. Бұл жалпылама ойлап табу қабілетінде байқалады, шығармашылық міндеттерді дербес орындауға қызықты.

Бастауыш мектеп жасындағы балалармен музыкалық-педагогикалық іс-шараларды ұйымдастыру барысында осы кезеңде баланың бүкіл денесінің өсуі байқалады.

Жасөспірімдер. Бастауыш мектеп оқушыларының қазіргі ерекшеліктерін сипаттауда, Г.С. Тарасов мынадай белгілерді анықтайды:

- ұйымдастырылмаған музыкалық тәжірибе шашыраңқы;
- вокалдық үйлестіру жеткіліксіз;
- эмоционалдық жағдайларды өзгерту, импульстықтың бір түрі, эмоционалдық жағдайларды бақылаудың болмауы;
- қарым-қатынас жағдайында эмпатиялық, эмоционалды сәйкестендіру үрдісі (ересектермен, музыкалық өндірістің кейіпкерлерімен);
- суреттегі сезімдік сезімдерге байланысты, бірақ сөзде емес (байланыс кедергісі бар нақты бір идеяны қараңыз, тірі бейнелерді жинақтайтын сөздердің артықшылығын қараңыз);
- жеке басымдылық: әртүрлі формаларда өзін-өзі білдіруге деген ұмтылыс – дыбыс, визуалдық, мотор және т.б.

Осы жастағы балалар сезім көрінісіне тікелей тән. Жиі ересектердің ішкі жағдайы мен тәжірибесі жас оқушылармен қабылданбайды және бәсекеге түспейді. Осы жастағы балалар айқын жарқын қиялға ие. Қызметтің бір түрінен екіншісіне жеке ауысу қажеттілігі олардың аз көңіл бөлетіндігімен байланысты. Сондықтан музыкалық белсенділіктің әр түрлі түрлерін қамтитын сабақтарды салу қажет. Бастауыш мектеп оқушылары үшін моторлы белсенділік тән, сондықтан музыкалық сабақтарда аспаптық музыка ойнау, музыкалық-пластикалық әрекеттің әртүрлі түрлерін және драматизацияны қосу пайдалы. Музыкалық сабақтарда мұғалім кейбір балалар мінез-құлқының ерекшеліктерін мұқият қарастырып, музыкалық дағдылардың көрінісін көтермелеп, кішкене музыкалық сыйлықтары бар балалардың шығармашылық белсенділігін қалайды. Мектеп оқушыларының мектепте болуының барлық кезеңінде стресстік құбылыстар болуы мүмкін – атап өткен жөн, бірінші сынып оқушыларының алғашқы айларында ең танымал бейімделу синдромы. Музыкалық білім берудің педагогикасы үшін стресстің теріс және жағымды әсерлері болуы мүмкін және осы кезеңде музыкалық-педагогикалық үдеріс бейімделу синдромының күшті және әлсіз тұстарына негізделуі керек. Осы кезеңде кейбір балалар назар аударудың жоғары деңгейіне ие, басқалары шаршады, бұл жағдайда мұғалім балалардың психологиялық жағдайын реттеу бойынша шаралар қабылдау керек.

Сабақтар тиісті музыкалық материалдарды, осы мемлекетті реттейтін іс-шараларды қолдана отырып, студенттерді белгілі бір жайлылыққа, эмоциялық қанағаттандыруға әкелуі мүмкін. Мұндай жұмыс барлық оқу жылдары жүргізілуі керек.

Жасөспірімдік сипаты.

10-12жастағы жасөспірімдердің әлсіздігімен ерекшеленеді, бұл әртүрлі жұмыс түрлерімен айналысатын мозаика принципіне сәйкес сабақтарды құрастыруды қажет ететін, осы жастағы студенттердің стереотиптік әрекеттерге және мінез-құлық нормаларына бейім екенін есте ұстаған жөн.

Бұл жағдайда сабақтың мазмұны жасөспірімнің эмоционалдық саласына бағытталуы керек. Осы жастағы мектеп оқушыларының бүкіл баладан кетуіне деген ұмтылысы олардың қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне жауап беретін ән репертуарына ерекше назар аудару қажеттілігін тудырады.

12-15 жастағы жасөспірімдер. Жасөспірімдердің ескі оқушылары энергияның артық болуын сезінеді. Ю.Б. Әлиев «Іс-шарадағы экономиканың жоқтығы үлкен жасөспірімдердің тән ерекшелігі, сондай-ақ қиындықтарды жеңудің атмосферасы – олар үшін ең жағымды. Олар күрделі міндеттерді орындайды. Сабақты ұйымдастырған кезде мұғалім бұл сапаны ескеруі керек. Көптеген жасөспірімдер мутация кезеңінде тұр, демек, ән айту қызметінде режимді сақтау қажет.

Жасөспірімдер күтпеген жағдайларды қабылдамайды. Сыныпта мұғалім өз іс-әрекеттерінде барынша көп студенттерді қамтуы тиіс, әрбір сабақ бойынша ойластыру керек. Осы жаста ұлдар мен қыздардың арасындағы қарым-қатынас өзгереді, ересектердің дүниеге деген қызығушылығы туады. Сондықтан, репертуарға адамның сезімдері мен тәжірибелеріне байланысты жұмыстар қосу қажет. Осы жастағы балалар үшін танымал болу үшін өзін-өзі бағалау мен ашқарақтық сезім. 12-13 жас аралығындағы жасөспірімдерде өздігінен білім алуға ерекше қажеттілігі анықталған, бұл факт сабақтың мазмұны мен ұйымдастырылуында ескерілуі керек. Осы кезеңде осы жастағы балалардың қажеттіліктері, мүдделері мен белгілі бір мұғалімнің педагогикалық қарым-қатынасы арасындағы үйлесімді қарым-қатынас орнату ерекше маңызға ие. Кельн университетінің профессоры Ф.М. Хасс, баланың өмірлік, музыкалық тәжірибесі арасындағы балансты орнату мәселесі, екінші жағынан, ғылым мен мұғалімнің «эго» жеңу – заманауи музыкалық педагогикадағы ең күрделі міндеттердің бірі.

7.2. Қазақстандық жалпы білім беру мектебінің «Мұрагер» бағдарламасы (А.И. Райымбергенов құрастырған).

«Мұрагер» бағдарламасы қазақ орта мектебінің «Музыка» тақырыбындағы ұлттық бағдарламаларының бірі. Бұл бағдарлама:

- домбыраны ойнауды үйрену;

- киіз мен кілем өнімдерін өндіруге арналған халықтық технологияларды дамыту және ою-өрнектерді зерттеу;

- киіз үйді зерттеу, оның құрылымы, декорациясы, интерьерлік ыдыстар және киіз үйді жинау дағдыларын меңгеру;

- халықтық әдет-ғұрыптарды және әдет-ғұрыптарды зерттеу;

- ұлттық мәдениет ескерткіштерімен танысу.

Негізгі мектепте (5-9 сыныптар) техникалық дағдыларды одан әрі жетілдіру, домбыра ойындары және репертуардың кеңеюі жүргізілуде, айтыстың дәстүрлі формаларын дамыту және оқыту; барлық облыстық мектептерді ән айтудың эпикалық дәстүрін зерттеу; типологиялық салыстыру кезінде түркі халықтарының музыкалық, аспаптық мәдениеті қарастырылады; Еуропалық классикалық өнердің негіздері музыкалық дәуір мен стильде зерттеледі; Бағдарлама заманауи жанрларды, қазақ музыкалық өнерін зерттеуді аяқтайды.

Бағдарламаны жасау барысында авторлар халықтық педагогикаға, қазақстандық дәстүрлі мәдениетті дәйекті түрде түсіну мен зерттеудің интегралды жүйесін ұсынған алғашқы бағдарламалардың бірі «Элимайдың» жұмыс тәжірибесіне сүйенді.

«Музыкалық» тақырыбындағы «Мұрагер» бағдарламасы 1-ден 7-сыныптардың жалпы қазақ мектептері үшін әзірленген және қазақ халқының тарихи-этнографиялық, ақындық, әдеби және жабайы қолданбалы өнерінің контекстінде дәстүрлі музыкаға сүйенеді.

Бағдарламаның ерекшелігі – бұл балалар өнерінің шығармашылық әлеуетін анықтауға бағытталған.

«Мұрагер» бағдарламасының негізгі мазмұны – халық аспаптары ойынын меңгерудің практикалық курсы – домбыра. Оқушыларды оқыту халық педагогикасы қағидаттарына негізделген және ескертусіз құлақпен және ұжымдық іске асырудың жаңа, бірегей әдісін қолданумен жүргізіледі. Барлық балалар домбырада үйренеді, өз қабілеттеріне және бейімділігіне қарай таңдау жасамайды.

Оқыту міндеттері:

- домбыра ойнау дағдыларын игеру және өзіңіздің бірлескен басшылығыңызда ән айту;

- қазақтың күйлерін тыңдау арқылы мифологиялық білім қалыптастыру – аңыздар;

Айтыс туралы поэтикалық негіздерді зерттеу және қарсы тұру және қазіргі заманғы тақырыптар бойынша өлеңдер жазу дағдыларын меңгеру;

- сәндік-қолданбалы өнердің халықтық технологиясын дамытумен әшекейленген заттарды зерттеу;

- түркі халықтарының музыкалық мәдениеті туралы идеяларды қалыптастыру;

- классикалық батыстық еуропалық музыканы зерттеу арқылы көркемдік құндылықтар туралы түсінік қалыптастыру.

Оқыту міндеттері:

- музыканы сүйемелдеу;
- әртүрлі ұлттардың музыкалық мәдениетін құрметтеуге;
- еңбекқорлықты, еңбекқорлықты, білім беру мақсаттарына қол жеткізуді қалайды;
- өзіне деген сенімділікті және қабілеттерді дамыту;
- өнер арқылы әлемге қатысты көзқарастарын білдіру қабілетін көтеруге;
- баланың жеке тұлғаның қалыптасуына жәрдемдесу;
- заманауи өнер нысандарына сыни көзқарас қалыптастыру, оларды дұрыс және дұрыс бағалау қабілеті.

Даму міндеттері:

- студенттердің шығармашылық қабілеттерін өнер арқылы жандандыру, бейнелеу ойлау мен балалар қиялын дамыту;
- жазбаша дағдыларды дамыту және өз жұмыстарын жасау;
- олардың мүмкіндіктерін сыни және әділ бағалауды қалыптастыру;
- музыкалық репертуарды бірте-бірте жинақтау және аспапта ойнаудың кәсіби дағдыларын дамыту.

1-ші сынып бағдарламаларының негізгі мазмұны қазақтың халық аспаптарының шығу тегі туралы әңгімелер болды. Домбыраның басты орындаушылық ұстанымдарын меңгерудің баяу және өте ұзақ үрдісі бар болғанымен, студенттер жарқын ертегілермен музыкаға тартылуы керек, интонациялық сөйлеу формулалары арқылы музыкалық тілге үйрету, халық аспаптарының уақыттарын анықтауға үйрету керек. Балалардың шығармашылық қиялын дамыту үшін суреттердегі алғашқы әсерлерін көрсетеді.

Бірінші жылдағы жұмыс нәтижесі өз домбырасымен жүретін халық әнін орындау болуы керек.

2-сыныпта оқушылардың домбыраға қатысты көзқарастары қалыптасады: балалар музыкалық аспапты ғана меңгермейді, олар сабырлы және мұқият жұмыс істеуге үйренеді. Балалар музыканы қабылдау үлкен жұмыс екендігін білуі керек, керуенді үйрену - бұл өте қиын жұмыс!

Ою-өрнектермен жұмыс жасау студенттер үшін шығармашылық міндеттердің жаңа деңгейін білдіреді. Сәндік өнердің символикалық тілін үйрену балаларға қазақтың күйлерінің музыкалық тілін жылдам түсінуге және сезінуге көмектеседі.

3-сыныптағы сабақтардың негізгі мазмұны – көрнекті күйлердің, сілем мен серияның жұмысын зерттеу.

Домбыра киюдiң бiртұтас формасын дамытады. Ою-өрнектерде жұмыс iстеудi жалғастыра отырып, студенттер дәстүрлi технологияларды өздерiнiң шығармашылығына үйретедi және өз шығармашылық тапсырмаларын алады: жеке әшекейден өздерiнiң құрамы – «өз кiлемдерi». Ою-өрнектегi жұмыс өте маңызды: бала алғаш рет символдар – әшекейлер тiлi арқылы әлеммен қарым-қатынас жасайды.

4 сынып – бiлiм берудiң бiрiншi кезеңiнiң нәтижесi, сондықтан ол балалар фольклоры ансамблiнiң құрылуымен ерекшеленедi. Қазақша, халық аспаптарында ойнауды үйрену мұғалiм үшiн қиын емес, өйткенi ол домбыра құрылымы мен саусақпен ұқсас құралдарды таңдайды. Бiрақ бұл жұмыс кезеңi балалар үшiн өте маңызды, сондықтан олардың өзiн-өзi растауы орын алады:

«Мен талантмын! – дейдi студент өзi. «Мен домбыраны ғана емес, басқа да құралдарды ойнауға үйрене аламын». Балаларда олардың қабiлеттерi мен мүмкiндiктерiне сенiмдiлiк бар. Сондықтан әр баланың шығармашылық бейiмдiлiгi бiртiндеп ашылады.

5 және 6 сынып оқушылары бiлiм беру үрдiсiнде орталық орын алады. 5-шi сыныптағы басты тақырып – айтыс, 6 сыныпта – эпикалық дәстүр (жыр, терме). «Мұрагер» бағдарламасында әнгiмелер мен эпикалық шығармаларды зерделеу студенттердiң оқулықтар мен жырлардың түрлерiн оқып, дәстүрлi оқу орындарын оқып үйрену, дәстүрлi түрде насихаттаудың негiздерiн үйрену, балаларға мектепке, мұғалiмге, достарға, адамгершiлiк құндылықтарға деген көзқарасын бiлуге үйретедi қазiргi заманғы өмiрде жақсы және жаман қарым-қатынас. Студенттер ойын аспаптары дағдыларының репертуарын аяқтайды.

7-шi сыныптың басты тақырыбы – «Әлемдiк музыкалық мәдениет».

Әлемдiк мәдениеттiң классикалық мұрасын зерделеу түркi халықтарының музыкасымен басталады. Педагогикалық мiндет – студенттерге қазақтың дәстүрлi музыкасының бiрыңғай түркi мәдениетiнiң бөлiгi екендiгiн көрсету.

Екiншi тақырып – бүкiл бағдарламаның соңғы бөлiгi Батыс Еуропа музыкалық мәдениетiнiң классиктерiнiң туындыларын зерттеуге арналған. Еуропада аспаптық музыканы дамытудағы ең жоғары жетiстiк – бұл музыкалық аспаптардың ең озық түрлерiн құрастырған симфониялық оркестр. Қорытындылай келе, Қазақстанның заманауи өнерiне кiрiспе.

7-сыныпта студенттермен жұмыс iстеудiң педагогикалық және әдiстемелiк принциптерi өзгередi. Егер барлық өткен жылдарда ағзалармен жұмыс iстеудiң дәстүрлi технологиясын игерудiң практикалық курсы болса, домбыра мен басқа да халық аспаптарының ойынын игеру, айтыс пен жырдың ақындық негiздерiн оқып үйренсек, 7-шi сынып оқу бағдарламасы әлемдiк музыкалық мәдениет туралы ақпаратқа негiзделген.

«Мұрагер» бағдарламасы мобильді айнымалы құрылымды білдіреді: домбыраны ойнаудың әдіснамалық негіздерін сақтай отырып, бағдарлама Қазақстанның кейбір өңірлерінің музыкалық дәстүрлерінің аймақтық ерекшеліктеріне сәйкес зерттелген жұмыстардың кейбірін басқалармен алмастыруға мүмкіндік береді. Әр түрлі өңірлерде бағдарлама репертуарының негізі жергілікті домбыра күйінде және әндерде, терминдерде және дуалдарда негізделуі мүмкін.

Мұрагердің басты айырмашылығы – бұл бағдарлама оқушылармен көп жылдық тәжірибе нәтижесі болып табылады. «Мұрагер» бағдарламасы бойынша жұмыс 1987 жылғы қыркүйекте Алматы қаласында №12 қазақ орта мектебінде басталды, 1991 жылдан бастап № 159 гимназиясында жалғасып, 1995 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін «Кокіл» мектебінде сынақтан өтуде.

Эксперимент барысында белгілі қазақстандық ғалымдар А.Мұхамбетова, Е.Сабитов, Б.Ибраев, А.Сейдембеков, Б.Тілеуханов және басқалар бағдарламаға бағытталған және жұмыс істеді.

Пәнаралық байланыс:

«Мұрагер» бағдарламасы күрделі пән болып табылады, ол мыналармен пәнаралық байланыстарды қамтиды:

Қазақ тілі мен әдебиеті:

- интонациялық-сөйлеу формулалары арқылы концептикалық музыкалық тілдің қалыптасуы;
- музыкалық аңыздар мен күйлердің шығу тегі туралы әңгімелерді тарту арқылы сөйлеу мәдениетін дамыту;
- әртүрлі эпикалық мектептермен таныстыру;
- студенттердің дәстүрлі насихаттау және поэзия негіздерінің кейбірін зерттеу.

Бейнелеу өнері және сәндік-қолданбалы өнер:

- музыкаға деген көзқараста балалардың қиялын және қиялын дамыту;
- ою-өрнектермен жұмыс жасауда дәстүрлі технологияларды зерттеу;
- символдық мюзикл тілінің ою-өрнегі арқылы түсіну.

Ритм:

- ритмдік үлгілердің қозғалысы арқылы ырғақты және беруді үйрету;
- би қозғалысы арқылы музыкалық бейнелер құру.

Технология:

- шығармашылық тапсырмаларды орындауға арналған әшекейлер жасау үшін халықтық технология принциптерін меңгеру.

Бізді қоршаған әлем:

- мектеп өміріне идеологиялық көзқарас қалыптастыру, қазіргі әлем құндылықтары, «жақсы нәрсе» және «жаман нәрсе» ұғымдарын анықтау.

7.3. Д. Б. Кабалевскийдің «Музыка» бағдарламасының негізгі принциптері мен мазмұны

Жалпы білім беретін мектептегі музыкалық сабақтардың негізгі міндеті оқушыларға музыкалық өнерге деген қызығушылық пен қызығушылықты арттыру, музыкалық мәдениеттің эстетикалық өлшемдерін қалыптастыру, түрлі жанрдағы музыкалық шығармаларды тыңдау, тыңдау және тыңдауды үйрену, осы міндеттерді тек жалпы білім беретін мектептегі музыка сабағында орындау болып табылады.

Музыкалық сабақ тұтас үдеріс, музыкалық әрекеттің барлық түрлерін бірыңғай жүйеге біріктіруге көмектесетін ұйымдастыру әдісін табу қажет. 1970-1980 жылдары көрнекті композитор, музыкант – ағартушы Дмитрий Борисович Кабалевский осы тапсырманы орындауға қатысты.

70-ші жылдары басталған музыкалық сынақтан өтудің жаңа бағдарламасын жасайды. Бағдарлама Д. Кабалевский музыкадан келеді және музыкаға сүйенеді, жаратылыстану және органикалық түрде музыканы өнер ретінде байланыстырады, музыкамен мектеп пәні ретінде, ал музыкадағы музыка мектебі, әрине, өмірмен байланысады. Көркем, эстетикалық, тәрбиелік, оқытушылық функцияларды, музыкалық өнерді орындау өмірдің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады, студенттердің рухани әлемін қалыптастырудың аса қажетті құралы ретінде.

Мектеп оқушыларының музыкалық дамуының негізгі принциптері музыка мен өмір арасындағы байланыстарды біртіндеп кеңірек әрі терең жариялау болып табылады. Бұл тәсіл музыканы оқыту процесін қоғамдағы музыкалық мәдениеттің жалпы даму үдерісімен ажырағысыз біріктіреді. Д.Кабалевский мақсаты: музыкалық өнерге, оның әлеуметтік рөліне және әлеуметтік мақсаттарына тұтас көзқарас негізінде мектеп оқушылары арасында музыкалық мәдениетті қалыптастыру.

Бағдарламаның маңызды міндеті – студенттерге музыкалық сабаққа қызығушылықты арттыру. Ол үшін эстетикалық дәмді дамытудың ең маңызды міндетіне жауап беретін жоғары көркемдік материалға қосу қажет. Кабалевский музыка туралы қызықты, мазмұнды қызықты сөз мәселесінің маңыздылығын зерттейді, өнер заңдарына сәйкес музыкалық сабақ құрып, музыка сабақтарында рухани қарым-қатынастың ерекше атмосферасын құрып, балалар орындаушылық іс-шараларының түрлі түрлерін тартады және олардың музыкалық және шығармашылық көріністерін ұйымдастырады.

Бағдарламаның бастапқы позициясы – музыка туралы ойлау қабілетінің дамуы үшін музыкалық мәдениетті дамытудың психологиялық механизмі ретінде қарастырылатын музыканы қабылдау категориясы, ол музыканы тыңдап, ешбір жағдайда музыканы тыңдауға мүмкіндік бермейтін ең белсенді формалардың бірі студенттік қызмет.

Бағдарламаның маңызды ерекшелігі – оның музыкалық мәдениетке деген ризашылық ретінде жүйемен сипатталатын тақырыптық құрылымы. Әрбір сынып – осы көтерілудің белгіленген кезеңі.

Балалармен жұмыс істеудің әдіснамалық принциптерінің бірі ретінде импровизацияға бағдарламада үлкен мән беріледі. Бұл қағидаттың қолданылуы музыкалық мұғалімге сабақта «құрылысты» құруды, балалардың ой-санасын, әсерлерін білдіруге деген қажеттілігін және дайындығын ынталандыруды талап етеді.

Музыкалық-педагогикалық тұжырымдамасы Д.Б. Кабалевский музыкалық мәдениетті қалыптастырудағы музыкалық қабылдаудың шешуші ролі, музыкалық өнер заңдарына негізделген оқу бағдарламасының тақырыптық құрылысы, ұқсастық пен айырмашылық принципі сияқты негізгі қағидалардан басқа (музыканы және өмірді қосу, келесі әдістерді қамтиды):

- бағдарламаның тақырыптары, нақты музыкалық шығармалар, музыкалық дағдылар мен қабілеттер, музыкалық және шығармашылық тәжірибелер және т.б. арасында әртүрлі байланыстарды орнатуға бағытталған «алға» және өткенге жаңа деңгейде «қайту».

- әр түрлі музыкалық туындылардың түрлерін, музыкалық шығармалар түрлерін, жұмыстың формаларын, климакстың болуын және т.б. ұқсастығын үйлестіретін композициялардың құрылысын салған эмоциялық драматургия.

- Оқу үрдісін құрудың келесі логикасын қарастыратын рефлексия әдісі: мұғалімнің айқын көркемдік-педагогикалық тапсырмасы; оқушылармен бірлесе отырып, бұл мәселені шешу үшін, студенттердің өздері келуі керек қорытынды шешімі.

Д.Б. Кабалевский бағдарламада «тақырыптық компастың» бар екеніне баса назар аударып, мұғалімге «жыл бойы сабақтардың бағытын анық көруге және эстетикалық білім беру саласында өте қиын тапсырманы шешуге көмектеседі – студенттердің талаптарын белгілеу».

7.4. «Елімай» бағдарламасының музыка сабағында дәстүрлі мәдениет әдістерін қолдану.

«Елімай» бағдарламасы фольклордың өмір салтының ұлы тазартатын күші бар екеніне терең сенімге негізделген. Ұлттық, рухани құндылықтарды беру мен сақтаудың табиғи процесін қалпына келтіру маңызды.

Фольклорды балалардың өміріне органикалық енгізуге талпыныстар «Елімай» қазақ тілінде оқыту мектептері үшін музыкалық бағдарламаның авторлық концепциясында көрініс тапты.

«Елімай» бағдарламасының мазмұны:

- мектеп оқушылары музыкалық шығармашылыққа қызығушылық танытып, табиғатта ашық музыкаға деген қызығушылықты сезіну, өнермен байланыста болудың терең, қажеттілікке айналуы. Бұл міндет, ең алдымен, бағдарламаға ұлттық көркемдік шығармашылыққа негізделген, балалар репертуарында қызықты, жоғары көркемдікті қосу арқылы шешіледі;

- эмоционалды түрде қабылдауды ғана емес, өнер туындыларын бағалауға, әртүрлі құбылыстарды салыстыруға, әртүрлі сипаттағы және стильдегі жанрлар мен музыкалық дәуірлерді дамытуға мүмкіндік беретін жоғары көркемдік дәмді тәрбиелеу. Бұл міндет, ең алдымен, бағдарламаның белгілі логикалық сәйкестілігіне байланысты шешіледі, оның негізі - қазақ музыкасының табиғатын көрсететін талдау, ал студенттер музыкамен және оның өмірі мен басқа да шығармашылықпен байланысы туралы негізгі білім алады. Әрине, халық музыкасын білу арқылы олар кез-келген ұлттың музыкасына тән жалпы сипаттағы ақпарат алады;

- мектеп оқушыларының дағдыларын қалыптастыруға, музыкалық өнермен қарым-қатынас жасаудың әртүрлі практикалық тәсілдерін игеруге бағытталған оқытуды ұйымдастырады. Сонымен қатар бұл ұлттық этникалық құрылымға тән жалпы дағдылар мен қабілеттердің қалыптасуы, этникалық ырғақты құрылымдардың ұлттық генетикалық бейімділігін ескере отырып, қазақ музыкалық мәдениетінің нақты дағдылары мен қабілетін қалыптастыруды білдіреді.

Осылайша, «Елімай» бағдарламасының басты мәселесі студенттердің рухани әлеміне, олардың идеологиялық және моральдық көзқарастарына, эстетикалық дәмді қалыптастыруға, яғни музыкалық мәдениетті дамытуға ғана емес, сондай-ақ олардың бүкіл өмірлік мәдениетін қалыптастыруға арналған мақсаттарды қою сабағы болып табылады. мектепте жұмыс істеу және жұмыс барысында олардың әсерлері туралы хабардар болу. Осыдан бастап, историзмнің, үздіксіздік пен интеграцияның ғылыми қағидаттары оқу және білім берудің жалпыға ортақ қағидаттары алынып тасталмаған бағдарламаның басты бағыты болып табылады; көрнекі дәйектілік, жүйелі, оқу үрдісін оңтайландыру принциптері, қызмет қағидаттары, тәуелсіздік, адалдық, ынта-жігер;

«Елімай» бағдарламасындағы дәстүрлі көркем мәдениетіне орай, музыкалық мұғалімдерге қазақ халқының рухани мәдениетінің көздерін пайдалану мүмкіндігін беріп, фольклорда, халықтық мерекелер мен салт-дәстүрлерде, халық шығармашылығында, – ұлттық педагогикада, ұлттық ойындарда және спорттық ойда этнос мәнісі толық көрінеді.

Қазақ халқының дәстүрлері көптеген өмірлік жағдайларда мінез-құлық нормалары, нұсқаулықтар, сұлулық туралы идеялар, балаларды тәрбиелеудің тәсілдері мен әдістері, жұмыс дағдылары және т.б.

«Елімай» бағдарламасы тарихи фольклор материалдарын тарихи тақырыптарда кеңінен пайдаланады, көбінесе бұл аспаптық пьесалар. Ұлы музыкалық фольклорда халықтың тағдырында маңызды тарихи оқиғалар бар.

Бағдарламаның тақырыбы кез-келген халықтық материалдың есебінен табиғи түрде қаныққан және тереңдетілген болуы мүмкін. Әртүрлі жас кезеңдерінде пластикалық импровизация біртіндеп әдебиетпен (ертегілер, жұмбақтар, мақал-мәтелдер және т.б.) ауыстырылуы мүмкін, аспаптық, драмалық. Бұл музыкалық сабақтарда дәстүрлі көркем мәдениетті пайдалану үшін Елима бағдарламасының жаңа негізгі тәсілдері.

7.5. Жалпы білім беретін қазақ мектебіндегі музыкадан бағдарлама. (құрас: Ш.Б. Құлманова, Б.Р. Сүлейменова, М.А. Оразалиева).

Музыканы қабылдайтын, басқа халықтардың өнеріне аса құрметпен қарайтын және классикалық музыканы түсінетін рухани бай, творчестволық белсенді жетік жеке тұлғаны тәрбиелеу.

Музыка өнер құралы ретінде эстетикалық тәрбие берудің маңызды жолдарының бірі болып табылады. Ол көркем бейне арқылы оқушыларды қоршаған ортада болып жатқан түрлі құбылыстардың шын бейнесін ашуда жаңа ой-өрісін байытып, өмірлік тәжірибесін кеңейтеді.

Ғылыми еңбектерге талдау жасау: өнертану, қазақ музыкасының тарихы, музыкалық-педагогикалық жұмыстар және бастауыш мектеп оқушыларының физиологиялық, психологиялық даму жөнінде әдебиеттер, шет елдің алдыңғы қатарлы музыкалық практикалық ойлары, сол сияқты бағдарлама авторларының көп жылдар бойы ән-күй пән мұғалімі жұмысы барысында жинақтаған мол тәжірибелері бастауыш буыны баласының білім дәрежесін анықтауға, қазақ халық музыкасына және дүние жүзілік музыка өнеріне оларды баулып, бейімдеуге ең сәтті де дұрыс жол табуға мүмкіндік береді.

Бағдарлама мақсаты – музыка өнері арқылы рухани бай, творчестволық белсенді, музыкалық дамыған, халық музыкасын өмірдің бейнесі ретінде түсініп және оны сүйетін, халқымыздың әдет – ғұрыптары мен салт-дәстүрлерін, қастерлеп классикалық музыканы және басқа халықтардың өнерін сыйлайтын жеке тұлғаны тәрбиелеу.

Бағдарламаның тәрбелік және білімділік міндеттері

1. Халық музыкасына құрметпен қарау, ұлттық салт-дәстүрлеріміз бен әдет -ғұрпымызды қастерлеуге тәрбиелеу, қазақ музыкасымен өнерінің өз ара байланысын ашып көрсету.

2. Классикалық музыкаға және дүне жүзінің музыка өнеріне жақындастыру, белгілі композиторлардың, музыканттардың орндаушылардың шығармашылығымен таныстыру, солардың үлгілеріне тәрбиелеу.

3. Музыка тыңдау және орындау барысында оған шығармашылықпен қарауға тәрбиелеу, қызғушылғы мен қиялын дамыту өмір құбылыстары мен музыканың өзара тығыз байланысын түсіндіру.

4. Орындаушылық және тыңдаушылық біліктілігін дамыту, музыканы түсінуге, дұрыс музыкалық талғамын қалыптастыру

5. Музыкалық қабілеттілігін дамыту және музыкалық білім беру.

Бағдарлама тақырыптық жүйемен құрылып, ондағы берілген жылдық және жарты жылдық немесе тоқсандық материяларда бірізділік сақталған.

Авторлардың негізгі ойы барлық сыныптарға ортақ бір тақырыпты қалдыру “ Ән-күй-халық қазынасы”. Осы тақырып 1-4 сыныптардың әрбірінің музыкалық материалдарынан көрініс тауып отыр, сол сияқты мақсатымен міндеттері сәйкестендірілген. Сонымен қатар тоқсандық, жарты жылдық, жылдық өз алдына тақырбы белгіленген . жүйелікпен бірізділікті сақтап, келесі тоқсан және сыныппен байланыстыра отырып, негізгі аталған тақырыпты ашады.

Бағдарламадағы музыкалық материал педогогиканың дидактикалық принциптері негізінде және музыкалық педагогикалық ескере отырып - алынды музыкадағы оқытудың тәрбелеушілік, білім берушілік, дамытулық принципінің бірлігі, ғылымилық принципі, музыкалақ оқытудың процесіндегі тиімді жолдар принципі, музыкадағы оқытудың беріктігін мен нәтижеге жету принципі.

Бағдарлама күйлер мен әндерді таңдауда халық педогогикасына сүйенеді . Музыка сабағы музыкалық іс-әрекеттің негізгі түрлерін ескеріп бірлестік құралған, ән айту, музыка тыңдау музыкалық сауаттылық және басқа қосымша іс-әрекеттер, музыкалық ырғақтың, суырып-салмалық, суреттар суреттер салу т.б. Олардың тақырыптың жүйе бар. Бағдарламадағы музыкалық материалдар балалардың тереңірек және жан-жақты білуі, олардың өзара байланысын көріп, өмір бинесінің мәнін түсіну үшін таңдап алынған.

Барлық сынып бағдарламасында әрбір сабаққа үлгі жоспар мен әдістемелік нұсқаулар берілген. Оның өзі мұғалімнің жұмысын жеңілдету үшін көмегін тигізеді. Бағдарламаға қоса хрестоматия, фоно хрестоматия беріледі.

Сабақтың жоспары мен нұсқауларын бір сағатқа ыңғайланып құрылған. Өйткені, мектептің көпшілігінде жалпы оқу жоспары бойынша музыка сабағына аптасына бір сағаттан берілген. Бірақ осы бағдарлама мен екі сағаттың да өткізе беруге болады. Жылдық, тоқсандық және сабақтардың тақырптарын өзгеіссіз қалдырғанымен, сабақта үйретілетін әндер мен таңдалатын музыканы басқа мысалдармен ұлғайтатын мүмкүндігі бар.

7.6. Орыс тілінде оқытылатын Қазақстан мектептеріндегі “Музыка” бағдарламасына қосымша.

(1-8 сыныптар, құрас: Л.П. Мамезерова, Г.М. Самотокина. Жетекші: Б.Ғизатов)

Музыка арқылы тәрбиенің өнегелі эстетикалық аспектісін күшейту.

Орыс тілінде оқытылатын қазақ мектептеріндегі бұл музыка бағдарламасы Б.Ғизатовтың жетекшілігімен құрылды. Бағдарламаның авторлары Л.П.Мамезерова, Г.М.Самотокина Қазақстан композиторларының шығармаларын, халық музыкасын (аспаптық және әншілік) аспаптардың дыбыстық бояу ерекшеліктерін негізге ала отырып, балалардың бойында музыкалық қызығушылығын және қабілетін дамыту мақсатында құрастырды.

Бағдарламаның негізгі мақсаты-рухани мәдениетті қалыптастыруда оқушыларды ұлттық музыкаға (халықтық, композитор шығарған) баулу.

Бағдарламаның басты ережелері:

- Қазақстан композиторларының шығармашылық мұралары үйрену;
- қазақтың халық музыкасын (әншілік және аспаптық) меңгеру;
- қазақтың халық аспаптарының дыбыстық бояуларының ерекшеліктерін үйрену;
- музыка арқылы тәрбиенің өнегелі-эстетикалық аспектісін күшейту.

Сынақ сұрақтары

1. Қазіргі заманғы оқушылардың музыкалық дамуының жас ерекшеліктерін анықтайтын объективті факторларды сипаттаңыз.

2. Жасөспірімдермен тәрбие жұмысын ұйымдастыруға мұғалімнің қандай қиындықтары бар?

3. Ескі жасөспірімдермен жұмыс істеудің ең қиын жолы қандай?

4. Д. Б. Кабалескимен және А.А.Раимбергеновтың жұмыс стилінде жалпы нені көруге болады?

5. Елімай бағдарламасының мазмұны мен «Мұрагер» бағдарламасының ұқсастығы мен айырмашылықтарын анықтаңыз.

Өзіндік жұмыстарға арналған тапсырмалар

1. Д. Б.Кабалевскийдің«Музыка» бағдарламасы бойынша сабақты ұйымдастыру және жоспарлау кезінде ескерілуі керек негізгі ережелерді кеңейтіңіз.

2. Д. Б. Кабалевский әзірлеген оқыту жиынтығын сипаттаңыз.

3. Музыкадағы оқу бағдарламаларының тақырыптық құрылысына авторлық топтардың жалпы және нақты тәсілдерін кеңейтіңіз.

4. Өзіңіздің таңдалған тақырыптарыңыздың біреуі үшін таңдалған музыкалық оқу бағдарламаларының бірі үшін музыкалық сабақ жоспарын жасаңыз.

8 ТАРАУ. Шетел зерттеулеріндегі музыканы оқытудың әдістемелік мәселелері

Шетел мемлекеттерде, музыка тәрбиесіне көзқарастары халықтар арасында бірдей болды. Сонмен қатар әр мемлекеттің өзіндік ерекшеліктері бар, спецификасы, толық ұлттық мәдениеттілік ерекшеліктер. Мектеп балаларының музыка тәрбиесі басты мәселе болып, мемлекеттік іс болған және адам, жаңа тұлға дайындау мәселесі болып шешілді.

Музыка тәрбиесінде барлық мемлекеттер мен қарым – қатынас жасау (конкуренциялар, әдістемелер мен алмасу, балалар ұжымымен барып орындау, оқытушылардың) жеке қарым-қатынастары үлкен орын алған.

Теориямен практикада музыка тәрбиесінде Золтон Кодай мен Карл Орфтың жасап шығарған әдістемелері үлкен міндет атқарды. Үлкен жұмыс нәтижесін Венгрия халқы алды. Венгрияның жалпы білім беретін мектептерінде әр аптада екі сағаттан музыкадан сабақ беріледі. Сонымен қатар 90 шамалы мектепте музыка сабақтары басым, музыкалық бағытта жүргізіледі.

2-8 сыныптарда күн сайын екі сағат музыка сабағы беріледі, ал бірінші сыныпта аптасына алты сағат. Бесінші сыныптан жоғары атасында төрт сағат беріледі де оқушыла бірінші сыныптан бастап, кішкене келген флейтада ойнауды үйренеді. Үшінші сыныпта түрлі басқа музыкалық аспаптарды ойнады үйретеді.

Төртінші сыныптан бастап, балалар ансамбльдерде, оркестрлерде ойнай бастайды. Бұл мектептердегі ерекшелік мұндағы барлық балалар музыкалық аспаптарды үйренуі қамтамасыз етеді, оқушылардың сабақ үлгеруі басқа мектептердің сабақ үлгерімінен анағұрлым артық екендігі көрінеді.

Жастарға музыкалы-эстетикалы тәрбие беру ісіне көп еңбек сіңірген оқулықтар, ғылыми-методикалы нұсқаулар жазған венгер композиторы профессор Золтан Кодай. Музыкалық қабілетті тәрбиелеуде венгерлік системаның өзіндік бағыты бар. Мұнда музыкалы тәрбиенің өзегі болып өзгермелі-До тоникасы алынған.

Бастапқы кезде оқушылар тек До-мажордан басқа ештеңе үйретілмейді де, басқа биіктіктегі мелодиялардың дыбыс қатары, жоғары-төмен болғанымен, До-мажор дыбыс қатарымен айтылады. Өзгермелі До-тұрақты дыбыс системасы алғашқы музыка әліппесін үйренерде практиккалық пайдасы мол. Өзгермелі жоғарылықтан дәл жоғарылыққа көшу аса қиындыққа соқпайды. Европа елдерінің біразында музыкалық дыбыстар тек әріпті аттарымен аталып жызылады да С,Д,Е,Ғ,С,А,Н. Ал До,Ре,Ми, Фа,Соль,Ля, Си, деп жеті қатарлы дыбыстарды ғана айтады. Сонымен қатар әр дыбысты сол қимылмен көрсетеді. Венгер мектептерінде де

біздің музыкалық тәрбие секілді музыкалық саздық биіктеріне тәрбиелеу жағына баса көңіл бөлінеді. Қорытып айтқанда венгер мектептерінің жастарға музыкалы эстетика саласында тәрбие беру мәселесінде үлкен жетістіктерге жеткені мәлім.

Болгарлық жолдастардың да музыкалы тәрбие жағы соңғы 35 жылдың ішінде айтарлықтай жетістіктерге жетті. Олардың музыкалық тәрбие мәселесінде негіз етіп қолданылатын белгілі музыканты Борис Тричковтың «Столбицы» – «сатылау» деп атайтын система бойынша жүргізеді. «Столбица» – сатылау деп музыкалық сауаты жоқ жастарға арнап шығарған көрнекті құралды айтады. «Столбица» – системасының мақсаты музыкадан алғашқы сауат беріп, нота сауатын тез таныту. Бұл система бойынша нота сызығының қажеті шамалы, басқыштардың биіктігіне сызықтар және нотаның аттары жазылады.

Болгария мектептерінде, оқушылар сарайында ән-музыканың жоғары сатыда екені 1968 жылы Москвада өткен одақтық музыкалы-эстетика жөнінде болған конференцияда байқалған еді. Осы конференцияда жасаған баяндамаснда халық артисі, Георгий Дмитриев атындағы Пионер Сарайының «Бодрая смена» атты балалардың қорстудиясының бас дирижері Бонцо Боцев. Бұл жөнінде едәуір тиімді пікір айтты. Оның алып келген оқушылар мен жастардан құралған төрт дауысты хор ұжымының орындалуындағы халық әндері, болгар композиторларының шығармаларымен Моцарттың «Бесік жырын» асқан шеберлігімен орындаған шығармаларын бүкіл конференцияға қатысушылар шын ниетімен тыңдап үлкен ризалығын білдірді. Бұл балалардың жас өнер коллективі өзінше жеке гастрольге шығып, Москва, Варшава, Дюсселдорф, Берлин, Прага, Будапешт қалаларында болып өз таланттарын танытқалы 20-30 жылдар болыпты. Жастар арасында әнді, музыканы насихаттау жағынан «Бодрая смена» үлкен қызмет атқаруда.

Чехославакиялық достардың мектептерінде өздеріне тән айтарлықтай музыкалы методика жоқ деуге болады. Оларда жоғарыда айтылғандай, түрлі музыкалы тәлім-тәрбие, методикалы әдістерді қолдана келіп, балаларды жастайынан әнге, биге, музыка тыңдауға, ән музыкалық жұмбақ түрлі көрсеткіш, дыбыс құралдарын пайдалана отырып, олардың музыкалық қабілетін адмытып, эстетикалы талғамын, музыкаға деген талғамын, құмарлығын, құштарлығын бір бағытта тәрбиелеуде. Нота сауатыны мен нотаны оқу, білу оларды әндетіп айту мен тығыз байланыста жүргізіледі екен.

Чехославакияда мектептерінің оқу мерзімі 12 жыл, балалар 6 жастан бастап бірінші сыныпқа барады. Музыка сабағы 1-9 сыныптарды арнаула пән ретінде бір сағаттап барілгенде 10-12 сыныптарда біздегі секілді факультативті жүргізіледі. Чехия мектептерінен бір ерекшелігі, оларды му-

зыка сабаының арнаулы программасы жоқ. Сабақты жоспарлау, оның методика жақтарын оқытушының өздері қарастырады. Музыка сабағын беретін оқушыларға жыл сайын өткізілетін методикалық семинарлар мен конференцияларда жалпы методикалық нұсқаулар беріліп отырады. Бірінші бесінші сыныптарға музыка сабағын өз сыныбының оқытушысы береді де, алтыншы сыныптан жоғары арнаулы білімі бар оқытушылар жүргізеді. Музыка сабағын үлгене алмаған балаларды арнаулы мектепке көшіріп, онда екі-төрт жыл оқытып, өзінің бұрынғы сыныбымен мектебіне қайта отырғызады. Себебі ән айтуға дауыстары жоқ сыныптағы екі-бес оқушылардың әнлді айтып үйрену қабілеті нашар болғандықтан оларды басқа оқушылармен бірге қалдырып бір программамен жүргізу оқытушы үшін көп еңбек.

Батыс европа туысқан елдермен біздің Балтика бойындағы туысқан республикамыздың мектептеріндегі – музыка сабағының барысында, оқытылу методикасында көтеген жетістіктердің бар екендігінде күмән жоқ. Оларда мектептің алдында отбасын балабақшадан бастап балалардың музыкалы қабілетін дамыту мәселесі қойылады. Мұның төңірегінде көптеген арнаулы мамандар еңбектерінің жетістіктерін методикалы нұсқауларға, арнаулы, көмекші музыкалық оқу құралдарына жазылған, бүгінгі күндері нотамен ән, хор айту халық музыкалы аспаптарда ойнау бір салтанатты музыкалы дәстүрге айналып кеткен.

Жапония мектептерінде музыка сабағын беру жайы басқа елдерден айтарлықтай ерекшелігі бар, олардың бірінші сыныбында музыка сабағы аптасында үш рет болса, екі мен сегізінші сыныптарда аптасына екі рет, ал тоғызыншы сыныпта аптасына бір рет берілген.

Музыка сабағын орта немесе жоғары білімдері бер мамандарағ бару жіктелеген. Мектептерде оқушылардың ырғақты қабілетін дамыту ісі алға қойылған сол мақсатпен оларға: балалар бақшасынан бастап тамбурин, кастаньэта, бубна, кіші барабан, ұшбұрыш әрі тарелка тәрізді ұрмалы соқпылы аспаптарда түрлі ырғақты соғып үйретеді. Сонымен қатар оқушыларды металлофон, ауыз гармоны, физгармония секілді музыкалы аспаптарда, өздерінің айтып үйренген әндерінің үзіндісін осы аспаптарда ойнап, игеру жағына үлкен көңіл бөледі жапония мектептерінің барлығында хор үйірмелері бар, олар аптасында екі рет дайындығын жүргізеді. Ал, балалар бақшасында музыканың ролі күшті. Онда музыкалы тәрбие сабағы күн сайын бір сағаттан өткізіліп тұрады.

Балалардың музыкалық тәрбиесінде орындалатын тапсырма бойынша, есту, екпін, музыка тыңдаумен, ән айту, аспапта ойнаумен шектелмеу керек, музыкалық тәрбиенің мақсаты-шығармалық орпозиясын өсіріп отыру керек, жан-жақты дамып, өздігінен теріп ойнай білу, өзі ойлап шығара білу керек. Мұндай жұмысты сөзбен, қимылмен, бимен, портопианомен

іс-әрекетпен көрсете білу қажет. Тығыз шығармашылық достық композиторлардың әрқайсында халықтар арасында шығармашылық ұжымдармен, әнші-солистермен, көрші мемлекеттермен арақатынасты ұлғайтып шығармаларының өсуге көмектесті. Шығармашылық жетістіктер, түпкі идеямен дүниежүзімен байланыс жасап дүниежүзінің прогресивтік өнерде алғашқы оранда тұрады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Музыка мұғалімін дайындау жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде басты орын алады. Көрнекті ғалымдар педагогтың кәсіби қызметінің негізгі құрамдас бөліктерін атап көрсетеді: конструктивтік – кәсіби, коммуникативтік, зерттеу, музыкалық-орындаушылық. (Ф. Н. Кузьмина, В. А. Сластенин, А. И. Щербаков және т. б.). Музыка мұғалімі үшін бұл компоненттердің барлығы өзінің өзектілігін жоғалтпайды, бірақ атаулы іс-әрекетке тән сипаттамаларды қамтиды.

Студенттердің педагогикалық қызметке кәсіби дайындығын қалыптастыруда ең алдымен балаларды эстетикалық тәрбиелеудің қазіргі заманғы міндеттерін ескеру қажет, бұл үшін мектепте оқытылатын музыкалық шығармалардың адамгершілік және эстетикалық мазмұнын музыкант-педагогтарды даярлау қажет.

Қазіргі жағдайда студенттерді тек дәстүрлі емес, сонымен қатар жұмыстың жаңа формалары мен әдістерін пайдалануға, мектептегі музыкалық-педагогикалық үдерісті ұйымдастырудың өзіндік тәсілдерін баламалы негізде әзірлеуге және енгізуге үйрету аса маңызды. Оқу бағдарламасы бойынша жұмыс істейтін кез келген музыка мұғалімі өз нанымдарын, жинақталған тәжірибесін, кәсіби құзыреттілігін ескере отырып, өз түзетулерін енгізе алады. Оқытушы сұрақтарды алмастыра алады, сабақты ұйымдастыру мен өткізуде өзінің тексерілген әдістерін қолдана алады, қосымша оқу-әдістемелік, музыкалық материалдарды толықтыра алады.

Музыкалық білім беру әдістемесі бойынша оқу үдерісі студенттің ізденушілік зерттеу қызметін белсендіруге бағыттайды. Бұл студенттік ғылыми-зерттеу конференцияларына қатысу, курстық және дипломдық жұмыстарды дайындау.

Музыка мұғалімінің жұмысы көп қырлы және олардың әр түрлі функцияларын орындауды көздейді. Әрбір қызмет белгілі бір мақсаттарға бағынып, орындалатын іс-қимылдар жүйесі арқылы шешіледі.

Болашақ маманның кәсіби-педагогикалық бағыттылығының негізін қазіргі талаптарға сәйкес жалпы және арнайы пәндерді оқыту құрайды. Маманның педагогикалық бағыттылығы өзіне тек өз көзқарастары мен нанымдарын ғана емес, сонымен қатар алған білімін шығармашылық тұрғыдан қорыту қабілетін, оларды болашақ мамандығының ерекшелігімен байланыстыра білу қабілетін қамтиды.

Болашақ маманды дайындау кезінде педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру қажет, ол мектеп оқушысымен қарым-қатынаста музыкалық сабақтарда, сыныптан тыс музыкалық қызметтің әртүрлі формаларында қажет болады.

Қазіргі уақытта оқу үрдісінде пәнаралық байланысты қолдану мәселесіне, материалды меңгеруге, ептілікті қалыптастыруға, ақыл-ой іс-әрекетінің тәсілдерін зерделеуге, оқушылардың танымдық қызығушылықтарын қалыптастыруға пәнаралық байланыстардың ықпалына арналған көптеген зерттеулер бар.

Студенттердің пәнаралық әсер етудің негізгі әдістерін білуі, өнер бойынша жүйелі білімді қалыптастыруға ықпал етеді, студенттердің ойлау қызметін дамытады, болашақ педагогтарды даярлауды одан әрі жетілдіру үшін қажетті оқыту нысанының прогрессивті бағыттарын таңдауға ықпал етеді.

Ұсынылатын әдебиет студенттің музыкалық-педагогикалық сипаттағы мәселені өз бетінше меңгеруіне арналған. Өз бетінше жұмыс істеуге арналған сұрақтар студенттің меңгерген білім сапасын, практикалық іскерліктері мен дағдыларын анықтауға көмектеседі. Оқыту және әдістемелік материалды талдау барысында қалыптасатын музыкалық-педагогикалық қызметке қызығушылық қажетті өмірлік қажеттілікті біртіндеп өзгерте алады.

Оқу құралында әдістемелік мәселелерді шешудің әртүрлі тәсілдері ұсынылады, болашақ мұғалімге өзінің кәсіби позициясын қалыптастыруға көмектесетін музыка сабағын құру және ұйымдастыру, музыкалық-педагогикалық қызметтің өзінің кәсіби қызметі процесінде жетілдірілетін стилін таңдау болып табылады.

ТЕСТ ТАПСЫРМАЛАРЫ

1. **Балалар дауысының тәрбиесі» еңбегінің авторы**
А. А. Жұбанов
В. С. Ұзақбаева
С. М. Балтабаев
D. Ә. Нұғманова
E. Ө. Байділдаев
2. **Қазақстанда Д.Б.Кабалевскийдің бағдарламасы бойынша эксперименттік жұмыстың жүргізілген жылы**
А. 1977
В. 1974
С. 1980
D. 1979
E. 1978
3. **Бастауыш сынып оқушыларына тән психологиялық-педагогикалық ерекшеліктер**
А. Зейінділік, ынталылық
В. Халық музыкасына қызығушылық
С. Өз бетінше жұмыс істеуге ұмтылыс
D. Теңеуге, салыстыруға бейімділік
E. Анық қиялдауы, ойынға бейімділігі
4. **Қазақ мектептеріне арналған музыка бағдарламасының авторлары (Д.Б.Кабалевскийдің жүйесі бойынша)**
А. Б. Ғизатов, Р. Жәрдемәлиева, Г. Қарамолдаева
В. М. Балтабаев, Т. Дауметов және т.б.
С. С. Ұзақбаева, Ө. Спанов
D. Т. Қышқашбаев және т.б.
E. Ш. Б. Құлманова, Б. Р. Сүлейменова, М. А. Оразалиева
5. **5B010600 – «Музыкалық білім» мамандығы бойынша «Негізгі музыкалық аспап (фортепиано, баян, домбыра, қобыз)» пәнінен І-ші Республикалық студенттік пәндік олимпиадасының өткен жылы**
А. 1989
В. 2009
С. 2003
D. 1990
E. 2015

6. **«Музыка туралы әңгіме» еңбегінің авторы**
А. Л.Арчажникова
В. О.Апараксина
С. Д.Кабалевский
D. Б.Асафьев
Е. И.Ветлугина
7. **Жалпы білім беретін қазақ мектептеріне арналған «Мұрагер» музыка бағдарламасының авторлары**
А. Ш.Құлманова
В. М.Балтабаев, Б.Өтемұратова, Т.Дауметов
С. Ө.Байділдаев
D. Р.Жәрдемалиева, Г.Қарамолдаева
Е. А.Райымбергенов, С.Райымбергенова
8. **Мектепте сыныптан тыс музыкалық жұмыстар бойынша ұйымдастырылатын шаралар**
А. Хор, ән, оркестр үйірмелерін
В. Музейге саяхат
С. Еңбек ардагерлерімен кездесу
D. "Ертегілер елінде" атты кеш
Е. "Менің сүйікті кейіпкерлерім" диспут
9. **«Балаларға эстетикалық тәрбие берудегі халық дәстүрі» еңбегінің авторы**
А. А.Райымбергенов
В. С.Ұзақбаева
С. К.Қуатбаев
D. Ә.Еспаев
Е. Ә.Нұғманова
10. **«Қазақтың әншілік өнері» еңбегінің авторы**
А. И.Нүсіпбаев
В. Н.Тілендиев
С. Р.Дүйсембінова
D. А.Жұбанов
Е. Ә.Нұғыманова
11. **Ш.Б.Құлманованың басшылығымен жасалған бағдарлама бойынша музыка сабағының III-ші сыныбының II-ші тоқсанының аты**
А. Аққу
В. Ақыл, нақыл өсиет

- C. Музыканың күші
- D. Айтыс өнері дегеніміз не?
- E. Тұлпар

12. «Қазақ халық композиторларының өмірі мен творчествосы» кітабының авторы

- A. И.Нүсіпбаев
- B. А.Жұбанов
- C. Ө.Байділдаев
- D. М.Әуезов
- E. Н.Тілендиев

13. «Өміршең өнер өріс» еңбегінің авторы

- A. Ө.Байділдаев
- B. Н.Тілендиев
- C. С.Ұзақбаева
- D. А.Жұбанов
- E. М.Маңғытаев

14. Оқушылардың музыкалық тәрбиесімен айналысқан Қазақстандағы жаңашыл-педагог

- A. С.Ұзақбаева
- B. А.Райымбергенов
- C. У.Бекенов
- D. Ө.Спанов
- E. Б.Ғизатов

15. «Музыкалық тәрбие – музыкантты тәрбиелеу емес, ең алдымен адамды тәрбиелеу» деген қанатты сөздің авторы

- A. Ю.Б.Алиев
- B. В.Сухомлинский
- C. Э.Б.Абдуллин
- D. К.Д.Ушинский
- E. Д.Б.Кабалевский

16. «Бастауыш сынып оқушыларын қазақ халық аспаптық музыкасына қызығу-шылығын қалыптастыру» еңбегінің авторы

- A. Б.Сүлейменова
- B. М.Оразалиева
- C. Р.Дүйсембінова
- D. С.Ұзақбаева
- E. К.Қуатбаев

- 17. Ш.Б.Құлманованың басшылығымен жасалған бағдарлама мазмұнының ортақ тақырыбы**
- A. Елім-ай
  - B. Күй тартыс
  - C. Аққу
  - D. Қос арна
  - E. «Ән-күй – халық қазынасы»
- 18. 5B010600 – «Музыкалық білім» мамандығы бойынша «Негізгі музыкалық аспап (фортепиано, баян, домбыра, қобыз)» пәнінен ҮІІ-ші Республикалық студенттік пәндік олимпиадасының олимпиадасының өткен жылы**
- A. 1989
  - B. 2009
  - C. 1990
  - D. 2003
  - E. 2015
- 19. Балалар музыкалық аспаптарын сабаққа енгізудің мақсаты**
- A. музыкалық іс-әрекет түрлерінің әртүрлігі
  - B. оқушылардың музыкалық қабілеттерін арттыру, олардың музыкалық талға-мын байыту
  - C. аспаптардың дыбысталуымен танысу
  - D. суырыпсалмалыққа үйрету
  - E. өнердің жақын түрлері, өзара араласуы
- 20. «Мектепте музыка тәрбиесін беру әдістемесі» оқу құралының авторлары**
- A. Жәрдемалиева Р.Р.
  - B. Меңдіаяқова Қ.М., Қарамолдаева Г.Ж.
  - C. Ахметова А.Қ.
  - D. Бекмұхамедов Б.М.
  - E. Исағұлова А.Ш.

ГЛОССАРИЙ

Анкета – бұл арнайы сұрыпталған танымдық сұрақтар мен олардың мүмкін деген жауаптарының логикалық құрылымы.

Абстракциялау (дерексіздендіру) – Оның екі түрі бар: Талдап қорыту – көптеген бірінғай заттар мен құбылыстардың жалпы, ұқсас белгілерін анықтау. Жекелеп бөлу – бір затты немесе құбылысты зерттеп, талдау үшін зерттеушіге қажетін бөліп алу процесі.

Абай Құнанбаев (1845-1904 ж.ж.) – қазақ әдебиетінің классигі, ұлы ғұлама ақын, ағартушы-педагог, композитор, өнерді аса жоғары бағалап, ерекше құдірет тұтқан адам.

А капелла – музыкалық аспаптың сүйемелдеуінсіз айтылатын көп дауысты хор немесе жеке ән.

Аспаптық музыка – жеке аспаптар – фортепиано, скрипка, виолончель, кларнет, домбыра, қобыз, гармонь, мандолинаға арналып жазылған концерт, вариация, фантазия, этюд, полонез, күй немесе вальс, полька, мазурка сияқты би музыкасы.

Ария – опералық музыкада әрбір кейіпкердің ішкі жан дүниесіне байланысты айтылатын әуен. Орыстың классикалық опера музыкасында шығарманың идеясын ашып, бас кейіпкердің бейнесін беретін ұлттық тамаша ариялар бар.

Ахмет Жұбанов (1906-1968 ж.ж.) – қазақ музыкасын зерттеуші көрнекті ғалым, әйгілі сазгер, дирижер. Қазақстанның халық артисі (1944), өнетану ғылымының докторы (1943), профессор (1948).

Әміре Қашаубаев (1888-1934 ж.ж.) – қазақтың атақты әншісі, өмірінің соңына дейін театрда әнші-артист болған.

Ән – үнділік, көркемдік қасиеттері бар әуеннен құралады.

Балет – көркемөнер жанрларының бір түрі. Балеттің идеялық және эмоциялық мазмұны бидің түрлі пластикалық қимылдары мен оркестрге арналған музыка арқылы ашылады.

Баркаролла – (италия тілінен қайық) қайықшылардың, балықшылардың әні. Өте салмақты, өлшемі көбінесе 6/8 (мысалы: «Венецианская ночь» М.Глинки, «Спит безмятежно моря», Моцарттың «Идоменей» деген операсынан алынған).

Би – өнердің бір түрі. Би әр халықта бар. Биді сүйемелдейтін музыка болады. Оны би музыкасы дейді. Би музыкасының әуені мен ырғағы биге лайық болады. Би концерттерде, мерекелерде, жиын- тойларда, сауық кештерінде биленеді.

Вариация – құбылту деген сөз. Вариацияда алынған негізгі әуен сақталады да, оның өлшемі, ырғағы, екіні немесе тональдігі өзгеріп, үнемі құбылып отрады.

Вокалдық музыка – (вокале-дауыс деген сөз). Музыка аспабының сүйемелдеуімен немесе сүйемелдеуінсіз жеке әншіге, хорға арналып жазылған музыкалық шығармалар.(Ән, романс, ария, опера, оратория, кантата т,б).

Вокализ – дауысты дыбыстардың көмегімен әуенді айту.

Жұмат Шанин (1892-1938 ж.ж.) –режиссер, драматург, актер, ұлттық профессионалды театр өнерінің негізін салушылардың бірі, қоғам және театр қайраткері, Қазақ ССР халық артисі (1931).

Жүсіпбеков Елебеков (1904-1977 ж.ж.) – қазақ кеңес әнші-артисі (тенор),қазақ ССР Халық артисі, Қазақ әдебиеті мен өнерінің онкүндігіне (1936-1949, 1958), сондай-ақ концерттік сапармен қытай халық республикасында (1950, 1955), Монғол Халық республикасында (1960), Үндістанда (1967) болды. 1967 жылдан бері қазақ эстрада студиясында (Алматы) педагог.

Елубай Өмірзақов (1899-1974 ж.ж.) – қазақ кеңес актері, домбырашы-әнші, киноактер, ұлттық кәсіби театр өнерінің негізін салушылардың бірі, Қазақ ССР халық артисі.

Қалибек Қуанышбаев (1893-1968 ж.ж.) – сахна өнерінің саңлағы, Кеңес Одағының халық артисі, қазақ жас кино өнерінің өсуіне үлес қосты.

Кантата – (латын тілінен аударғанда Kantate – өлең айту). Ең басында аспаптық сүйемелдеу жалғыз дауысты айтылатын пьеса түрінде пайда болады. ХҮ–ХҮІ ғ.ғ. басқа еуропалықтар сияқты италияда кәсіби музыкалық қалыпта, үлкен полифониялық стильде дамыды. Кантатада операдан кейін дамып кең ауқымды тарала бастады. Ол өзіндік ерекшелігімен қалыбы жағынан арниялық, мінезі жағынан речитативтік жағынан операға жақын болады.

Камералық музыка – кішкене вокальдық немесе бірнеше музыкалық аспаптар ансамбльдері мен жеке аспаптарға немесе дауысқа арналып жазылған музыкалық шығармалар. Камералық музыкаға асапатық дуэт, трио, квартет, квинтет, сексетет, септет, октеттер жатады.

Композитор– өз жанынан музыкалық шығарма (опера, балет, ән, күй, т.б.) шығаратын адам.

Концерт– 1. алдын-ала жасалған программа бойынша музыкалық, әдеби, хореографиялық және сахналық шығармаларды көпшілік алдында орындау. 2. жеке музыкалық аспап пен оркестр үшін жазылған музыкалық шығарма.

Құрманбек Жандарбеков (1905-1973 ж.ж.) – қазақтың тұңғыш ұлттық музыка театрының (1934 ж., қазіргі Қазақтың Абай атындағы опера және балет театры) ірге тасын қалаушылардың бірі.

Күләш Байсейітова (1912-1957 ж.ж.) – қазақтың әйгілі (лирикалық-коллатуралық сопрано), қазақ опера өнерінің негізін салушылардың бірі, қоғам қайраткері.

Манарбек Ержанов (1901-1966 ж.ж.) – қазақ кеңес әншісі (тенор), актер, мелодист-сазгер. Қазақ ССР халық артисі. Қазақтың Абай атындағы опера және балет театрын ұйымдастырушылардың бірі.

Музыкалық білім беру тарихы – музыканы оқытудың теориясы мен әдістемесінің мәселелерін тарихи аспектіде қарастырытын пән.

Музыкалық тәрбие – ұғымы қоғамдық құбылыс ретінде кең және тар мағынасында қолданылады. Кең мағынасында музыкалық іс-әрекетте жинақталған тәжірбиені педагогикалық ықпал ету негізінде кейінгі ұрпаққа меңгерту, жалпы музыкалық мәдениетін қалыптастыру.

Музыкалық білім – музыка өнерін танып-білудің негізін музыкалық білімнің келесі екі негізі құрайды: музыка өнері жөніндегі біртұтас ұғымды қалыптастыруға мүмкіндік беретін білімдер; нақты музыкалық шығармаларды қабылдауға көмектесетін білімдер.

Музыканы оқыту – екі жақты процесс. Бұл музыкалық білім мазмұнын меңгерту бағытталған оқытушы мен оқушылардың арнайы ұйымдастырылып, мақсатты бағытталған өзара әрекеттестігі. Музыканы оқытудың негізін музыкалық білім, іскерлік, дағдылар, дүниетанымдық көзқарастар құрайды.

Музыкалық іскерлік – меңгерілген білім мен өмір тәжірбиесі негізінде музыка саласындағы теориялық және практикалық әрекеттерді саналы түрде нақты, дәлме-дәл орындауға даяр болу. Музыканы оқытуда жалпы іскерліктер музыкалық шығарманы эстетикалық тұрғыдан қабылдауға байланысты анықталды.

Музыкалық білім беру – музыкалық тәрбие, оқыту, даму ұғымдарының бірілігінде қарастырылады. Музыкалық білімділік мазмұнын қрай келе кәсіби сферада (сазгерлік, орындаушылық, оқытушылық, музыканы зерттеу және т.б.) немесе музыкамен әуесқой ретінде өз бетімен шұғылдану әрекеттерін жүзеге асыруға көмектеседі.

Музыкалық тәрбие – музыкалық мәдениетінің жүйелілігі, адамның музыкаға қаблеттілігі, көңіл-күйінің музыкаға деген сезімі, жан-дүниесінің музыкаға берілуі т.б. музыкалық тәрбие арқылы жатады.

Музыкалық тәрбие – болашақ ұрпаққа музыкалық іс-әрекетінің қоғамдық-тарихи жағдайлармен байланысып бірлікте жеткізе білу.

Музыкалық қабылдау (тыңдай білу, түсіне білу, бағалай білу, әсерлену іс-әрекеттері) – музыканы тыңдаушының санасына музыкалық образ туғызатын адам психологиясының (сана-сезімінің) сезімдігі және рациональды-логикалық әрекеттерінің күрделі бірлігі.

Музыканы оқыту әдістемесі – болашақ музыка пәні мұғалімінің музыкалық білім беру процестерінің әдістерін, құралдарын және ұйымдастыру формаларын зерттеуге, теориялық білімдерін практика жүзінде қолдана білуге үйрететін пән.

Музыканы оқыту теориясы – музыкалық білім беру педагогикасының заңдылықтары мен негізгі қағидаларын зерттейтін пән.

Музыкант-педагогтың мәдениеті – түрлі педагогикалық көзқарастарды салыстыра білу, пайымдау және өзінің қорытқан пікірін қорғау, оны ғылыми негіздей алу қабілеті.

Музыкалық іскерлік – меңгерілетін білім мен өмір тәжірбиесі негізінде музыка саласындағы теориялық және практикалық әрекеттерді саналы түрде нақты, дәлме-дәл орындауға даяр болу.

Музыкалық дағдылар – музыкалық іс-әрекетпен тікелей байланыстағы музыканы орындау тәсілдерінің жиынтығы.

Мұқан Төлебаев (1913-1960 ж.ж.) – қазақтың аса көрнекті сазгері, қоғам қайраткері, ҚСРО халық артисі (1959), КСРО Мемелкеттік сыйлығының лауреаты (1949), Қазақстан Республикасы әнұраны авторларының бірі.

Опера – Италияның опера – еңбек, шығарма деген ұғымды беретін сөзінен алынған. Опера музыкалы – драмалық көп бөлімді шығарма.

Реферат – жазбаша түрде немесе көпшілік назарына ұсынылатын, талқыналатын ғылыми жұмыс.

Романс – испан тілінен алынған. Орта ғасырда Испанияда жергілікті роман тілінде айтылатын лирикалық әндер пайда болып, ХҮІ ғасырдан бастап «романс» жанр болып тұрақталып, басқа еуропалық елдерге тарайды. ХҮІІІ – ХІХ ғасырларда романс деген сөз мағынасы кеңейіп, жеке дауысқа арналған, музыкалық сүйемелеумен жазылған күрделі де кең екіпінді шығармалардың қатарына енеді.

Саралап оқыту – студенттердің топпен, ұжыммен бірлесе отырып, өз беттерінше іздену, талпыну.

Симфония – симфония оркестріне арналған көп бөлімді аспапты шығарма.

Фольклор – Ұлттық салт-дәстүрлік әндер, билер аспаптық шығармалар.

Шәмші Қалдаяқов (1930-1992 ж.ж.) – аса көрнекті сазгер, ән жанрының әйгілі майталманы, Қазақстан мәдениетіне еңбегі сіңген қайраткер, осы заманғы қазақ эстрадасының негізін салушылардың бірі, Қазақстанның халық артисі.

Шара Жиенқұлова (1912-1991 ж.ж.) – биші, педагог, Қазақстанның Халық артисі, сахналық образдардың ішкі жан сұлулығын бидегі пластикалық шешіммен шебер шеңдестіре білді.

Шәкен Айманов (1914-1970 ж.ж.) – қазақтың әйгілі актері, режиссері, Қазақстанның Халық артисі, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, қазақ драматургиясында да, қазақ киноөнерінде де қайталанбас дара жолы бар тума талант.

Шаталовтың тірек сызбалары – көрнекілік арқылы оқушылардың көзбен көріп, қолмен ұстау технологиясы.

Шоқан Уалиханов (1835-1865 ж.ж.) – қазақ халқының салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарының, фольклорлық шығармаларының шығу тарихы мен тәлімдік мәнін тұңғыш зерттеп, ғылыми еңбек жазған, қазақ мәдениетін орыс, Батыс ғалымдарына танытуда ерекше еңбек еткен ғалым.

Ыбырай Алтынсарин (1841-1889 ж.ж.) – қазақтың педагог-ағартушысы, қазақ халқының салт-дәстүрлерін ғылыми түрде зерттеп, мән-мағынасын ашқан.

Элегия – (грек тілінен аударғанда арыз айту әні). Ән көңілсіз, терең ойлы мінезі болады. Фортепианоға арналған атақты элегиялар С.Рахмановтың, Чайковскийдің шекті оркестрге арналған Серенададан алынған элегия, дауысқа, фортепианоға, виолончельге арналған.

АРНАЛҒАН ӘДЕБИЕТ

1. Абдуллин Э.Б., Николаева Е.В. «Теория музыкального образования» М., 2004 г.
2. Алиев Ю.Б. «Хор в школе: возможности, задачи, перспективы, или зачем школе хоровой коллектив?» Алиев Ю.Б, «Настольная книга учителя-музыканта» М., 2002 г.
3. Безбородова Л.А. «Организация музыкальных занятий во внеурочное время». Безбородова Л.А., Алиев Ю.Б. «Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях: учебное пособие для студентов музыкального факультета педвузов» М., 1977 г.
4. О.А. Апраксина «Методика музыкального воспитания в школе» М., 1983 г.
5. Л.Г.Дмитриева, Н.М. Черноиваненко «Методика музыкального воспитания в школе» М., 1989 г.
6. Л.А. Безбородова, Алиев Ю.Б. Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях. М., 2002 г.
7. Д.Б. Кабалевский Как рассказывать детям о музыке? М. 1977 г.
8. Д.Б. Кабалевский Беседы о музыке для юношества. М. 1981 г.
9. Красильников И.М. Клавишный синтезатор. М. 2005 г.
10. Красильников И.М, Глаголева Н.А. Электронное музыкальное творчество в общеобразовательной школе. М. 2004 г.
11. Лаптев И.Г. Детский оркестр в начальной школе. М. 2001 г.
12. Музыкальное образование в школе учебное пособие для студентов, под редакцией Л.В. Школяр. М. 2001 г.
13. Осеннева М.С. Музыкальное воспитание во внеурочное время. М. 2001.
14. Алиев Ю.Б. Планы и конспект урока музыки. Алиев Ю.Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта. М. 2000 г.
15. Благинина Т.И. Подготовка урока музыки. М. 2005 г.
16. Музыка. Программы для общеобразовательных школ под руководством Д.Б. Кабалевского. М. 2005 г.
17. Раимбергенов А.И. Программа по музыке «Мурагер. Алматы. 1990 г.
18. Программа по музыке для казахской общеобразовательной школы «Елимай». Алматы. 1990 г.
19. Горюнова Л.Г. Музыка – язык общения. Искусство в школе №4. М. 2004 г.
20. Копылова А.В. Технология урока искусства. М. 2004 г.
21. Ахмадеева Р.А. Драматургия урока музыки. Музыка в школе. М. 2004. №3.

22. Пономарев А.С. Жизнь детского хора. Воспитание музыкой. М. 198.
23. Струве Школьный хор. Книга для учителя. М. 1981 г.
24. Стулова Г.П. Теория и практика. Работа с детским хором. Учебное пособие для студентов. М.2002 г.
25. Д.Б. Кабалевский Дело всей жизни. Сборник статей. М. 1995 г.
26. Медушевский В.В. Интонационная форма музыки. Искусство в школе № 2.
27. Абдуллин А.Б. Методика музыкального образования. М. 2006г.
28. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки. М. 1984 г.
29. Балтабаев М.Х. К вопросу о применении методологии традиционной художественной культуры в процессе преподавания музыки в школе. Алматы. 1992 г.
30. Гришанович Н.Н. Педагогическая концепция Д.Б. Кабалевского и современность. Материалы международной научно-практической конференции. М., 1999 г.
31. Джердималиева Р.Р. Организация самостоятельной работы студентов по методике музыкального воспитания. Учебное пособие. Алматы. 1991.
32. Джердималиева Р.Р. Научно-педагогические основы методической подготовки учителя музыки в системе высшего образования. Алматы. 1997 г.
33. Кульманова Ш.Г. Теория и практика воспитания младших школьников средствами казахской народной музыки. Алматы. 1999 г.
34. Музыкальное воспитание в современном мире. М. 1967 г.
35. О зарубежных системах воспитания. М. 1989 г.
36. Орф К. «Шульверк». Итоги и задачи из истории музыкального воспитания. Хрестоматия сост. О.А. Апраксина. М. 1990 г.
37. Рапатская Л.А. Музыкальное воспитание. М. 1993 г.
38. Система детского музыкального воспитания К.Орфа. под редакцией Л.А. Баренбойма. М. 1970 г.
39. Школяр В.А., Красильникова М.С., Критская Е.Д. и др. Теория и методика музыкального образования детей. М. 1999 г.